

2017
No:13

Online Psikoloji Dergisi

-2500'den 2016'ya
savaşılan yerler

barış psikolojisi

www.ontodergisi.com

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Karasu

Editörler
Sercan Karlıdağ
Selen Önal

Tasarım & V for Venus
Erdem Ömüriş

Flankes
Hâkî Turan

İletişim Koordinatörü
Betül Kanık

Sosyal Medya Sorumluları
Remziye Yeşilyaprak
Veysel Bişgin

İçindekiler

Önsöz (4)

Bu Sayıda (5)

DOSYA: BARIŞ PSİKOLOJİSİ

Bariş Psikolojisinin Panoraması (7)

Savaş Zamanında Bariş Çalışmak (15)

Politik Düşüncenin Gelişimsel Olarak İncelenmesi: Bariş ve Savaş Algısına Genel Bir Bakış (25)

Acının Politikası ve Barişmanın İmkânsızlığı Üzerine (35)

Bariş: Tutkusuz Bir Çağın Peri Masalı (42)

Tarihyazımında Bariş Çerçevesine Yer Açmak: Bariş Psikolojisi ve Tarihin Kesişiminde Bir Deneme (46)

Birlikte Yaşamak (55)

Barişmak Savaşmaktan Neden Daha Zordur? Bazı Sosyal Psikolojik Açıklamalar (60)

Ekşi Sözlük'te Bariş Temsilleri (65)

Tango'nun Arjantin ve Kıbrıs'ta Bariş Psikolojisine Katkısı (69)

Çeviri: Psikolojinin Savaşa ve Barişa Katkısı (81)

Çeviri: Sosyal-Psikolojik Bariş Araştırmaları (108)

Röportaj: Melek Göregenli ile Akademi ve [Toplumsal] Bariş Üzerine (114)

'Bariş Sizin İçin Ne İfade Ediyor?' (118)

Online Araştırma (120)

Flankes (121)

V for Venus (123)

DOSYA DIŞI YAZILAR

Kültürel Özelliklerin Yardım Arama Davranışına Etkisi (127)

Josef K.'yı Anlamak (133)

www.ontodergisi.com

Toplumsal barış, bir toplumdaki farklı gruplardan insanların ait oldukları kimlikleri, inançları, cinsel yönelimleri, politik görüşleri, cinsiyetleri, dini inançları, etnik kökenleri, ırkları, renkleri, yaşları, fiziksel ve zihinsel engelleri gibi özellikleri sebebiyle herhangi bir önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmadan, uzlaşma, esenlik ve uyum içinde yaşadıkları bir durumdur. Ve biz, tüm bedellerinin farkında olarak, bu hâlin hem ülkemizde hem dünyada yeniden hayat bulması için elimizden gelen çabayı göstermeye devam edeceğiz, tıpkı Hrant Dink ve Tahir Elçi gibi.

Mehmet Karasu
Van, Kasım 2017

Bu Sayıda...

ONTO Online Psikoloji Dergisi'nin ilk dosya konusu olan, Barış Psikolojisi temalı bu sayısında, on özgün yazı, iki çeviri, bir röportaj ile röportaj alıntılarından oluşan bir bölüm ve temayla ilintili *Online Araştırma, V for Venus, Flankes* bölümleri ve dosya dışı yazılar yer alıyor. İçeriklere dair kısa değerlendirmelere geçerseniz; bu sayıda...

Mehmet Karasu ile birlikte kaleme aldığımız “Barış Psikolojisinin Panoraması” başlıklı ilk yazıda, barış psikolojisi disiplininin tarihsel gelişimini, temel kuramsal/kavramsal, metodolojik art alanını ve Türkiye’deki durumunu ele aldık.

Aslı Aydemir ve Aydın Bayad, İstanbul Üniversitesi sosyal psikoloji grubu olarak sürdürdükleri barışın sosyal temsilleri eksenindeki çalışmalarında, Türkiye’nin toplumsal barış açısından içinde bulunduğu sosyo-politik bağlamı, gelişmeler ve bu gelişmelerin katılımcılara, araştırmacılara ve çalışmanın kendisine etkileri açısından incelemeye alıyorlar.

Politik sosyalizasyonun gelişimsel arka planına odaklandıkları yazılarında, *Duygu Eslek ve F. Cansu Pala*, farklı değişkenleri çözümleme yoluna giderek barış ve savaş kavramlarına dair düşüncelerin gelişimini farklı coğrafyalarda yapılan görgül çalışma örnekleri üzerinden ele almaktalar.

Acı, politikaya nasıl dahil olur? *Umut Şah*, “Duyguların Kültürel Politikası” isimli kitaba ilişkin değerlendirmesi ekseninde, “acının politikası”, “ötekinin acısını anlamak”, “empati” ve “barışmak” kavramlarının arka planına eğiliyor. Tekleştirici, pasifleştirici ve el koyucu bir “barışma” yerine başka bir kollektivitenin imkânını tasavvur edebilir miyiz?

“(…) barış, anlatıcısında gizli ses çiftlerinden biri olabilir. Savaşsız bir barış tasvir edilebilir mi?” *Çürüyen* barış kavramını tahlil ile başlayan yazısında, *Emre Oral*, barış üzerine konuşmanın “sahiciliğini” değerlendirmeye alıyor. İnsanı savaşın ve barışın ötesine taşıyacak olan şey nedir?

“Resmi tarihyazımında başarının ölçütü, savaşta kazanmak.” *Ulaş Başar Gezgin*’in kaleminden, tarihyazımına eleştirel pespektifte bir değerlendirme bulacaksınız.

Esen Yangın, “Birlikte Yaşamak” başlıklı yazısında, “3,5 milyon Suriyeli” diyerek söze başlarken, satır arasına ötediğimiz 3,5 milyon hikâyeden birinin izleğinde, göç politikaları, göçmen ve yerli topluluğun algı, tutum ve stratejileri olmak üzere farklı dinamikleriyle kültürleşmenin ve özelinde “entegrasyonun” sosyal psikolojik arka planını konu ediyor.

Ahmet Demirdağ'ın yazısında, sosyal psikolojinin gruplar arası barışa dair 1980'ler sonrası artan ilgi ekseninde, kalıcı barışın temininde çatışmacı değer sisteminden uzak, barışçı değer sistemine ilişkin sosyal psikolojik bir inceleme bulacaksınız.

Ekşi Sözlük örneği ile barışın sosyal temsilleri nirengi noktasında, barışın önündeki engellere ve barışın imkânına ilişkin iktidar ve güç ilişkileri noktasında makro-eleştirel çözümleme *Mehmet Karasu*'nun yazısındaki temel hat olarak görünmekte.

Caner Özdemir ise, yazısında, kültürel/folklorik bir pratik olarak tangonun iki ayrı coğrafyada gruplar arası ilişkilerde barışa ilişkin olası katkılarını değerlendirmeye alıyor.

Betül Kanık ve *Mehmet Karasu*'nun çevirileriyle “Psikolojinin Savaşa ve Barışa Katkısı” (Daniel J. Christie ve Cristina J. Montiel) ve “Sosyal-Psikolojik Barış Araştırmaları” (Johanna Ray Vollhardt) başlıklı metinleri bulacaksınız.

Toplumsal barış ve akademinin, sosyal bilimler özelinde sosyal psikolojinin, toplumsal barış üzerindeki rolüne ilişkin Melek Göregenli ile yaptığımız söyleşi ve Aydın Bayad, Eda Erdener, Merve Fidan, Özgen Yalçın ve Sevda Bulduk'tan barışa dair söz/alıntılar devam eden kısımda yer almakta.

Dosya dışı bölümde ise iki yazı yer alıyor: *Merve Erbay* ve *Nazlı Balkır Neftçi*, göç ve kentleşmeyle çok kültürlü toplumsal yapıda, yardım arama davranışının arka planına farklı gruplar açısından eğilmekte.

Üç olasılık var: Gerçek aklanma, sözde aklanma ve sonsuza dek sürüncemede bırakma. Asmin Güneş Karakaş ise kişisel yurt-dışı deneyim paylaşımıyla, “suçlu” özneye dayatılan “ceza” adaletine Josef K.'nın gözüyle tanıklık etmemizi sağlıyor: “(...) Depresif ruh hâlinin nedeninin en temelinde devlet sınırları olduğu sonucuna vardım.”

Keyifli okumalar dileriz.

Sercan Karlıdağ

BARIŞ PSİKOLOJİSİNİN PANORAMASI

Mehmet Karasu*

Sercan Karlıdağ**

Savaş ve barış, psikoloji biliminin her daim gündeminde olmuştur. Askerlerin seçimi ve sınıflandırılmasında zekâ testleri; geride kalanların moralini yükseltme, propaganda ve ikna çalışmaları; savaşla ilişkili duygusal problemlere dair çeşitli uygulamalar I. ve II. Dünya Savaşı'nda psikologların savaşa 'katkılarından' kimi örneklerdir.¹ Buna paralel olarak; Amerikan hükümet politikalarına karşı eleştirel itirazlar, 1957'de yayımlanmaya başlayan *The Journal of Conflict Resolution* (Çatışma Çözümü Dergisi), savaşın önlenmesine ilişkin vurgu, birey temelinde analiz düzeyinden topluluk ve ulusların davranışlarına doğru genişleyen açıklama düzeyi, 1950'ler sonrası dönemde psikoloji disiplini dahilinde olumlu nitelikteki gelişmeler olarak kaydedilmektedir (Morawski ve Goldstein,

1985; Christie ve ark., 2001). Devam eden yıllar, 1960'lar ve 1970'ler ise Amerikalı psikologların odağını öğrenci hareketi, nüfus artışı, toplumsal cinsiyet rolleri, ırk ilişkileri ile ilgili konulara doğru çevirdiği dönemlerdir. Yine bu dönemlerde, örneğin Vietnam Savaşı'nda (1955-1975) Amerikalı psikologlar, psikolojinin bir harp tekniği olarak 'düşman'ın çeşitli yollarla ikna edilerek bertaraf edilmesi için kullanılmasına önayak olmuşlardır (Christie ve Montiel, 2013). Kuzey Amerika psikolojisi özelinde psikoloji disiplininin 'savaş ve barışa katkıları'ndan hareketle yaptığımız bu hızlı girişin ardından barış psikolojisi disiplinine yavaş yavaş geçiş yapabiliriz.

Bir sosyal bilim disiplininin odağa alırken, o alanın tarih içinde nereye ikame ettiğini çözümleyerek söze başlamayı uygun görüyoruz. Barış psikolojisi, iki dünya savaşının tezahüründe, toplumsal çatışma ve şiddete ilişkin teorik ve pratik bir ilgi sonucunda, Soğuk Savaş döneminden itibaren özellikle nükleer savaş tehdidine karşı görünür olmaya başlamış bir alan olarak değerlendirilmektedir (Christie, Wagner ve Winter, 2001). Bununla birlikte, Soğuk Savaş dönemi sonrasında çeşitli gruplar arasında artma eğiliminde olan gerilim ve çatışmaların siyasal zeminde çözüme kavuşturulamasının, dikkati, bu çatışmaların sosyal ve psikolojik dinamiklerine yönelttiği de önemle vurgulanmalıdır

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Araş. Gör.

** Uludağ Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

¹ Kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Christie ve Montiel'in (2013) *Onto Dergisi*'nin bu sayısında yayımlanan çevirisi: *Psikolojinin Savaş ve Barışa Katkısı* (Çev. B. Kanık).

(Bar-Tal ve Bennink, 2004). Bu arayış, bir yandan yeni bir disiplin olarak barış psikolojisi alanının kapsamını şekillendirmeye başlamış, diğer yandan ise küresel savaş ve gruplar arası çatışma tehdidine karşı barıştan yana söylemlerin açığa çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Bize göre *barış hâli*, sistem kaynaklı eşitsizlikler nedeniyle bozulmakta ve bu eşitsizliklerin meşrulaştırılması yoluyla barış hâlinde git gide uzaklaşmaktadır. Barış psikolojisi disiplini içinde yapılan çalışmalarla, bu sistemsel eşitsizliklerden doğan her türden adaletsizliğin görünür kılınması ve buna paralel olarak bu konularda farkındalık sağlanması hedeflemektedir. Barış psikolojisi çalışmalarıyla hedeflenen bu farkındalık, sistem kaynaklı eşitsizliklerin meşrulaştırılması süreçlerini bozduğu için, bunların önlenmesine ya da azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bakış açısıyla, ister ana akım isterse eleştirel yaklaşımlar ekseninde yürütülen her türden gruplar arası ilişkiler yönelimli sosyal psikoloji araştırmasının barış psikolojisi bağlamında ele alınabileceğini düşünüyoruz.

Şimdi, kabul gördüğü tanımı itibarıyla, “doğrudan ve yapısal/kurumsal şiddetin önlenmesi ve azaltılmasına yönelik teori ve uygulamalar geliştirmeye” çalışan bir disiplin olarak barış psikolojisinin (Christie ve ark., 2001, s. 7), literatürde başat biçimde yer eden kavramlarına maddeler hâlinde kısaca değinelim (Christie, Tint, Wagner ve Winter, 2008):

- ⊕ *Olumsuz barış (negative peace)*, savaşın yokluğu anlamında ele alınmakta ve çatışmalı gruplar arasında bir süreliğine yapılan ateşkese gönderme yapmaktadır.
- ψ *Olumlu barış (positive peace)*, hem çatışmaların hem de çatışmalara neden olan yapısal eşitsizlik ve adaletsizliklerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması anlamında kullanılmaktadır.
- ⊕ *Barışı koruma (peacekeeping)*, şiddetin azaltılması ya da önlenmesini içeren faaliyetlerin yanında çatışmayı körükleyecek kişi ve nedenlerin de bertaraf edilmesi için sergilenen faaliyetlerdir.
- ψ *Barışı sağlama (peacemaking)*, çatışma içinde anlaşma ve uzlaşmayı mümkün kılacak noktalara odaklanmaya karşılık gelmektedir.
- ⊕ *Barışı inşa etme (peacebuilding)*, çatışma sonrasında tarafların kalıcı iyileşmesi ve gelecekte patlak vermesi muhtemel çatışma ve şiddet ortamının engellenmesi amacıyla yapısal şiddetin azaltılması ilişkin için ön alıcı teşebbüslerdir.
- ψ *Çatışma yönetimi (conflict management)*, çatışmaların nedenlerine ilişkin görüşlerdeki farklılıklarda uzlaşarak ya da anlaşarak şiddet vakalarının önlenmesi çabalarına karşılık gelmektedir.
- ⊕ *Çatışma çözümü (conflict resolution)*, çatışmanın kalıcı çözüm yollarının bulunması ve bu yolların nasıl uygulanması gerektiği ile ilgili konuları içermektedir.

Önemle vurgulanması gereken bir nokta bulunmaktadır: Yukarıda kısaca değinilen temel kavramlar arasındaki “çatışma çözümü” ve “çatışma yönetimi” gibi kavramların, çatışan tarafları toplumsal konumlarındaki tarihsel bağlamları içinde ele alan ve verili olan gerçekliğe (diğer bir deyişle, iktidar ve güç ilişkileri açısından sistem kaynaklı eşitsizliklere) eleştirel bir yaklaşımı barındıran bir konseptte kullanılması durumunda, bu kavramları barış psikolojisi ekseninde değerlendirmekte bir beis yoktur. Fakat kavramların bahsettiğimiz tanımlamalarının dışındaki kimi “popüler” kullanımlarının sistem kaynaklı eşitsizliklerin meşrulaştırılarak sürdürülmesine hizmet ettiğini, dolayısıyla disiplinin kendisiyle örtüşmediğini düşünüyorum.

Barış psikolojisinin, sosyal bilimler alanı içinde disiplinler arası bir perspektifle varlık alanı yaratıyor olduğu değerlendirmesinin yanında, yöntemsel açıdan da çoğulcu bir yönelime sahip olduğu tespitinde bulunmak mümkündür. Her ne kadar ana akım psikoloji paradigmasının hâkim olduğu bağlamlarda niceliksel yöntemlerin ön planda tutulduğu bilinense dahi, barış psikolojisi bağlamında akademik üretimleri olan kimi araştırmacıların ve psikoloji ekollerinin, niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemleri arasında bir önem ve değer hiyerarşisi yoluna gitmediklerini, dahası bir arada, karma yöntemleri sıkça kullandıklarını vurgulamalıyız. Daha detaylı bir ifadeyle, denilebilir ki, hangi yöntemin seçileceği genel düzeyde araştırmanın doğasına bağlı

olarak belirlenmektedir. Sözelimi, gruplar arası çatışmalı bir ilişkiye dair yapılması planlanan araştırmalar ilk kez yapılıyorsa, yani araştırma, sahayı keşfedici bir mahiyet taşıyorsa ya da çalışmaya dâhil edilecek örneklerdeki katılımcıların öznellikleri açığa çıkarılmak isteniyorsa niteliksel yöntemler tercih edilebilmektedir. Diğer yandan, araştırmacılar, daha önceden şu veya bu şekilde oluşturdukları herhangi bir modeli test etmek istiyorlarsa veya da araştırmadan elde edilmesi planlanan sonuçları genellemek gibi bir gaye güdüyorlarsa niceliksel yöntemleri tercih edebilmektedirler. Bazı araştırmacılar ise yukarıda değindiğimiz şekliyle bütüncül değerlendirme yapmak için her iki yöntemsel paradigmanın araçlarını ustalıkla bir araya getirerek araştırmalarını yapabilmektedirler.

Niceliksel araştırmanın barış psikolojisi dâhilinde temsil edici örneklerini ele alan Mayton, Seloske ve Cleaver’in (2015), erken dönem bir örnek olarak Lewin, Lippit ve White’in (1939) saldırganlık hakkındaki, Deutsch’un (1949) ise iş birliği ve rekabet konulu çalışmalarına değinerek, Sherif’in klasik çalışması olan Hırslılar Mağarası isimli alan deneyini ve Gerçekçi Çatışma Kuramını (Sherif ve ark., 1954) örnek olarak vurgulamaktadır. Niceliksel perspektifte, deneysel ve yarı-deneysel, anket ve arşiv araştırmalarının disipline ilişkin katkısını ifade eden Mayton, Seloske ve Cleaver (2015), niceliksel araştırmaların artması ve değerlendirilen çok çeşitli değişkenler ile psikometrik ölçüm

araçlarının da arttığını kaydetmektedir. Barış psikolojisi araştırmalarında sıkça kullanılan, kimisi Türkçeye uyarlanmış, psikometrik geçerlik ve güvenilirliğe sahip ölçekleri şu şekilde sıralamak mümkündür: *Nonviolence Test* (Şiddetsizlik Testi), *Teenage Nonviolence Test* (Gençler için Şiddetsizlik Testi), *Diamond Scale of Nonviolence* (Diamond Şiddetsizlik Ölçeği), *Rokeach Value Survey* (Rokeach Değer Anketi), *Schwartz Value Survey* (Schwartz Değer Anketi), *Portrait Values Questionnaire* (Portre Değerler Anketi), *Social Dominance Orientation Scale* (Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği), *Support for Diplomacy Scale* (Diplomasiye Destek Ölçeği), *The Ethos of Conflict Scale* (Çatışma Etosu Ölçeği), *Right-wing Authoritarianism Scale* (Sağ-kanat Yetkencilik Ölçeği), *Militaristic Attitudes Scale* (Militarist Tutumlar Ölçeği) ve *Just Peacemaking Scale* (Adil Barışı Sağlama Ölçeği).

Yüz yüze derinlemesine görüşmeler, odak grup, bilişsel haritalama, karma bir teknik olan Q sıralaması gibi farklı veri toplama araçları ise niteliksel araştırma perspektifi dâhilinde değerlendirilebilir. Barış psikolojisi alanındaki araştırmacıların başvurdukları, niteliksel içerik analizi, tematik analiz, Gömülü Kuram (*Grounded Theory*), söylem analizi, anlatı analizi, eleştirel söylem çözümlemesi gibi çok çeşitli niteliksel analiz yöntemlerinden bahsedebiliriz (bkz. Law ve Bretherton, 2015).

Türkiye'deki Manzara

Türkiye'de barış psikolojisi alanında üretilen içeriklerin temel odağını, 1980'lerden bu yana etkisini artırarak devam ettiren ve etnik-politik bir çatışma olarak nitelendirilebilecek 'Kürt Sorunu' oluşturmaktadır. Zira bu sorun etrafında şimdiye kadar 40.000'den fazla insan yaşamını yitirmiş ve yaklaşık 3 milyon insan çeşitli nedenlerden yerlerinden göç etmek zorunda kalmıştır (Uluğ, 2016). Bu bilgiyle tutarlı olarak, Türkiye'nin 26 ilinde gerçekleştirilen Türkiye Sosyal ve Siyasal Eğilimler Araştırması'na göre, Türkiye'nin en büyük sorunu terör sorunu olarak görülmüştür (Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi, 2016). Ekonomik ve siyasal etkilerini paranteze aldığımızda dahi, toplumsal düzeyde etki ve sonuçları bakımından Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olarak 'Kürt Sorunu', hâliyle barış psikolojisi disiplininde çalışan araştırmacıların da temel araştırma konusu olagelmıştır. Bu konuda son yıllarda artma eğiliminde olan pek çok kuramsal ve görgül çalışma gerçekleştirilmiştir (örn., bkz. Acar, 2017; Avcı, 2014; Demirdağ, 2014; Göregenli, 2010; Şen, 2014; Uluğ, Odağ, Cohrs ve Holtz, 2017).

Kürt Sorununun yanı sıra bir diğer gruplar arası çatışma örneği olan 'Ermeni Meselesi' de barış psikolojisi alanında çalışan Türkiyeli araştırmacıların son yıllarda ilgi odağı olmaya başlamıştır. Kürt Sorunu özelinde yapılan çalışmaların nitelik ve niceliğine kıyasla henüz

başlangıç çalışmaları düzeyinde olsa dahi Ermeni Me-selesi üzerine çeşitli teorik ve ampirik çalışmalar bul-mak mümkündür (örn., bkz. Çoymak ve Özkan, 2016; Karasu ve Göregenli, 2017). Ayrıca ‘Alevi-Sünni Geri-limi’ (örn., bkz. Akbaş, 2010), cinsel yönelimle ilişkili çeşitli önyargı ve ayrımcılık içeren pratikler (örn., bkz. Şah, 2011), Suriyeli mülteciler (örn., bkz. Yangın, 2017), Kıbrıs Sorunu (örn., bkz. Psaltis ve Cakal, 2016), kadına yönelik şiddet (örn. bkz. Erkurt, 2015), yoksulluk (örn. bkz. Solak, 2008), şiddet, kötü mua-mele ve işkence (örn., bkz. Göregenli 2004; 2005) gibi konularda yapılan çalışmalar da beslendiği farklı alan-lar, metodolojik yönelim ve yöntemlerdeki çeşitlilikle barış psikolojisi disiplini ile buluşan bir zemin oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki barış psikolojisi çalışmalarının yönetsel olarak çeşitlilik gösterdiğini bir kenara not etmekte fayda görüyoruz. Bunun dı-şında Türkiye’de barış psikolojisi bağlamında ele alına-bilecek pek çok çalışmanın olduğunu vurgulamak ge-rekmektedir. Buna göre, şimdiye kadar yapılmış çalış-malara ilişkin bir derleme ya da bibliyografya çalışma-sının, ayrı bir çalışmanın konusu olduğunu söylemekle yetineceğiz.

Bütün bu çalışma konularının yanında doğrudan “barı-şın temsilleri”, “barışa yönelik tutumlar”, “barış eğitimi ve atölyeleri” üzerine de çeşitli çalışmalar bulunmakta-dır (örn., bkz. Coşkan ve Tepeli, 2016; Erkman, 2013; Güler, 2014; Karakuş, Göregenli ve Gökten, 2016;

Sağkal, ve Türnüklü, 2017; Uluğ ve Cohrs, 2017). İlave olarak; “emek”, “toplumsal dayanışma” ve “eleştirel psikoloji” eksenleriyle kendini var eden Toplumsal Da-yanışma İçin Psikologlar Derneği (TODAP-Der), ilk psi-koloji meslek örgütü olan Türk Psikologlar Derneği (TPD), Mezopotamyalı Psikologlar (Der-Mez) ve Boğaz-ıci Üniversitesi Barış Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi ile alandaki çeşitli inisiyatif ve örgütlenmeler tarafından ayrı ayrı düzenlenen kongre, sempozyum, atölye, proje ve psikososyal dayanışma faaliyetleriyle Türkiye’de barış psikolojisi sahasına kuram ve uygu-lama düzeyinde önemli katkılar sağlanmaktadır.

Sonuç Yerine

Bu yazıda barış psikolojisi alanının panoramasını genel ölçekte psikoloji, özelde ise sosyal psikoloji alanından hareketle sunmaya çalıştık. ONTO’nun Barış Psikolojisi dosya konulu bu özel sayısı nezdinde, barış psikolojisi disiplininin panoramasına ilişkin yazı girişimimizin nü-vesini, oldukça naif bir niyetin biçimlendirdiğini söyle-meliyiz: Etrafımızı çepeçevre sarmış, irili ufaklı pek çok toplumsal kargaşa, gerilim ve çatışmanın kalıcı barışçıl ilişkilere dönüştürülmesine katkı sağlamak.

Bu niyet, gözle görülür biçimde sırtını sosyal bilimlerin yeni bir disiplinine, barış psikolojisine, dayıyor gibi gö-rünse dahi, tüm sadeliği ve sağduyusuyla ön koşulsuz biçimde *barışa* taraf olmayı öncelemektedir (aslında tıpkı, söz ve bilgi üretmenin ve bu “tarafılığı” hayata

geçirmenin, gazetecilik, iş, eğitim, toplumsal cinsiyet gibi yaşamın başka sosyal gerçeklik ve pratiklerinde de söz konusu olacağı gibi; bkz. *Barış ve Çatışma Çalışmaları Elkitabı*, Webel ve Galtung, 2007). Bu durum, barış psikolojisi alanında akademik emek sarf eden araştırmacıların, en azından bir kısmının, toplumsal çatışmaların barışçıl yollarla kalıcı çözümü konusunda hissettikleri *sosyal sorumluluktan* kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla her türden barışın sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinden ayrı biçimde talep edilmesinin ve bu talebe uygun davranılmasının etik bir sorumluluk olduğunu düşünüyoruz.

Bu sorumluluğun, “yalnızca bir grup” araştırmacı tarafından paylaşılmadığının da altını çizmekte yarar görüyoruz. Sözgelimi ana akım psikolojinin temsil edildiği Amerikan Psikologlar Derneği barış psikolojisi alanını Bölüm 48’de “Barış, Çatışma ve Şiddet Araştırmaları Topluluğu: Barış Psikolojisi Bölümü” olarak isimlendirmekte ve bu sahanın amacını “geniş ölçekte dünyada, özelde ise ülkeler, topluluklar ve ailelerde barış artırmak/yaygınlaştırmak için çalışır” şeklinde belirtmektedir. Bu eksende, Amerikan Psikologlar Derneği *Peace and Conflict: The Journal of Peace Psychology* (Barış ve Çatışma: Barış Psikolojisi Dergisi) süreli yayını hem teorik hem de pratik katkıları olması amacıyla 1995’ten bu yana çıkarmaya devam etmektedir.

Umuyoruz ki barış psikolojisi özelinde sürdürülen bütün çabalar, her türden gerilim ve çatışmanın sürdürülebilir barışçıl ilişkilere dönüşmesine katkı sağlar.

Değerli katkı ve önerileri için sevgili hocalarımız Prof. Dr. Melek Göregenli ve Dr. Özden Melis Uluğ’a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Acar, Y. G. (2017). Village guards in the Turkish-Kurdish conflict: Approaching identification, intergroup relations, and resolution, *Journal of Social and Political Psychology* (İncelemede).

Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Avcı, N. (2014). *The Investigation of Attitudes Toward the Solution of Kurdish Question in terms of Basic Human Values*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Bar-Tal, D. ve Bennink, G.H. (2004). The nature of reconciliation as an outcome and as a process. In Yaacov Bar-Siman-Tov (Ed.), *From Conflict Resolution to Reconciliation* (ss. 11-38). Oxford New York: Oxford University Press.

Christie, D. J. ve Montiel, C. J. (2013). Contributions of psychology to war and peace. *American Psychologist*, 68(7), 502.

Christie, D. J., Tint, B. S., Wagner, R. V. ve Winter, D. D. (2008). Peace psychology for a peaceful world. *American Psychologist*, 63(6), 540.

Christie, D. J., Wagner, R. V. ve Winter, D. D. N. (Ed.). (2001). *Peace, conflict, and violence: peace psychology for the 21st century*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Coşkan, C. ve Tepeli, A. D. (2016). TODAP – Barış Çalışmaları Proje Önerisi: “Ben ve Başkaları” Atölye Serisi. Proposed to and accepted by Kadıköy Municipality. Association of Psychologists for Social Solidarity (TODAP): İstanbul archive.

Çoymak, A. ve Özkan, Ö. (2016). Ermeni Soykırımı için üzgün(mü)üz! Kimlik, Sivil Vatandaşlık, Kolektif Suçluluk ve Gruplar Arası Güven İlişkileri Üzerinden Bir Toplumsal Uzlaşma Modeli Önerisi. *Eleştirel Psikoloji Bülteni Özel Sayısı* (Baskıda).

Demirdağ A. (2014). *Barış sürecinin desteklenmesinde insanlıktan uzaklaştırmanın etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Deutsch, M. (1949). An experimental study of the effects of cooperation and competition upon group processes. *Human Relations*, 2, 199–231 doi:10.108000224545.1939.9713366.

Erkman, F. (2013). Barış kültürü. B. Onursal (Ed.). *Barış Kültürü ve Eğitim Çalıştayı* içinde (ss. 22-26). 21. Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını.

Erkurt, A. (2015). *Kadına yönelik şiddet: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, yetkecilik ve sosyal baskınlık yönelimi açısından bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Göregenli, M. (2004). *Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler*. İzmir: İzmir Barosu Yayınları.

Göregenli, M. (2005). *Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler*. Diyarbakır: Diyarbakır Barosu Yayınları.

Göregenli, M. (2010). Psikolojinin Kürt sorunuyla imtihanı. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, Sayı 3-4, 3-11.

Güler, E. (2014). *Barışa ilişkin tutumlar: Dehşet yönetimi kuramı ve bazı sosyo-politik değişkenler açısından inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi (2016). *Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması*.

Karakuş, P., Göregenli, M. ve Gökten, C. (2016). Social identity categories and social representation in peace construction processes in Turkey. 1st International Conference in Contemporary Social Sciences Crisis and the Social Sciences: New Challenges and Perspectives Proceedings. 10-12 June 2016, Rethymno/Crete.

Karasu, M. ve Göregenli, M. (2017). Evaluations of Turkish people related to ‘The Armenian Issue’: A Q Methodology study. *Armenia-Turkey: Paving Ways for Dialogue and Reconciliation Proceedings*. 18-19 May, Yerevan/Armenia (Baskıda).

Law, S. F. ve Bretherton, D. (2015). Qualitative research methods in peace psychology. *Methodologies in Peace Psychology* içinde (ss. 71-88). Springer International Publishing.

Lewin, K., Lippitt, R. ve White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created ‘social climates’. *The Journal of Social Psychology*, 10, 271–299.

Mayton, D. M. I., Seloske, B. C. ve Cleaver, B. L. (2015). Quantitative research in peace psychology. *Methodologies in Peace Psychology* içinde (ss. 71-88). Springer International Publishing.

Morawski, J. G. ve Goldstein, S. E. (1985). Psychology and nuclear war: A chapter in our legacy of social responsibility. *American Psychologist*, 40(3), 276.

Psaltis, C. ve Cakal, H. (2016). Social identity in a divided Cyprus. *Understanding peace and conflict through social identity theory: Contemporary and world-wide perspectives* içinde (ss. 229-244). Peace Psychology Series, Springer.

Sağkal, A. S. ve Tünnüklü, A. (2017). Barış eğitimi programının lise öğrencilerinin öznel iyi oluş ve umut düzeyleri üzerindeki etkileri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7(47), 69-85.

Solak, N. (2008). Yoksulluğa ve yoksullara ilişkin değerlendirmelerin sistemin meşrulaştırılması kuramından hareketle incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Şah, U. (2011). Türkiye'deki gençlerin cinsel yönelimlere ilişkin sosyal temsilleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27), 88-99.

Şen, E. (2014). *Etnik gruplarda sosyal kimlik ve algılanan ayrımcılık: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood W. R. ve Sherif, C. W. (1954). *Experimental study of positive and negative intergroup attitudes between experimentally produced groups: Robbers Cave study*. Norman: University of Oklahoma Press.

Uluğ, Ö. M. (2016). *Subjective understandings of the Kurdish conflict: A Q Methodological investigation among parliamentarians, experts and lay people in Turkey* (Doktora tezi), Jacobs University Bremen, Bremen.

Uluğ, Ö. M., Odağ, Ö., Cohrs, C. J. ve Holtz, P. (2017). Understanding the Kurdish conflict through the eyes of Kurds and Turks: New conflict reflections from lay people in Turkey. *International Journal of Conflict Management*, 28(4), 483-508.

Uluğ, Ö. M. ve Cohrs, J. C. (2017, Şubat 16). "If we become friends, maybe I can change my perspective:" Intergroup contact, endorsement of conflict narratives, and peace-related attitudes in Turkey. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/pac0000216>

Webel, C. ve Galtung, J. (Ed.). (2007). *Handbook of peace and conflict studies*. Routledge.

Yangın, E. (2017). Suriyeli göçmenlere yönelik kültürleşme stratejilerini etkileyen sosyal psikolojik faktörlerin incelenmesi: Hatay örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SAVAŞ ZAMANINDA BARIŞ ÇALIŞMAK

Aslı Aydemir*

Aydın Bayad**

Bu yazıda bir grup sosyal psikoloğun orta öğretim öğrencilerinde Barış'ın sosyal temsillerini çalıştığı bir araştırmanın zamansal seyrini ve bunun katılımcılara, araştırmacılara ve çalışmaya etkilerini okuyacaksınız. Bu zamansal seyir, projenin tohumlarının atıldığı 2014 sonbaharı ile başlayıp, verilerinin toplandığı 2016 ve analizlerinin yapıldığı 2017 yıllarını içermektedir. Takdir edersiniz ki bu üç yıl Türkiye'de toplumsal barış adına ciddi dönüm noktalarına denk gelmiştir ve şu sıralar içinde olduğumuz OHAL rejimiyle birlikte, hareket noktamız olan toplumsal barış ve uzlaşma fikri rafa kaldırılmış durumdadır (bkz. Çiçek ve Coşkun, 2016).

Barış sürecinin başlaması ile beraber pek çok kabul ya da karşı çıkışla toplumun genelinde, ana akım medyadan gündelik hayatın etkileşimsel her noktasına kadar barış dile getirilmiştir. Toplumun barış sürecine dair beklenti ve tepkilerini anlamak amacıyla 2013 yılında Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı koordinatörlüğü, Hükümet ile Kürt siyasi hareketinin de katkısıyla altmış üç kişilik Akıl İnsanlar Heyeti Türkiye'nin yedi bölgesinde çalışmalar yürütmüştür (Kaya, 2014). Tüm bu gelişmelerin etkisiyle birlikte, bu durumu, yani barışın geniş kitlelerce konuşulmasını anlamak amacıyla Barış kavramının sosyal temsillerini orta öğretim öğrencileri üzerinden ele alarak, sosyo-yapısal değişkenlerin gençlerin barış kavramı üzerindeki etkilerini ortaya koyma arzusu çalışmamızın temel motivasyon kaynağı olmuştur.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı olarak yürüttüğümüz üç aylık bu proje, 2014 yılının sonlarında başlamıştır. Sürmekte olan bir savaştan ziyade, en azından yurt içinde, barışı daha çok konuştuğumuz bu zamanlarda barışın sosyal temsillerine bakmak, nasıl bir barış tahayyül ettiğimizi de fotoğraflamak olacaktı. Katılımcılarının orta öğretim yahut lise öğrencileri olduğu bu proje, on soruluk bir anket uygulamasını içeren bir çalışma, yine bu soruları içeren ancak yar-

* İstanbul Üniversitesi, Araş. Gör.

** Bielefeld Üniversitesi, Çatışma ve Şiddet Üzerine Disiplinlerarası Araştırmalar Enstitüsü, Araştırmacı

yapılandırılmış derinlemesine bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmelerinin olduğu bir başka çalışma ve son olarak ise orta öğretim/lise ders kitaplarının incelendiği üçüncü çalışmadan oluşmaktadır. Hâlen devam eden çatışmalı sürecin hemen öncesinde ve başlarında toplanan verileri ile bu proje, ileride tarihsel bir karşılaştırma yapmak için önemli bir kaynak olacaktır; ancak bu yazıda, 52 orta öğretim öğrencisi ile 32 görüşmenin yapıldığı bölüm ile yetineceğiz.

Savaş ve barışın sosyal temsillerinin çalışıldığı araştırmalar politik atmosferin temsillere etkisini, ülkeler (ABD ve Danimarka) arasında karşılaştırmalar yaparak ya da bağlamsal faktörlerle (çatışma deneyimi) birlikte göstermişlerdir (Van der Linden, Bizumic, Stubager ve Mellon, 2011; Van der Linden ve Licata, 2012). Bu çalışmayı yürüttüğümüz sırada var olan politik atmosfer, araştırma nesnemiz olan ‘barış’ kavramının anlamı ve temsilinde değişmelere sebep olacak gelişmelere neden olmuştur. Projenin pilot görüşmeleri ile birlikte ilk görüşmeler 2015 Ocak ayında yapılmış ve 2016 Nisan ayına kadar çeşitli aralıklarla devam etmiştir.

Bu süreç, Türkiye’nin barışa dair gündeminde pek çok gelişme içermektedir. Çalışmaya başladığında, çözüm sürecinin başladığı 21 Mart 2013 Diyarbakır nevrozunun üzerinden oldukça vakit geçmesine rağmen etkileri devam etmekteydi. Ancak Ocak 2015’ten başlayarak çalışmanın veri toplama aşaması son bulana

kadar geçen sürede yaşananların, burada sunacağımız verilerde ortaya çıkan farklılaşmayı anlamak için gerekli olduğunu düşünüyoruz. Çalışmaya başladığımızdan veri toplamamızın sonlandığı ana kadar aşağıdaki gelişmeler yaşanmıştır: ⁱ

- 28 Şubat 2015: Dolmabahçe Toplantısında ortak açıklama metni yayımlandı.
- 22 Mart 2015: Cumhurbaşkanı Dolmabahçe toplantısını doğru bulmadığını açıkladı.
- AKP 21 Nisan 2015’teki seçim beyannamesinde çözüm sürecine devam edeceklerini belirtti ancak 31 Mayıs 2015’te Başbakan çözüm süresinin muhatabının gözden geçirileceğini söyledi.
- 5 Haziran 2015: HDP’nin Diyarbakır mitingine bombalı saldırı gerçekleştirildi.
- 7 Haziran 2015: AKP tek başına hükümet kurma çoğunluğunu kaybetti.
- 3 Temmuz 2015: Abdullah Öcalan ile görüşme izini alamayan İmralı Heyeti, süreç için alarm zillerinin çaldığını belirtti.
- 20 Temmuz 2015: Suroç’ta Kobane’ye giden gençlere canlı bomba saldırısı düzenlendi.
- 22 Temmuz 2015: Ceylanpınar’da 2 polis memuru öldürüldü.
- 16 Ağustos 2015: Varto’da ilk sokağa çıkma yasakları başladı.
- 6 Eylül 2015 ve 8 Eylül 2015: asker ve polise yönelik PKK saldırıları gerçekleşti.

- 10 Ekim 2015: Ankara’da Demokrasi Mitingine iki canlı bomba saldırısı gerçekleşti.
- 1 Kasım 2015: Yenilenen genel seçimle AKP tek başına iktidar oldu.
- 5 Kasım 2015: KCK eylemsizlik kararını sonlandırdı.
- 28 Kasım 2015: Tahir Elçi’ye suikast düzenlendi.
- 11 Ocak 2016’da “Bu suça ortak olmayacağız” bildirilerini kamuoyuna durdurmalarının ardından Barış İçin Akademisyenler’e 15 Ocak 2016’da gözaltı, ev ve iş yeri aramaları yapıldı, adli ve idari soruşturmalara başlandı.
- 12 Ocak 2016: Sultanahmet’te bombalı saldırı düzenlendi.
- 17 Şubat 2016 ve 13 Mart 2016: Ankara’da bombalı saldırılar düzenlendi.
- 19 Mart 2016: Taksim İstiklal Caddesi’nde canlı bomba saldırısı düzenlendi.

Kronolojik sıraya bakıldığında Ocak-Haziran 2015 döneminde siyasi gerilimin yükselmesine dönük açıklamaların Temmuz 2015 ile birlikte yerini Devlet ile Kürt siyasi hareketi arasında fiziki çatışmaya bıraktığı görülmektedir. Bu yüzden toplumsal uzlaşının tarafları olan Kürt siyasi hareketi ile devlet arasındaki çatışmasız sürecin bitiş tarihi olarak AKP’nin on üç yıllık tek başına iktidarının sonlandığı 7 Haziran seçimleri esas alınmış;

sonrasında giderek yükselen fiziksel ve simgesel savaşın, gençlerin barış temsili üzerinde etkili olacağı varsayılmıştır.

Çalışmadaki görüşmelerin 6’sı (8 katılımcı) 7 Haziran 2015 öncesinde, 26’sı (44 katılımcı) ise sonrasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, İstanbul, Kütahya, Van, İzmir, Malatya, Bursa, Gaziantep ve Samsun illerinde yaşayan katılımcılarla yapılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 16,45’tir, 23’ü kadın ve 29’u erkektir. Katılımcılardan biri etnik bir aidiyet duymadığını belirtirken 29’u Türk, 10’u Kürt olduğunu bildirmiş, 12 katılımcı ise bilgi vermemiştir.

Görüşmelerin yazı dökümlerinin ardından tematik-içerik analizi yapılmış ve barışın sosyal temsilleri sekiz kategori, bu kategorilerin altında yer alan yirmi üç tema ve beş alt-tema ile ele alınmıştır. Elde ettiğimiz kategoriler; *barış mümkün değildir, barış huzurdur, barış düzenidir, barış sorumluluktur, barış hem içinde hem dışında olunandır, barış tehdidin yokluğudur, barış stratejiktir* ve *barış hafızası* şeklindedir. Van der Linden ve Licata (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmayla benzer şekilde bu çalışmada da barış olumlu duygular, evrensel haklar ve refah ile açıklanmaktadır. Ancak bu çalışmada literatürden farklı olarak barış bir strateji olarak, bir hafıza olarak ve hem içinde hem de dışında olunan bir durum olarak ifade edilmiştir. Bu yazıda kategori ve temaların bir kısmına yer verilecektir.

Yukarıda tarihsel olarak sıralanan olaylar ile görüşmelerin bu zamansal dizgenin farklı anlarına denk gelmesinden dolayı, özellikle bazı kategorilerin içeriğinde değişimler tespit edilmiştir: 7 Haziran öncesindeki görüşmelerde, siyasi parti tercihleri arasında ya da herhangi bir şekilde farklılaşan gruplar arasındaki huzursuzlukların ifadesi, 7 Haziran sonrasında yerini savaş, terör olayları ve bu yaşananların yarattığı güvensizlik gibi duyguların dile getirilmesine bırakmıştır. Bu değişimler katılımcılar, araştırmacılar ve bu ikilinin etkileşimi sonucunda çalışmanın kendisi üzerinde gözlenmiştir.

Katılımcılara Etkisi

Aslında araştırmanın bulguları, doğrudan katılımcıların ifadeleri üzerinedir ve bu sürecin katılımcıya etkisi dediğimizde, araştırmanın burada sunulan bulguları bu etkinin kendisi olmuş olacaktır. Nitekim öyledir de. Araştırmanın ilk ve son görüşmelerinde bulunan kategori ve temalar çalışmanın başından sonuna farklılaşmamıştır, yani 7 Haziran sonrasında yeni bir kategori ya da yeni bir tema bulunmamıştır. Ancak var olanların içerikleri yaşananlara bağlı olarak farklılaşmıştır. Wagner ve Hayes (2005) savaşı deneyimlemeyen genç kuşakların savaş hakkında görece daha az düşünüp üzerine konuştuklarını, buna karşın savaşı deneyimlemiş yaşlıların daha çelişik duygulara sahip olduklarını söylemektedir. Araştırmacılar yaşlıların bir yandan savaşın negatif sonuçlarını vurgularken öbür taraftan görev,

birlik ve bütünlük gibi kavramları kullandıklarını bulgulamışlardır. Benzer bir biçimde bu çalışmada da barışın nasıl tahayyül edildiği yaşananlara kesinlikle bağlıdır ve yaşananlar bu tahayyülün sınırlarını belirlemiştir.

Barış huzurdur, barış hem içinde hem dışında olundandır, barış tehdidin yokluğudur kategorileri özellikle değişimlerin görüldüğü kategorilerdir. Barış huzurdur kategorisinde farklı insanların barışın sağlanması için birbirleri ile kurdukları ilişkinin nasıl olacağı betimlenmiştir. Bu fark dini, siyasi görüş, etnik köken farklılıkları, hatta cinsiyet farkları olabilmektedir. 7 Haziran'dan sonra akla gelen ilk fark, etnik farklılıklar olmuştur ve Türkiye'deki barışa dair tahayyül Türk ve Kürtlerin, PKK ve devletin ilişkilerine sıkışmaya eğilim göstermiştir. Hâlihazırdaki bu çatışma hâlinin sonlanması barış olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de barış, öncelikle Türk ve Kürtlerin barışmasıdır. Ancak bu barış için önerilenler çoğunlukla uzlaşma değil, dezavantajlı olanın çoğunlukla uyum sağlamasıdır.

“böyle bi ortamın mümkün olabilmesi için tek ya şey bişi var ya bi kimin söylediği tam aklımda değil ama onu söyli şey ortak ıı şey kendi düşünceniz ne olursa olsun ortak kaygınız o vatan ve bayrak olsun diye mesela kürt bi arkadaş türk bayrağını alıp dese ki ben türküm burda yaşıyorum bunun kurallarına uyuyorum hiçbir şekilde de bişi yapmıyorum mesela bir ermeni de aynısını yapsa”
(Katılımcı 33, Ağustos 2015)

Çatışmasızlık hâlinin barış olarak kabulü, barış hem içinde hem dışında olunandır kategorisi içinde yer almıştır. Katılımcılar barış içinde olup olmadıkları sorusuna, sahip oldukları fiziksel ya da refah koşullarını diğer olası koşullarla kıyaslayarak cevap vermişlerdir. Bu cevap kıyaslanan koşullara göre barış içindeyiz, değiliz ya da her ikisidir. Kategoriye ismini veren bu ikircikli durum Galtung'un (1969; 1981; 1990) negatif barış ve pozitif barış kavramları ile açıklanmaktadır. Nitekim, bu kategorinin Galtung'un çalışmalarına dayanarak oluşturulan negatif barış ve pozitif barış olmak üzere iki teması bulunmaktadır. Negatif barış, savaş içinde olmama hâli, çatışmasızlıktır. Pozitif barış ise negatif barışın üstüne barışı var edecek ve sürdürecektir toplumsal, sosyo-ekonomik yapılardaki dönüşümü ifade etmektedir. Türkiye'de çatışmaların yeniden başlamasından önce, katılımcılar, Suriye'deki savaş ve şehirlerine yerleşen Suriyeliler ile kendi konumlarını kıyaslayarak savaş hâlinde olmadıklarını; beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabildikleri için bir barış içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Fiziki çatışmanın ve ölümün varlığı ise barış içinde olup olmamayı netleştiren bir durumdur ve ölüm varsa barış kesinlikle yoktur.

"savaşla barışın arasındaki fark benim için oydu, ölüm"

(Katılımcı 27, Mayıs 2015)

Ancak katılımcılar savaşın olmaması dolayısıyla barış içinde olduklarını söyleseler dahi aynı zamanda kadın erkek eşitliğinin olmaması, siyasi ayrışmaların kutuplaşma boyutunda olması, ifade özgürlüğünün olmaması gibi toplumsal yapıya dair ipuçlarını belirterek pozitif barış koşullarının sağlanmaması sebebiyle barış içinde olmadıklarını da belirtmişlerdir. 7 Haziran'ın ardından gelişen olaylarla birlikte katılımcılar pozitif barışı daha az, hatta neredeyse hiç, negatif barışı ise daha çok konuşur olmuşlardır, çünkü artık şehir merkezlerinde yapılan bombalı saldırılar, çatışmalar dolayısıyla kıyas için Suriye kadar gitmeye gerek kalmamıştır.

"savaş var yani hep savaşla ilgili konuşuyoruz biz Güneydoğulu olduğumuz için yani orda çok tanıdığımız falan taşındılar yani deprem şey olduğu için savaş olduğu için hep günlük sokağa çıkma yasakları olduğu için 11 evleri yıkıldığı için yani hep savaş yani"

(Katılımcı 24, Nisan 2016)

"gündemde barış geçmiyor savaş geçiyor hep yani savaş içindeyiz zaten hep diyoruz ya savaş içindeyiz diye Türkiye savaş içinde yok bilmem ne savaş içinde ... yani bizim için mesela şöyle bir durum oldu bir ses geliyor yüksek bir ses aha bomba patladı falan biri öldü mü yani asıl gündemimiz bence şu anda bir yerde yangın çıktı geçen gün okulda bomba mı patladı direk hani samsunda da mı"

bomba patladı”
(Katılımcı 31, Nisan 2016)

Bu süreçte insanların birbirlerine duydukları güvensizliğin, yayılan tedirginliğin ve kaygının kendisi, barışın olmadığına kanıtı olarak sunulmuştur. Yaşananlar bu duygulara hak verilmesine sebep olmuş ve bunun bir sonucu olarak katılımcılar bu duyguların yüklerinden insanları kurtarmak için yaptıklarını örneklemişlerdir.

*“okuluma bi buçuk saatlik bi mesafeden trafiğe giriyorum hani ben çantayla gidip geliyorum içine sıcakladığım için hırkamı filan koyuyorum çantam şişik oluyo hani insanlar bazen onu yakalayabiliyorum **insanlar acaba içinde ne var gibi ben de insanların bi nebze içini rahatlatmak için hani bi şey yapıyorum gibi kitapların olduğunu göstermek için (gülüşmeler) ciddiym yani insanlar o gözle bakıyo ben de bazen o gözle bakıyorum”***
(Katılımcı 17, Nisan 2016)

Bunlarla birlikte ülke genelinde barışın yokluğunda, yani savaş varken gündelik hayata, alışkanlıklara devam etmenin hissettirdiği utanç ve suçluluk da söz konusudur. Bunlar, negatif barışın olmayışının duygusal sonuçlarıdır.

“insanlar eskiden daha kendi hayatlarıyla ilgili kendi olaylarıyla ilgili gündeme uzak yaşayan kişiler bile artık bi şekilde gündemle ilgilenmek zorunda kalıyo yani ülkenin gündemi o kadar yoğun

*ki **insan bi şey yaparken** utanıyo yani benim doğum günümdü ve arkadaşlar akşam için sürpriz bi şey hazırlamışlardı ve hani o gün yine kötü bi şehir haberi geldi hani kendi doğum günümü kutlarken **yani suçluluk duygusu hissettim”***
(Katılımcı 19, Nisan 2016)

Barış tehdidin yokluğudur kategorisi ise herhangi bir tehdit algısının barışı var edemeyeceği üzerinedir. Bu tehdit, daimi ve kesin tehdit temaları altında iki şekilde ele alınmıştır. Kesin tehditler, herhangi bir saldırıyı içeren fiziki olarak mevcut ve meşru müdafaa hakkını doğuran tehditlerdir. Bu saldırılar, kişinin kendisine, ailesine, ülkesinin toprak bütünlüğüne olabilir. 7 Haziran'dan sonraki süreçte savaşın varlığı ve Türk-Kürt karşıtlığında barışın ele alınması kesin tehdit olarak etnik aidiyetleri öne çıkarmıştır.

*“bazı noktalarında insanın kırmızı çizgilerini geçtikten sonra barış olmaz... kırmızı çizgilerim yani **ailem vatanım şahsi arkadaşlarım kişilerim onlara herhangi bir şekilde ya da askerim ya da Türk bir insana herhangi bir zarar gelirse barıştan söz edemezsiniz bana beni sinirlendirirseniz bana silah doğrultursanız siz benle barış yapamazsınız çünkü silah doğrultuyorlar **silah doğrultanla hiçbir zaman barış yapılmaz devlet de silah doğrultanla barış yapmaz silahıyla beraber gömer”*****
(Katılımcı 34, Ağustos 2015)

Daimî tehdit ise fiziki bir saldırının gerçekleşmesini ön koşul olarak sunmaksızın var olan potansiyel tehditlerdir. Bu potansiyel tehditlerin kaynağı ise kesin tehditteki gibi bir durum, koşul değil, mevcut belirli kişi, grup ya da devletlerdir. Bu kişi ya da gruplar belli etnisite, dini inanış, politik görüş ve ideolojik yönelim taşıyıcılarıdır. Hatırlatılan, unutulmayan geçmiş, daimî tehdit algısının devamlılığının garantisidir.

*“milliyetçi insanlar her zaman biliyordu ki bunun altında bi şey olduğunu bu adamlar işte kolay kolay müzakere edilmeyeceğini ... ya **bak yani geçmişini takip eden insan düşmanını takip eden insan** her zaman anlar neden böyle yapıyo neden şöyle yapıyo altında bi şey bulmaları **lazım yani bu adamlar kolay kolay barış sağlayacak adamlar değil** Yani İngiltere olsun bizim daha çok bilmediğimiz, Rusya olsun çok büyük destek çıkıyor bunlara, çok büyük destek var”*

(Katılımcı 50, Nisan 2016)

Araştırmacılara Etkisi

Bir araştırmacının araştırmaya konu edilen durum ya da nesneye karşı konumunu sürekli gözden geçirerek araştırma boyunca kendisinin araştırma ile ilişkisini aklında tutması refleksif bir konum almaktır. Araştırmacının refleksif konumu, kesinlikle araştırmacının nesnel, tarafsız olduğu ve araştırmaya hiçbir etkisinin

bulunmadığı varsayımını reddeder. Öznellik ve nesnelliğin sürekli biçimde karşı karşıya getirildiği ve aralarında kesin bir ayrımın yapıldığı pozitivizmin ötesinde, refleksivite (reflexivity), öznellik ve nesnelliğin birbirlerine karşıt olmaksızın birlikte ele alındığı bir kavrayıştır (Parker, 1994). Wilkonson (1988) refleksiviteyi kişisel (personal reflexivity) ve işlevsel (functional reflexivity) olmak üzere iki şekilde kavramsallaştırmış; ancak bu ikisinin birbirlerinden ayrı tutulamayacaklarını da belirtmiştir: Kişisel refleksivite araştırmacıyı bu çalışmayı yapmaya iten özelliklerini ve bu özelliklerinin çalışmayı nasıl etkilediğini içerir. Aynı zamanda deneyimlerinin araştırmayı nasıl etkilediğinin yanı sıra araştırmacının deneyimi nasıl etkilediğini kapsar. İşlevsel refleksivite ise araştırmacının kendisi ile ilgilidir, araştırma yönteminin nasıl seçildiği ve sonuçlarının nasıl yorumlanacağına araştırmacıdan ne kadar etkilendiğidir.

Araştırmaya başladığımız ve özellikle katılımcılarla yapılandırılmış görüşmeler yaptığımız sürece refleksif konum almamız çalışmanın gerekliliklerinden biriydi. Bizleri bu çalışmaya iten sosyo-politik bağlam ve yukarıda sıralanan gelişmeler çalışma boyunca katılımcılar kadar biz araştırmacıları da tesiri altına almıştır. Çalışmanın devam ettiği süreçte araştırmacılardan bazıları “Bu suça ortak olmayacağız”¹ bildirisin imzaladıkları için disiplin ve adli soruşturmalardan geçirilmiş, sürgün ya da açığa alınıp ihraç ile işlerinden edilmişlerdir.

¹ <https://barisicinakademisyenler.net/>

Barış talep etmenin suç sayıldığı² bir siyasal ortamda, barış kavramı ile alakalı buluşma ve konferansların iptal edildiği³ bir akademik camia içerisinde hem finansal destek bulmak hem de çalışma motivasyonu ve organizasyonu sürdürmek zorlaşmıştır. Ancak bütün bu süreç; araştırmacıların akademiye devam edip edemeyeceklerinin belirsizliği içinde, özellikle bu çalışmayı daha önemli ve çalışılması zorunlu hâle getirmiştir. Araştırmacılar barışa taraf olarak bu çalışmada yer almışlardır. Dolayısıyla araştırmacıların barışa dair sosyal temsilleri ve kendilerinin bu sosyal temsillere dair farkındalıkları bu çalışmaya içkindir.

Bununla birlikte araştırma sürecinin ve bulgularının, toplumsal barışa, barışın konuşulmasına bir nebze katkıda bulunma arzusu taşıyan biz araştırmacılara çeşitli duygusal yükleri de olmuştur. Katılımcıların her ne şekilde barışı tahayyül ederlerse etsinler barışın mümkün olmadığını *barış mümkün değildir* kategorisi altında dile getirmeleri, özellikle *insan doğası* teması altında barışa engel olan şeyin insanın kendisinin olduğu bulgusu, biz araştırmacıları içinde bulunduğumuz kötücül ve karamsar atmosferin neredeyse yapısal özellikler taşıdığı şeklindeki şüphelere götürmüştür. Barışa dair sosyal temsilleri ortaya koyma amacı dışında bu sosyal temsillerin ne kadarının '*barışsızlığın*' gerçeği olduğu sorgulamalarını umut vadeden zeminlerde yapmaya

çalıştık. Ancak bazı katılımcıların söyledikleri ferahlatırken aşağıdaki gibi bazıları ise can yakıcıydılar.

"barışı şu anda aslında o güvercin zeytin dalı filan gibi şeyler var ya o kuş öldü, zeytin dalı da kırıldı"
(Katılımcı 34, Ağustos 2015)

Katılımcıların özellikle son süreçte umutsuz ve geleceksiz, belirsizlik içinde, tedirgin ve güvensizlik taşıyan ifadeleri, bu çalışmaya niyet ettiklerinde araştırmacıların sahip olduğu naif beklentilerin yerini, katılımcılarla aynı umutsuzluğu paylaşmaya doğru itiyordu. Bu araştırma, geleneksel sosyal psikolojinin nesnellik iddialarının ötesinde, kendi araştırma nesnesi, yani barışın temsili ile oldukça temas hâlindeydi.

Çalışmaya Etkisi

Projenin orta öğretim ders kitaplarının söylemsel analizi, orta öğretim öğrencilerine anket uygulaması ve yine onlarla yarı-yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirildiği üç ayağının olması sosyo-politik bağlamın, kurumsal ve tarihsel koşulların olabildiğince bütünlüklü bir şekilde gözetilmeye çalışıldığının göstergesidir. Wilkinson'un (1988) işlevsel refleksivite kavramı burada açıklayıcı bir rol üstlenmektedir. Araştırmanın kendisi ile ilgili olan işlevsel refleksivite, araştırma yönteminin nasıl seçildiği ve sonuçlarının nasıl yorumlanacağına araştırmacıdan ne kadar etkilendiğini içerir. Bu

² <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/179927-baris-icin-kendilerini-ihbar-eden-alti-kisi-hakim-karsisindaydi>

³ <https://www.psikolog.org.tr/?Detail=1511>

metinde özellikle yer verilen nitel araştırma ayağı, projenin geneli için araştırmacıların refleksif konumlarını güçlendirecek ve katılımcıların öznelliklerinin görünür olmasına imkân verecekti. Çalışmanın bu ayağı, katılımcı ve araştırmacının etkileşimlerini mümkün kılmaya araştırmacının kendisinin de bir deneyim olarak bilgi sağlamasına imkân vermiştir.

Kendi politik görüşleri sebebiyle araştırmacıların durdukları politik konumun karşısında olan katılımcılarla, görüşmeyi olabildiğince geride durarak sürdürmek araştırmacıları zorlayan unsurlardan biri olmuştur. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler araştırmacıyı da çalışmaya katılımcı yaparlar; ancak araştırmacının asli görevi, katılımcının kendisini olabildiğince açık ifade etmesini, açıklayıcı olmasını sağlamaktır. Katılımcıların söylediklerini tartışmak ya da ona çelişkilerini göstermek, ideolojik ikilemleri açık etmek amaç değilse öncelikli değildir. Araştırmacıların bu tuzağa düşmemek için kendilerini zorladıkları, bu çalışmanın gerçeklerinden biridir. Gündelik siyasetin birbirlerinden çok uzağa savurduğu farklı ideolojik yönelim ve politik görüşlerden insanların birbirleriyle karşılaşma olanaklarının azalması, birbirlerine tahammül, tolerans ve saygı eşiklerinin düşmesi onların bir araya gelmelerine engel olmaktadır. Bu çalışma özellikle araştırmacılar nezdinde bu imkânı sağlamıştır, ancak karşındakini, sana karşı çıkmanı duymak, çatışma ve savaşın son derece hissedildiği bu zamanlarda hiç de kolay olmamıştır.

Son Söz Yerine

Ülkemizde devam etmekte olan politik çalkantı ve paradigma değişimi maalesef, fiziksel çatışmalarla birlikte sosyal felaketlere de gebe dir. Bu tarz büyük sosyal değişimlerin neden olduğu sıkıntılı ve zor dönemlerden geçerken toplumsal uzlaş ve sosyal refaha dair umut edebilmek, her insan gibi araştırmacılar olarak bizler için de elzemdir. Barış gibi negatif hiçbir sosyal temsili, çağrışımı olmayan bir kavramın dahi ‘terörize’ edildiği günümüz Türkiye’sinde, yürüttüğümüz çalışma ve araştırma nesnemiz olarak barışın sosyal temsillerinin bu şekilde dönüşümüne tanıklık etmek, ilginç olmasına rağmen güzel bir deneyim değildir. Bu çalışma süresince yaşananlar, hem araştırma konusunun hem de araştırma yapma arzu ve motivasyonunun değişimine neden olmuştur. Sosyal bilimcilerin karşılaştığı manzara ne kadar karanlık olursa olsun yüzleştirdiği gerçeklik sosyal bir gerçeklik olduğu sürece önceliği, onu anlamaktır. Savaş kavramı son yüzyılda fiziksel karşılaşmalardan insansız teknolojilerle karşısındakini yok etmeye doğru evrilirken, barış kavramının hâlâ bireysel bir tarafsızlık veya semboller şeklinde ele alınmadığı gerçeğini kabul etmeliyiz. Barış konusunda yapılacak daha fazla ve ısrarlı çalışma, bize bu kavramın güncel hâlini -geleceğinden de haber vererek- görme ve anlama şansı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Çiçek, C. ve Çoşkun, V. (2016). *Dolmabahçe'den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak ve Yeni Bir yol Bulmak*. Barış Vakfı Yayınları.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research, *Journal of Peace Research*. 6(3), 167-191.

Galtung, J. (1981). Social Cosmology and the Concept of Peace, *Journal of Peace Research* 2(18), 183-199.

Galtung, J. (1990). Cultural Violence, *Journal of Peace Research*. 27(3), 291-305.

Kaya, İ. (2014). *Akil İnsanlar Raporları (07/04)*. İstanbul: UKAM yayınları.

Parker, I. (1994). Reflexive research and the grounding of analysis: Social psychology and the psy-complex. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 4(4), 239-252.

Van der Linden, N., Bizumic, B., Stubager, R., & Mellon, S. (2011). Social representational correlates of attitudes toward peace and war: A cross-cultural analysis in the United States and Denmark. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 17(3), 217.

Van der Linden, N., & Licata, L. (2012). Social representations of war and peace. *The encyclopedia of peace psychology*.

Wagner, W. & Hayes, N. (2005). *Everyday discourse and common sense – The theory of social representations*. Basingstokes: Palgrave-Macmillan.

Wilkinson, S. (1988, January). The role of reflexivity in feminist psychology. In *Women's Studies International Forum* 11(5), pp. 493-502). Pergamon.

ⁱ “Dolmabahçe’de tarihi açıklama” Milliyet, 01.03.2015
“Erdoğan Dolmabahçe’ye de sert çıktı” Vatan, 22.03.2015
“AKP Seçim Beyannamesinin Gelecek Planında “Çözüm Süreci” Yok” Bianet, 15.04.2015
“HDP’nin Diyarbakır mitinginde art arda iki patlama” *BirGün*. 05.06.2015.
“7 Haziran seçim sonuçları” Hürriyet.
“HDP İmralı heyeti: Alarm zilleri çalıyor” Sputnik, 03.07.2015
“Suruç’ta canlı bomba saldırısı: 31 ölü” Aljazeera, 20.08.2015.
“Şanlıurfa’da 2 polis memuru öldürüldü” Hürriyet, 22.08.2015
“Varto’da sokağa çıkma yasağı” Hürriyet, 17.08.2015
“Acı haber: Çok sayıda şehit ve yaralılar var!” Habertürk, 06.09.2015

“Türkiye’nin en kanlı terör saldırısı” Hürriyet, 10.10.2015
“Yurt İçi Seçim Sonucu” Yüksek Seçim Kurulu, 12 11 2015
“PKK eylemsizlik kararını sonlandırdı” Zete, 05.11.2015
“Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi öldürüldü” BBC Türkçe, 28.11.2015
“Bu suça ortak olmayacağız” diyen akademisyenlere gözaltı!” T24, 15.01.2016
“Sultanahmet Meydanı’nda Patlama” Hürriyet, 12.01.2016.
“Ankara’da askeri servis aracına saldırı düzenlendi” Sabah, 17 022016.
“İstiklal Caddesi’nde canlı bomba saldırısı; 5 kişi öldü, 8’i ağır 19 yaralı var!” T24, 19.03.2016.

POLİTİK DÜŞÜNCENİN GELİŞİMSEL OLARAK İNCELENMESİ: BARIŞ VE SAVAŞ ALGISINA GENEL BİR BAKIŞ

Duygu Eslek*

F. Cansu Pala**

Politik düşüncenin, savaş ve barış hakkında bir takım fikirlere sahip olmanın yetişkinlere özgü olduğu düşüncesi, genel bir kanıdır. Ancak bu kavramlara dair düşünme, onlar hakkında fikirlere sahip olma erken çocukluktan itibaren sosyal normların anlaşılması ile başlamaktadır. Sosyal normların kazanımı ve oluşturulması psikolojinin merak edilen ve araştırılan bir konusu olagelmıştır. Örneğin, yakın tarihte Michael Tomasello sosyal normların nasıl algılandığına ve bu algının gelişimine evrimsel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır (Köymen ve Tomosello, 2016; Schmidt, Rakoczy ve Tomasello, 2012). Tomasello insan türünün kalabalıklaşmasının sosyal normlara uymayı, prososyal davranışları ve iş birliği temelli davranışları

gerekli kıldığını belirtmektedir. Bu farklılaşma evrimsel akrabalar arasında daha çok insanlarda gerçekleşmekte ve maymunlarda da nadiren görülmektedir (Schmidt, Rakoczy ve Tomasello, 2012). Warneken ve Tomasello'nun (2006) şempanze ve bebeklerin karşılaştırıldığı çalışmasında, (akraba olmayanlara) yardım etme davranışı evrimsel süreçte insanları diğer canlılardan farklılaştıran bir özellik olarak belirtilmektedir. 18 aylık (konuşma öncesi veya yeni konuşan) bebekler farklı durumlarda (yetişkinin yere düşen kalemini almak için eğilmek, yetişkinin bir dolabın içinden dergiyi istemesi, yanlışlıkla kaşığın kutuya düşmesi ve yetişkinin alamayacağı kadar dar olması durumunda çocuğun uzanması) tanımadıkları yetişkinlere yardım ederken, maymunlar bu davranışı nadiren göstermişlerdir. Bu davranış insanlarda başkalarının amaçlarını anlamak ve yardım için diğerkâm (*altruistic*) bir güdüleyicinin olduğunu gösterir. Bu bağlamda, sosyal normlara uymanın kültürel bir grubun parçası olmaktan kaynaklandığını ileri sürebiliriz. İşbirliğinin gelişimi sosyal normları gerekli kılmıştır. Çocuklar da bu kolektif bilinçle sosyal normlara uymaktadır.

İki-üç yaşındaki çocuklarla yapılan bir çalışmada, belirgin normlara sahip bir oyun ve bu oyundaki kuklanın “dax” demesi gerektiği çocuklara öğretilmiştir. Kuklanın çocuğa öğretilen oyuna devam ettiği ilk koşul ve

* Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

** Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Araş. Gör. Dr.

farklı bir oyun oynadığını ifade ettiği ikinci bir koşul planlanmış ve kukla her iki koşulda da “daxing” diyerek oyunun kuralını ihlal etmiştir. Çocuklar birinci koşulda kurallarını benimsedikleri bir oyunun oynandığını düşündüklerinde kuklayı normatif bir dille uyarırken; ikinci koşulda uyarmamaktadır (Tomasello ve Rakoczy, 2003; akt. Köymen ve Tomasello s. 237). Çocuklar bu yaşlarda oyundaki normları öğrenebilmekte ve buna uygun davranmayanları uyarmaktadırlar. Bunu oyun bağlamında yapabilirken, oyun dışında yapmamaları ise bağlama göre normların farklılaşabileceğini anlayabildiklerini işaret etmektedir.

Üç ile beş yaşlarındaki çocukların ahlaki (bir çocuğa vurmak) ve basmakalıp kuralların (sınıfta yemek yemek) ihlaline verdikleri tepkilerin yaşlarına göre nasıl farklılık gösterdiği incelendiğinde; beş yaşındaki çocukların ahlaki kuralların ihlaline basmakalıp kuralların ihlaline kıyasla daha fazla tepki verdikleri ve bu durumu öğretmenlerine daha fazla şikâyet ederek gösterdikleri gözlenmiştir (Hardecker, Schmidt, Roden ve Tomasello, 2016). Üç yaşındaki çocukların ise iki tip normun ihlali karşısında tepkileri birbirinden farksız olmuştur. Ahlaki kuralların ihlaline, beş yaş grubu daha fazla duygusal reaksiyon vermiştir. Çocuklar iki-üç yaşlarında normların farklı bağlamlarda değişiklik gösterebileceğini anlayabilmektedir. Ancak 3 yaşında, normlara katı bir bağlılık gösterip ahlaki ve basmakalıp kural ayrımını yapamamaktadırlar. 5 yaş civarında ise sosyal

normlara dair daha esnek bir yaklaşım geliştirebilmektedirler. Sosyal normların öğrenilmesi süreci politik düşüncenin gelişimi ile benzerlik göstermektedir. Sosyal normların, yardımlaşma ve iş birliği davranışlarının evrimsel temellerine dair bu çalışmalar, politik düşüncenin gelişiminin anlaşılmasında yol gösterici olacaktır.

Politik düşüncenin gelişiminde bireyin bilişsel süreçlerinin etkisinden ve bilişsel çelişkiden söz etmek gerekmektedir. Politik düşünce, ulusal politik düzenin, kanun ve otorite gibi kavramları, anlamak, düşünmek ve bunların farkında olmaktır (Abraham, 1983). Politik düşünceye dair bilişlerin oluşumu için Bilişsel Tutarlılık Teorisini incelemek uygun olacaktır. Kurama göre, biliş ve duygu arasındaki ilişkinin tutum değişimine sebep olduğu belirtilir (Festinger, 1957). Bilişler arasındaki uyumsuzluğu anlamak, inanç ve davranışların tutumları nasıl değiştirdiğini açıklamaya yardımcı olur. Bu bilişsel çelişki kişide huzursuzluk yaratır. Kişi bilişlerini tutarlı hâle getirmeye çalışır. Bu süreci açıklamak için seçici algı, üç kavram üzerinden değerlendirilir: Seçici maruz bırakma (var olmayan tutarlı bilgiyi arama), seçici dikkat (tutarlı bilgiyi akılda tutmak) ve seçici yorum (belirsiz bilgiyi tutarlı hâle getirmek). Tutumların oluşumunda öncelikli kavram tutarlı olmaktır. Kişi bunu tutarlı hâle getirmek için seçici algı kavramları aracılığıyla bilişsel aktivitelerde bulunur (Fiske ve Taylor 2013). Politik düşüncenin gelişimi ile bağlantısı, bireyin sosyalleşme sürecinde politik kavramlara dair uyarılara

maruz kalmasında yatar. Çevreye uyumun sağlanabilmesi için bu politik kavramlara yönelik düşünce yapılarının gelişmesi gerekmektedir. Bunun için ise kişi düşünce yapıları arasında tutarlılık geliştirmeye çalışacak ve seçici algı süreçlerini kullanacaktır.

Politik düşüncenin gelişimi genelde orta çocukluk ve ergenlik dönemlerinde çalışılmaktadır. Bu kısımda bu yönde yapılan çalışmalara göre gelişimsel bir çerçeve çizilecektir. Piaget'in gelişim dönemleri temelinde, ilkokul 3, 4 ve 5. sınıf çocuklarının politik düşüncelerini inceleyen bir araştırma, bu çocukların somut işlemler döneminde olup kavramları yine somut nesneler üzerinden anlamlandırdıklarını; soyut kavramları ve olayları anlamakta zorlandıklarını belirtmiştir (Abraham, 1983). Bu çalışmada çocukların somut işlemler dönemindeki politik düşünce yapısı incelenmiştir. Politik düşüncenin gelişiminde hem Piaget tarafından belirlenmiş bilişsel kavramlara vurgu yapılırken (dengeleme, özümseme, yeniden yapılandırma) hem de sosyalleşme süreçlerine (başkalarının politik düşüncesini öğrenme) vurgu yapılmıştır. Çocukların politik sosyalizasyonunun gerçekleşebilmesi için, Abraham tarafından çocuğun bir başka kişinin politik görüşünü öğrenmesini, onu sınıflandırıp, sistematik hâle getirip ayrıştırması gerektiği iddia edilmiştir. Bu yolla politik sosyalizasyon konusundaki problemlerin çözülebileceği ileri sürülmüştür. Soyut düşüncenin gelişimi ve bununla

bağlantılı politik düşüncenin gelişiminde en önemli etken yaş olarak değerlendirilir (Adelson, 1971).

Ergenlik siyasal düşüncedeki en çarpıcı değişimin yaşandığı gelişim dönemidir. Soyut işlemler dönemindeki ergenlerin incelendiği bir çalışmada, 10-17 yaş aralığındaki ergenler ve ebeveynleriyle Amerika'daki "Başkanlık" seçimindeki politik sosyalleşme süreçlerinin incelendiği (seçim öncesi, seçim zamanı ve sonrasını kapsayacak şekilde bir yıl süren) görüşmeler yapılmıştır. Seçim kampanyası ile bu kampanyanın merkezinde yer alan tutum nesneleri (adaylar ve partiler) ve özellikle seçim öncesi partizanlığın istikrarı erken politik sosyalleşmenin önemli göstergeleri olarak bulgulanmıştır. Kampanya ve seçim sürecinde politik sosyalleşme normal gelişimden daha hızlı gerçekleşirken seçim sonunda ve sonrasında politik tutumlara dair az kazanım elde edilmiştir. Bu bulgular ışığında, periyodik siyasi olayların politik sosyalleşmeyi hızlandırdığını, yaşamın daha sonraki evrelerinde politik düşünceye yakınlığı arttırdığı söylenebilir. Bu çalışmada ebeveynlerin de ergenin politik düşünce sistemine önemli bir etkisinin olduğu bulunmuştur (Sears ve Valentino 1997). Bir diğer çalışmada kişilerin dini kimliklerinin de siyasi tercihlerindeki bilişsel yapılar üzerinde etkili olabildiği belirtilmiştir. Yapılacak çalışmalarda dini faktörün göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır (Wilcox ve Wolfinger, 2008). Ülkemiz bağlamı tarihsel süreç içinde düşünüldüğünde, dini faktörün siyasi tercihleri

etkileyen bilişsel yapılarla ilişkisine birçok örnek verilebilir. Farklı kültürlerde politik düşüncenin gelişimini inceleyen araştırmalarda Adelson (1971) erken ergenlikten geç ergenliğe soyut düşüncenin gelişimi ile açıkladığı araştırmasında, yaşın, politik düşüncenin gelişimindeki tek önemli faktör olduğunu ve cinsiyet farklılığı bulunmadığını belirtmiştir. Erken ergenlikte hukukun varlığının nedeni “öldürmemek için, çalmamak için” şeklinde belirtilirken, geç ergenlikte “insanın yapabileceklerinin sınırlarını belirler” şeklinde belirtilir. Farklı araştırmacıların çalışmalarına bakıldığında politik düşüncenin gelişimini etkileyen diğer faktörler olduğu da göze çarpmaktadır. Bireylerin aileleri, okulları, inanç sistemleri, gönüllü oldukları dernekler ve medya kullanımı kişilerin politik deneyimlerini etkilerken bir yandan da cinsiyet, ırk, sosyal sınıflara göre de değerlendirmeler yapılır (Wasburn ve Covert, 2017).

Devlet yapısı ve yasal süreçleri gelişimsel olarak incelediğimizde, çocuklar 7-8 yaşlarında aile dışında bulunan itaat ve saygı bekleyen bir otoritenin (devlet sistemi) varlığını algılayabildikleri görülebilmektedir. Bu yaşlardaki bilişsel kısıtlılık nedeniyle bu otoriteyi başkan ve polis gibi somut kişilerle kavramsallaştırırlar. İlerleyen yaşlarda çocuklar kongre, yüksek mahkeme gibi kolay anlaşılmayan yapıları ve hükümet gibi soyut kavramları anlama kapasitesi geliştirdikçe daha önce bireylere atfedilen özellikler politik kavramlara aktarı-

lır. Bu düşüncelere örnek olarak “tüm yasalarımız adildir” ve “her şeyin en iyisini hükümet bilir” verilebilir (Easton ve Dennis, 1965). Çocuklar daha da büyüdükçe daha idealist hâle gelerek siyasi figürlere daha objektif bakabilir hâle gelirler. Yasalardaki bazı eşitsizlikleri anlamaktadırlar (Jennings ve Niemi, 1974; akt. Wasburn ve Covert, 2017). Yetişkinler siyasi olaylarla ilgili mizah yapabilecek düzeydeyken çocukların bu düzeye gelmesi 15 yaşı bulmaktadır (Greenstein, 1965). Çocukların büyüdükçe daha eleştirel ve özgün bir düşünce yapısına sahip oldukları söylenebilir. Siegel’in (1977) çalışmasında çocuk ve ergenlerin (8-16 yaş) Martin Luther King’in (Memphis’in ilk siyahi lideri) suikasti üzerine adalet ve hukuk kavramları gelişimsel olarak incelenmiştir. Küçük yaştaki çocuklar katilin cezalandırılmasını daha çok tercih etmişlerdir. Yaş büyüdükçe adil yargılamayı seçenlerin sayısı artmıştır. Küçük yaşlarda suikast nedeni daha çok kişisel nedenlere (“ondan nefret ediyorlardı”) bağlanırken yaş büyüdükçe politik nedenlerle ilişkilendirilmiştir (“beyazlar zencilerin gelişmesini istemiyor”). Suikastın nedeni ise, küçük yaşta daha kişisel nedenlere bağlanırken (“aralarında bir çekişme vardır ve ilk Martin başlatmıştır”) büyük yaşlarda öfke ve önyargı ile tanımlanmaktadır. Yaş ilerledikçe politik ve yasal düzenlemeleri anlama süreçleri de gelişir. Büyük çocuklar suçlu bulunduğu hukuka göre nasıl yargılanması gerektiğini anlayabilirler. Daha küçük çocuklar cezalandırmayı kişisel intikama dayandırır. Küçük çocuklarda politik

süreç ve kavramlar kişiselleştirilerek açıklanır. Bunun nedeninin çocuklarda soyut düşüncenin gelişiminin yaşlara göre değişimi olduğu söylenebilir.

Politik sosyalizasyonun gelişiminde, insanın yaşadığı sosyal bağlamın etkileri de önem taşımaktadır. İnsanların hayatlarının herhangi bir noktasında aileleri, öğretmenleri, din adamları, iş arkadaşlarının etkileri azalabilir veya artabilir. Bazı unsurlar genel olarak diğerlerinden daha etkilidir. Bazıları ise insan hayatının farklı dönemlerinde etkili olur. Çeşitli siyasi yönelim kaynakları yapıları, dinamikleri, mesajları ve prevelansı, bağlamsal koşulların da etkisiyle zamanla değişir (Wasburn ve Covert, 2017). İncelenen çalışmalarda görüldüğü üzere politik düşüncenin gelişimi ergenlik öncesinde başlayıp ergenlik sonuna doğru eleştirel ve özgün düşünebilir hâle gelme ile beklenen düzeye ulaşır. Ancak sosyal bağlama ait değişkenlerin etkili olabildiği hatta medya, seçim kampanyaları gibi durumlarla politik sosyalizasyonun manipüle edilebileceği de unutulmamalıdır.

Politik sosyalizasyonun biraz daha özelleştirerek incelediğimizde, savaş ve barış kavramlarına dair düşüncelerinin gelişimini incelemek uygun olacaktır.

Barış kavramı genelde *savaşın olmaması* şeklinde tanımlanır (Galtung, 1969). Zaman ilerledikçe bu kavram genişletilerek sosyal ve politik yapılar çerçevesinde incelenmeye başlanmıştır. Barış, pozitif sosyal

durumun olması, yapısal ve doğrudan şiddetin olmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Macnair, 2015). Yapısal şiddet, sosyal yapılarda kişinin temel ihtiyaçlarının engellenmesidir. Doğrudan şiddet ise bedene, akla ve ruha zarar verme incitme amacıyla uygulanır. Bu sosyal adaletsizlikle ilgilidir (Galtung, 1969). Buna göre, pozitif barış, gruplar ve milletler arasındaki iş birliği ve uyum; negatif barışı ise, savaşın/çatışmanın olmaması şeklinde tanımlanmıştır.

Yaklaşık olarak 6 yaş civarında çocuklarda savaş ve barış kavramları gelişmeye başlar. Savaş kavramı 8 yaş civarında tam olarak anlaşılabilirken barış kavramının tam olarak anlaşılması 10 yaş civarında gerçekleşmektedir. Bunun nedeninin barış kavramının kişilerarası etkileşimleri anlamak temelinde gelişmesidir (Hakvoort ve Oppenheimer, 1993). Hollandalı çocuklarla yapılan bir çalışmada 8, 10, 12, 14 ve 16 yaşlarındaki çocuklarda savaş, barış, barışa erişme stratejileri; Perspektif Alma Kuramı temelinde değerlendirilmiştir. 8-12 yaş aralığındaki çocuklar daha çok materyal temelli (kendine ve çevresine ait somut nesneler temelinde) ve somut olarak değerlendirirken, 14-16 yaş aralığındaki çocuklar daha soyut ve norm temelli olarak (kuralları anlayıp değerlendirerek) değerlendirilmektedir. Selman (1980) da 12 yaş sonrası soyut düşünmenin daha çok geliştiğini ve ilişkileri norm temelli değerlendirmenin oluştuğunu belirtmiştir. Barış algısı

ile ilgili bu sonuçlar, Selman'ın kuramıyla da uyum göstermektedir. Barışa dair tepkileri değerlendirmek için yaşlara göre sınır belirlenmemekle birlikte yedi kategori oluşturulmuştur: Birinci kategori barış kavramının oluşmasından önceki dönemi tarifler. İkinci kategoride barış kavramı doğaya ve dine dayandırılmaktadır. Üçüncü kategoride, barış kavramı; bireysel temelde yumuşak başlı olma, arkadaş canlısı olma gibi kavramlarla değerlendirilirken “küresel temelde bütün askerler arkadaşdır”, “dünyayı sevmeliyiz” gibi düşüncelerle temsil edilir. Dördüncü kategori barışı açıklarken; bireysel temelde savaşa dair olumsuz seviye olarak çekişmenin olmaması gibi bir düşünceyle değerlendirilirken, küresel temelde savaşa dair olumsuz seviye olarak savaşın olmaması, sükûnet ve dinginliğin olması düşünceleri ile temsil edilir. Beşinci kategori, nükleer silahların olmaması düşüncesi temelinde silahsızlandırılmanın savunulmasıdır. Altıncı kategoride ise barış, birbirine saygı duyma, insanları kabullenme ve ayrımcılığın olmaması gibi insani tutumlar ile açıklanmaktadır. Son kategori olan, yedinci kategoride barış, evrensel haklar temelinde özgürlük, konuşma ve basın özgürlüğü, eylem yapma hakkı, demokrasiyi koruma, adil seçimlerin olması gibi kavramlarla açıklanır (Hakvoort, Oppenheimer, 1993).

Hollandalı ve İsveçli çocukların 7-17 yaş aralığında değerlendirildiği bir çalışmada da cinsiyetler, milletler ve

yaşlar arası farklılıkları görülmüştür. Hollandalılar barışı daha çok insan tutumları (eşitlik, hoşgörü ve dayanışma) ile tanımlarken İsveçliler uluslararası iş birliği ile tanımlamaktadır. Çocukların okula (devlet okulu/özel okul) başlama durumları da barış algısını etkiler. İsveçli çocuklar okulda daha çok vakit geçirdiği için kişilerarası ilişkiler hakkında daha fazla deneyim kazanmışlardır. Bu nedenle barış algıları daha erken oluşmuştur (Hakvoort ve Häggglund, 2001).

Üniversite öğrencileri ile yapılan savaş ve barışın zihinsel temsillerinin incelendiği bir diğer çalışmada ise, barış ve savaş kavramlarının yapısal istikrarı incelenmiş ve sosyal temsil yaklaşımı benimsenmiştir. Sonuçlar savaşın toplumsal temsiliinin esas olarak ölüm ve kan görüntülerine odaklandığını göstermektedir. Bunun aksine, barış; idealler, kişilerarası ilişkiler ve metaforlar açısından temsil edilir. Ancak barışın temsili savaş kadar istikrarlı ve güçlü değildir (Sarrica, 2007). Savaş kavramı erken yaşlarda oluşup değişiklik göstermezken barış kavramının yaşa ve birçok değişkene göre (okula başlama, çatışma görme, medyaya maruz kalma) farklılık gösterdiği söylenebilir.

Barışı algılayanın cinsiyetler arasındaki farklılaşmasını inceleyecek olursak, kızlar barışı kişilerarası ilişkiler bağlamında tanımlarken oğlanlar silahsızlandırma olarak tanımlamaktadır (Hakvoort ve Oppenheimer, 1993). Brezilya'da yapılan (yakın zamanda çatışmanın

yaşanmadığı, savaşa dair görüntülerin sadece haberlerde görüldüğü bir ülke bağlamındaki) çalışmada da oğlanların daha teknik kategoriler, savaş aktiviteleri, silahlar ve askerden bahsederken, kızlar daha çok insani tutumlardan bahsetmektedir (de Souza, Sperb, Mccarthy ve Biaggio, 2006). Arap ve Amerikalı çocukların karşılaştırıldığı bir çalışmada ise cinsiyet farklılığı bulunmamıştır (Coughlin, Mayers, Dizard ve Bordin, 2009).

Barış algısı, savaş algısı ve barışa erişme stratejileri kültüre, çatışma koşullarına göre farklılık gösterdiği için birçok kültürde çalışılmıştır. 10 yaşındaki Filipinli çocuklarla yapılan çalışmada, çocuklar sosyoekonomik düzeye göre kırsal kesim, orta sosyoekonomik düzey ve düşük sosyoekonomik düzey olarak ayrılmıştır. Ayrıca çatışma gören ve görmeyen gruplar karşılaştırılmıştır: Gelişimsel olarak diğer ülkelerdeki yaşlılardan savaş ve barışı ayırmanın gerçekleşmesi, negatif barışı tanımlama ve barışa erişme stratejileri geliştirebilme bakımından farklılaşmamaktadır. Ancak çatışma göremeyenler barışa erişmek için ekonomik dezavantajlılık olarak yoksulluğun azaltılması, iş imkânlarının artırılması, iyi eğitim olanakları sağlanması gibi konulara odaklanırken çatışma görenler paylaşma, insani tutumlar ve evrensel haklara odaklanmışlardır. Buradan hareketle çatışma görenlerde pozitif barış algısının daha erken geliştiği söylenebilir (Haji-Yusuf, 1996).

Brezilya'da yapılan çalışmada ise barış, savaştaki şiddet ve şiddet algıları incelenmiştir (de Souza, Sperb, Mccarthy ve Biaggio, 2006). Ortalama yaşları 7.6 ve 12.7 olan iki grup çocukla çalışılmıştır. Ancak Brezilya 19. yüzyıldan beri savaşa dâhil olmadığı için çocukların savaşa dair algılarının medya organlarından etkilendiği belirtilmektedir. Küçük çocuklar savaş ve barışı daha somut özelliklerle (silah, asker) tanımlarken büyük çocuklar daha soyut kavramlarla tanımlamaktadır (insani tutumlar, çıkar çatışması ve sözel agresyon). Arap ve Amerikalı çocukların değerlendirildiği çalışmada, Amerikalı çocukların %56'sı savaşın gerekli olduğunu düşünürken, Arap çocukların sadece %22'si aynı düşüncededir (Coughlin, Mayers, Dizard ve Bordin, 2009). McLernon ve Cairns, 2006 yılındaki çalışmasında Kuzey İrlandalı 14-15 yaşlarındaki ergenlerde barış, savaş ve barışa erişme stratejileri algılarını 1994'te yapılan benzer bir araştırma ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışmanın verileri 2002 yılında toplanmıştır. 1994'teki ergenler ülkelerini barış içinde olduğunu kabul ederken 2002 yılındaki ergenler kabul etmemektedir. Ergenlerin savaş algıları literatürle benzer şekilde silah, ateş etme, askerler ve bombalama üzerinedir. Barış algısı ise özgürlük, demokrasi ve adalet kavramları üzerine yoğunlaşmaktadır. 1994 yılında 2002 yılına göre daha az barışa erişme stratejisi belirtilmiştir. 2002 yılında barışa erişme stratejilerinde başkalarına saygı, hoşgörü ve eşitlik kavramlarına 1994'e göre daha fazla odaklanmışlardır. Türkiye'de yapılan bir çalışmaya

göre ise, 11-20 yaş aralığındaki Kürtlerle 6 odak grup yapılmıştır. Bu gruplar çocukların savaş ve barışa dair görüşlerini almak amacıyla yapılmıştır. Tüm gruplarda barış; ordu çatışmasının olmaması, yapısal ve sistematik güvensizliklerin olmaması, Türk-Kürt ayrımcılığının olmaması kavramları temelinde konuşulmuştur (Başer, 2017). Yugoslavya-Amerika çatışmasından sonra iki ülkedeki 3-12 yaş aralığındaki çocukların barış algısının değerlendirildiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Belgradlı çocuklar doğrudan kentlerinin bombalamasını yaşarken ABD’li çocuklar uzak mesafeden gelen siyasi şiddeti gözlemlemişlerdir. Çatışmaya tanık olanlar pozitif barışı daha sık tariflerken tanık olmayanlar negatif barışı tariflemektedir. Amerika’dakiler daha genel tanımlamalar (9 yaş oğlan; insanlar savaştaki gibi ölmezler, başkalarının çocukları ve aileleriyle kavga etmezler), Yugoslavya’dakiler ise kişisel tanımlamalar (8 yaş oğlan; insanlar savaşa gitmediği zaman çocuklar barış içinde oynar ve hiçbir şeyden korkmazlar, barış olduğunda roketler de olmaz) yapmıştır (Myers-Bowman, Walker ve Myers-Walls, 2005). 3-12 yaş aralığının değerlendirildiği bir diğer çalışmada, çocuklarla görüşme yapılmış ve resimleri (savaş ve barış hakkında olmak üzere her çocuktan iki resim) incelenmiştir. Vygotsky’nin Sosyo-kültürel Gelişim Teorisine göre barış algısının gelişimi değerlendirilmiştir. Değerlendirilen dönemler; anlama öncesi (3-5 yaş), benim barışım (3-8 yaş), barışı arkadaşlarla paylaşma (4-9 yaş), arkadaşlarla barış üretme (6-10 yaş), toplumda barış

(7-12 yaş), dünyada barış (9-11 yaş). Ancak barışın algılanmasında belirli bir yaş çizgisi belirlenememiştir. Çünkü çocukların barış algısını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (Myers-Walls ve Lewsader, 2015). Bir diğer araştırmada ise, 5-12 yaş aralığındaki Amerikan ve Kuzey İrlanda çocuklarının Irak’taki 2003 savaşı hakkındaki düşünceleri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile alınan cevapları Ekolojik Sistemler Kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Ekolojik Sistemler Kuramı insan gelişimini biyopsikososyal ögeler bakımından inceleyen bir kuramdır. Amerikalı ve Kuzey İrlanda kökenli çocuklar, makro sistemin (örneğin, sosyopolitik bağlamın çocukların savaş algısına etkisi) çocukların algıladığı savaş kavramında önemli rol oynadığını düşünülmüştür. Özellikle Amerikalı çocuklarda savaşın Irak’a yardım amacıyla yapıldığı düşüncesi yoğunluktadır. Amerikalı çocuklar savaşın Başkan Bush tarafından yüce bir sebep için başlatıldığını belirtirken, Kuzey İrlandalı çocuklar Saddam Hüseyin’in kötü biri olduğunu ve Irak’ın Amerika’yı kışkırttığını söylemiştir. Çocukların savaşla ilgili bilgi kaynakları sırasıyla televizyon, ebeveyn ve okul şeklinde yoğunlaşmıştır. Çoğu Saddam Hüseyin ile ilgili bir şeyler söylemiş ve burada medyanın etkileri (ekzositem) görülürken ebeveynlerin etkisi (mikrosistem) daha az görülmüştür (Blankemeyer ve Walker, 2009).

Bu yazıda, politik sosyalizasyon ve düşüncenin gelişiminde bağlamsal, bilişsel, bireysel birçok faktörün etkili olabileceği özetlenmeye çalışılmıştır. Politik düşüncenin gelişimi üzerine bir çalışma yapılırken, yukarıda bahsi geçen faktörleri (cinsiyet, yaş, çatışma durumu, aile, eğitim, inanç sistemi, medya vb.) bütünsel olarak ele almak faydalı olacaktır. Barış algısının gelişimi ise yaş, cinsiyet, çatışmayı deneyimleme, okula başlama, medya, aile gibi birçok değişkenden etkilenmektedir. Buna paralel olarak, denilebilir ki, politik düşüncenin gelişimini destekleyen müdahale ve eğitim programları da, çocukların sosyal bağlamı ve bilişsel gelişiminden bağımsız olmamalıdır.

Kaynaklar

- Abraham, K. G. (1983). Political thinking in the elementary years: An empirical study. *The Elementary School Journal*, 84(2), 221-231.
- Adelson, J. (1971). The political imagination of the young adolescent. *Daedalus*, 1013-1050.
- Başer, Z. (2011). *Imagining peace and conflict: the Kurdish children and youth in Diyarbakir* (Doctoral dissertation, Sabancı University).
- Blankemeyer, M., Walker, K. ve Svitak, E. (2009). The 2003 War in Iraq An ecological analysis of American and Northern Irish children's perceptions. *Childhood*, 16(2), 229-246.
- Coughlin, C., Mayers, G., Dizard, J. ve Bordin, J. (2009). Children's Perceptions of Peace and Conceptions of War: A Cross Comparison of the Middle East and the United States.
- de Souza, L. K., Sperb, T. M., McCarthy, S. ve Biaggio, A. M. (2006). Brazilian children's conceptions of peace, war, and violence. *Peace and Conflict*, 12(1), 49-63.
- Easton, D. ve Dennis, J. (1965). The child's image of government. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 361(1), 40-57.
- Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance Evanston. IL: Row, Peterson, 1.
- Fiske, S. T. ve Taylor, S. E. (2013). *Social cognition: From brains to culture*. Sage: London.
- Haji-Yusuf, M. (1996). Understanding peace, war, and strategies to attain peace among Malaysian children: Some methodological issues. *Research on children and peace: International perspectives*, 10-29.
- Hakvoort, I. ve Oppenheimer, L. (1993). Children and adolescents' conceptions of peace, war, and strategies to attain peace: A Dutch case study. *Journal of Peace Research*, 30(1), 65-77.
- Hakvoort, I. ve Hägglund, S. (2001). Concepts of peace and war as described by Dutch and Swedish girls and boys. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 7(1), 29-35.
- Hardecker, S., Schmidt, M. F., Roden, M. ve Tomasello, M. (2016). Young children's behavioral and emotional responses to different social norm violations. *Journal of Experimental Child Psychology*, 150, 364-379.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of peace research*, 6(3), 167-191.
- Greenstein, F. I. (1965). *Children and politics*. New Haven: London.

Köymen, B. ve Tomasello, M. (2016). Çocuklar sosyal normları nasıl algılar? *Aklın Çocuk Hâli: Zihin Gelişimi Araştırmaları* içinde (ss. 233-248). Koç Univ. Press.

MacNair, R. M. (2015). Causing trauma as a form of trauma. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 21(3), 313-321.

McLernon, F. ve Cairns, E. (2006). Children's attitudes to war and peace: When a peace agreement means war. *International Journal of Behavioral Development*, 30(3), 272-279.

Myers-Walls, J. A. ve Lewsader, J. (2015). A qualitative approach to identifying the developmental progression of children's understanding of peace. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 21(3), 508-514.

Myers-Bowman, K. S., Walker, K. ve Myers-Walls, J. A. (2005). "Differences Between War and Peace are Big": Children from Yugoslavia and the United States Describe Peace and War. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 11(2), 177.

Sarrica, M. (2007). War and peace as social representations: Cues of structural stability. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13(3), 251-272.

Schmidt, M. F., Rakoczy, H. ve Tomasello, M. (2012). Young children enforce social norms selectively depending on the violator's group affiliation. *Cognition*, 124(3), 325-333.

Sears, D. O. ve Valentino, N. A. (1997). Politics matters: Political events as catalyst for pre adult socialization. *American Political Science Review*, 91(01), 45-65.

Selman, R. L. (1980). *The growth of interpersonal understanding* (p. 24). New York: Academic Press.

Siegel, L. S. (1977). Children's and adolescents' reactions to the assassination of Martin Luther King: A study of political socialization. *Developmental Psychology*, 13(3), 284.

Warneken, F. ve Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science*, 311(5765), 1301-1303.

Wasburn, P. C. ve Covert, T. J. A. (2017). Agents of Political Socialization Through the Life Course. In *Making Citizens* (pp. 61-91). Springer International Publishing.

Wilcox, W. B. ve Wolfinger, N. H. (2008). Living and loving "decent": Religion and relationship quality among urban parents. *Social Science Research*, 37(3), 828-843.

ACININ POLİTİKASI VE BARIŞMANIN İMKÂNSIZLIĞI ÜZERİNE

Umut Şah*

Sara Ahmed, *Duyguların Kültürel Politikası*¹ adlı kitabında acı, sevgi, nefret, korku, iğrenme, utanma gibi duyguların çarpıcı bir analizini yapar. Ahmed’in analizi, genel olarak, duyguların içsel psikolojik hâller olmaktan ziyade *ilişkisel* ve *performatif* olduklarını ortaya koyar. Bu yazıda ise ben, Ahmed’in kitabının 1. Bölüm’ünde (“*Acının Olumsuzluğu*”, ss. 33-58) ele aldığı “acının politikası”, “ötekinin acısını anlamak”, “empati” ve “barışmak” mefhumları üzerine kısa bir değerlendirme yapmayı ve ardından Türkiye üzerine birtakım çıkarımlarda bulunmayı amaçlıyorum.

* * *

Acı, genellikle (özellikle de Batı kültüründe) bireysel/kişisel bir şey; yalnız yaşanan, başkalarının tam olarak

anlayamayacağı bir deneyim olarak ifade edilir. Acı, kişiye “ait” içsel bir deneyim, kişinin “sahip olduğu” bir “şey” olarak ele alınır. Ben “onun” acısını tam olarak bilemem, o da “benim” acımın nasıl bir şey olduğunu tam olarak bilemez; çünkü birbirimizin bedeninde bulunamayız. Diğer yandan, Ahmed, acı deneyiminin kişisel olduğu kabul edilse bile, esasen bu deneyimin başkalarıyla ilişkisellik içerisinde anlam kazandığını belirtir. Yani “acı deneyimi yalnız yaşansa bile, asla özel değildir” (s. 44). Çünkü “acının görünen [aleni] yalnızlığı, ona tanıklık edecek birine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarır” (s. 44). Diğer bir deyişle “kimse benim acıma sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu bilemeyeceği için, sevdiklerimin [ve başka insanların] nasıl hissettiğimi anlamalarını isterim” (s. 44). Bu durumda karşımızda ikili bir mefhum var; (1) acı deneyimi başkalarının tam olarak anlayamayacağı kişisel bir deneyim olduğu kadar (2) başkalarının tanıklığına da ihtiyaç duyar. Buna “acının toplumsallığı” diyebiliriz. Kişi, kendi acı deneyimini, ancak diğerlerinin tanıklığı ya da varlığı dolayısıyla (onlarla ilişkisellik içerisinde) deneyimler ve anlamlandırır. Kişinin kendi acısının anlaşılabilir (ve dolayısıyla mevcut) olduğuna dair kabulü, kendisinin de diğerlerinin acısını anlayabilme yetisine sahip olduğu kabulüne bağlıdır. Bu da bizi *empati* meselesine getirir.

* İstanbul Arel Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Yrd. Doç. Dr.

¹ Ahmet, S. (2014). *Duyguların kültürel politikası* (S. Komut, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004)

Burada Ahmed, öncelikle Wittgenstein'in sorusunu (yeniden) sorar: "Peki, diğerlerinin acısı ne olacak?" (s. 44). Ötekinin acısını tam olarak anlamamın mümkün olmayışı, onun acısının beni ilgilendirmede anlama mı gelir? İlgilendiriyor ise bu acıyla nasıl ilişkilirim, nasıl onun tesiri altında kalırım? Bu mümkün müdür? Bu sorulara dair tartışmasında, Ahmed, öncelikle *sevgi* ve *empatiden* söz eder; "sevgi çoğunlukla sevilenin acısını hissetme, onun acısını kendi üzerine alma isteğiyle ifade edilir" (s. 45). Ahmed'e göre bu "empati olarak sevgi"dir; sevilenin acısı karşısında onunla empati kurarım, onun *yerine* hissetmeyi "arzularım", onun acısını hissedebileceğimi "tahayyül ederim". Ama esasen o duyguyu/acıyı "bende olmadığı" (ve hatta bende olmayacağını bildiğim) için isterim. Bu nedenle, empati, acı içinde "olabilecek olan" ile zaten acı içinde "olan" arasındaki farklılığı koruyarak, bir "arzu duygusu" olarak kalır; "özneler tam da karşıdakinin ne hissettiğini anladığını hayal ederken, onun hissettiğinden başka bir şey hissederler" (s. 45).

Bu açıdan baktığımızda, başkasının acısını hissedebileceğimi varsayarak kurduğum empati, onun acısının gerçekten "tesiri" altında kaldığım anlamına gelmeyecektir. Ahmed'e göre, birinin acısına karşılık vermenin *etiği*, "bilemeyeceğin ya da hissedemeyeceğin bir şeyin tesirinde kalmaya açık olmayı gerektirir" (ss. 45-46). Acının etiği, bu durumda, şöyle bir talep taşır: "Bildiğim

değil bilemeyeceğim şey yüzünden harekete geçmeliyim" (s. 46). Onun nasıl hissettiğini "bildiğim" için harekete geçtiğimde, "onun acısını kendi acım gibi benimsediğim, yani hissedemediğim şeyi benimsediğim için harekete geçmiş" olurum (s. 46). Bu da esasen ötekinin acısını "benim" acıma dönüştürmek, ona "el koymak" (ve dolayısıyla "şiddet" uygulamak) anlamına gelir.

* * *

Tam da bu noktada "acının politikası"ndan söz eder Ahmed. "Acı politikaya nasıl dâhil olur?" sorusunu sorar (s. 47). Acının, çeşitli politik talepler için neredeyse zorunlu bir temel hâline geldiği günümüz politik alanında, özellikle de madun politikalarında, bir "acı" veyahut "yara fetişizmi"nin söz konusu olduğunu söyler. "Madun özneler, yaraya bel bağlamaya başlar; öyle ki yara varlığın kendisini temsil etmeye başlar" (s. 47). Yani, yara fetişleştirilir ve bir kimliğe dönüşür: "Yaranın bir kimliğe dönüşmesi, onun 'incinme' ya da incitilme geçmişiyle bağını keser. Yarayı, zaman ve mekân içerisinde meydana gelmiş olmaktan ziyade, var 'olan' bir şeye dönüştürür" (s. 48).

Yaranın fetişleştirilmesi, en tipik şekilde, madun grupların geçmişte maruz bırakıldıkları şiddet ve ayrımcılığın etkilerini telafi etmeye yönelik "telafi politikaları"nda ve bununla bağlantılı "tanıklık hikâyeleri"nde karşımıza çıkar. Bu tür politikalar, çoğunlukla,

acıyı, incinmeyi veya yarayı “nicelleştirilebilir” hâle getirmeye çalışır; günümüz dünyasında, nicelleştirilemeyen bir acı, telafi talebinde de bulunamaz. Dahası bu politikalar, incinme türlerini eşit kabul eder; böylece herkes incinebilir ve bu incinme üzerinden hak talep edebilir hâle gelir. Bu noktada, örneğin, normatif öznelerin/grupların kendi incinme anlatıları ve telafi talepleri, normatif olmayanlarınkinden çok daha kolaylıkla duyulacak ve işleme alınacaktır; bu da beraberinde belirli imtiyaz türlerinin incinme/acı anlatıları vasıtasıyla sağlama alınmasını sağlayan ve hiç de adil olmayan bir hakka dönüşecektir. Ahmed, bunun tipik bir örneği olarak, İngiltere’deki yeni dönem göçmen karşıtı söylemleri gösterir (s. 48): Bu tür söylemlerde “ulusun sınırlarını (ve dolayısıyla kendini) ötekilere açmasıyla incindiği” (ki burada kastedilen incinme, beyaz İngiliz ulusunun beyaz olmayanlarca işgal edilmiş olmasıdır) ve dolayısıyla sınırların kapatılması veya göçmenlerin geri gönderilmesi gibi taleplerin ırkçı talepler olmaktan *ziyade* ulusun incinmesinin “telafisi”ne yönelik “hak talepleri” olduğu dile getirilir (Ahmed, kitabının 2. Bölüm’ünde bu tür söylemlerin ayrıntılı bir analizini sunuyor). Burada, kimin acısının duyulabilir kimin acısının ise duyulamaz olduğuna dair tartışmayı, Judith Butler’ın “Kimin yaşamı yaşam sayılır? Bir yaşamı yasını tutulabilir kılan nedir?” (*Kırılan Hayat*,²

2005, s. 35) sorularıyla daha da genişletebiliriz. Butler’a göre, bir yaşamın yasının tutulabilmesi için o yaşamın *yaşam* olarak kabul edilmesi gerekir. Kimin yaşamının değerli sayılacağı ve hangi kaybın yasının tutulabilir olacağı ise kimin “insan” sayıldığına bağlıdır. Bu noktada, normatif/imtiyazlı öznenin “insanlığının” karşısında ötekinin veya madun öznenin “daha az” insan sayıldığını söylemek pek de yanlış olmaz. Örneğin, ABD’de 11 Eylül saldırılarında hayatlarını kaybedenlerin bir kısmı için ulusal bir yas tutulurken, bazı kayıpların ulus için bir kayıp niteliği yoktur. Ahmed, kitabının 7. bölümünde, buna örnek olarak, 11 Eylül’de hayatını kaybeden queer öznelerin “ulusun acısı” içerisinde kendilerine yer bulamayışlarını gösterir. 11 Eylül sonrası ulusal ve yerel yas politikasının içinde queer özneler yer yoktur, çünkü “queer yaşamın yasının tutulabilmesi için önce bu yaşamın *yaşam* olarak kabul edilmesi gerekir” (s. 196). Benzer bir şeyi, acı anlatıları için de söyleyebiliriz; kimin incinmesinin bir *incinme* olarak görüleceği ve hikâyesinin duyulabileceği (ya da daha çok duyulabileceği), kimin yaşamının *yaşam* sayıldığına (ya da ne kadar *insan* sayıldığına) bağlıdır. Bu da *normatif* öznenin incinme hikâyesinin, *madun* öznenin hikâyesinden çok daha kolaylıkla duyulabileceğini ve işleme alınacağını garantilemiş olur.

² Butler, J. (2005). *Kırılan hayat: Yasın ve şiddetin gücü* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004)

Peki, “incinmenin imtiyaz türlerini sağlama alan bir hakka dönüşmesine nasıl karşılık vermeliyiz?” (s. 49) Yarayı fetişleştirmeyen bir politika nasıl olabilir? Telif taleplerimizden vazgeçmemiz mi gerekir? Acımızı unutmamız mı gerekir? Ahmed’e göre, burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, incinme anlatılarının hepsinin hak biçimleri olarak eşit olmadığıdır; örneğin, “beyaz erkeğin [veyahut normatif öznenin] incinme anlatısını madun incinme hikâyeleriyle aynı şekilde yorumlamak adil olmaz” (s. 49). Bu nedenle, yaranın fetişleştirilmesine veya incinmenin ırkçı politikanın malzemesi hâline dönüşmesine karşı önerilecek şey madun öznenin “yarayı ya da yaralanma sahnesi olarak geçmişi unutmaması” değildir. Ahmed’e göre “unutmak, şiddetin ya da incinmenin bir tekrarı olacaktır. Unutmak, yaranın fetişleştirilmesiyle zaten ima edilmiş olan unutmayı tekrar etmek olacaktır” (s. 49). Bu anlamda, incinmişlikleri henüz kabul edilmemiş olan madun gruplara yönelik “geçmişi unutmaları ve geleceğe bakmaları” şeklindeki söylemler, politik ve etik açıdan kabul edilebilir değildir. Bunun yerine, Ahmed, kişisel ve/ya toplumsal bedenlerin en başta o hâle nasıl geldiğini “hatırlamamız” gerektiğini söyler (s. 49). Ancak bunu, yarayı barındıran geçmişi korumak ya da sağlamlaştırmaya çalışmak (onu fetişleştirmek ve kimliğe dönüştürmek) için değil; tam tersine söz konusu geçmişin bağlayıcı ve pasifleştirici etkisinden kurtulmak

için yaparız. “Geçmişin mührünü kırmak” için onu hatırlamak ve politik eylem alanına getirmek gerekir. Acıyı politikaya *etik* bir şekilde dâhil etmek için *farklı* hatırlama yolları üreterek acı fetişizminden vazgeçmemiz gerekmektedir. Bu vesileyle, hınç ve öç alma gibi yaranın fetişleştirilmesine dayanan hatırlama biçimlerinden kurtulup, bir arada yaşamının yeni yollarını bulmaya dair kolektif bir politika üretilebilir.

Ahmed, meseleyi örneklemek adına, bize Avustalya’da *Aborjinlere* yönelik asimilasyon politikaları kapsamında ailelerinden zorla koparılmış olan Aborjin çocuklar hakkındaki rapordan söz eder (s. 50). *Bringing Them Home (Onları Evlerine Götürmek)* başlıklı bu ulusal rapor, yerli çocukların ailelerinden koparılmasına dair çarpıcı tanıklıklardan oluşmaktadır. Ahmed’e göre “bu tarz acı hikâyeleri duyulmak zorundadır”. “Fakat onları duyma olasılığımız ne kadardır?” diye de sorar hemen arkasından (s. 50). Her ne kadar bu acı hikâyeleri resmi bir raporda bir araya getirilmiş olsa da, bu onların kesinlikle veya adil bir şekilde duyuldukları anlamına gelmez. Daha önce de söylendiği gibi, incinme anlatılarının toplum tarafından duyulma biçimleri eşit değildir; imtiyazlı/normatif grupların “incinme” hikâyelerinin duyulması her zaman daha olasıdır. Diğer yandan toplum (veyahut ulus), herhangi bir madun grubun incinme hikâyesini dinlemeye karar verdiğinde *bile*, bunu (çoğunlukla) “empatik” bir şekilde yapar ve esasen ötekinin acısı gerçekten duyulmuş olmaz.

Daha ziyade ötekinin acısını “kendi” acısı hâline getirerek, ötekinin acısını “sahiplenir”, ona “el koyar”. Ahmed’in anlattığı “Bringing Them Home” raporunda bu durum karşımıza net bir şekilde çıkmaktadır: Sözü edilen rapor, Beyaz Avustralyalıların Aborjinlere yönelik asimilasyon politikalarının yarattığı incinmeyi “duymaktan” ziyade onu “tedavi etmenin” aracı hâline gelir. Her ne kadar yaranın iyileştirilmesi söylemi kulağa iyi niyetli gibi geliyor olsa da burada yaranın kimin yararı *hâline geldiği* ve *kimin* iyileşmesi gerektiğine dikkat çekmek gerekiyor. Öncelikle, bu örnekte, Aborjinlere yönelik şiddetin sorumluluğu bireylerden alınarak ulusa yüklenmektedir; raporun önsözünde “geçmişte yapılanlarla hiçbir ilgisi olmayan Avustralyalıların bireysel olarak suçlu hissetmeleri gerekmediğinden” ama “milli bir utanç”tan söz edilmektedir (s. 51). Sorumluluğun ulusa devredilmesi, aslında sorumluluğun *beyaz Avustralyalı bireylerin* üzerinden alınması anlamına geliyor. Ulus yaptıkları karşısında utancını kabul eder ve böylece bireyler (daha doğrusu beyaz Avustralyalı bireyler) artık temize çıkarlar. Bu noktada, yara “ulusun” yarasına, iyileşme de “ulusun” iyileşmesine dönüşür; ötekinin acısını kabul etme onun acısına *el koymaya* dönüşür. Bu örnekte, Aborjin çocukların acısı *ulusun* acısına, bu acının kabulü de *ulusun* “ortak kimliğini” belirleyen bir öge hâline dönüştürülmüştür. Aborjin’in incinmesinin karşısında bunu “duyacak” olan veya “duyması gereken” bir beyaz özne yoktur artık. Daha ziyade “iyileşmesi gereken” bir ulus vardır ve bunun

yolu da “barış”tan geçer. Bu da bizi ikinci noktaya getirir: Bu tür örneklerde “barışmak”, genellikle “yerli halkın [veyahut madun grubun] beyaz ulus ya da topluma uyumlu hâle getirilmesi” şeklinde çıkar karşımıza (s. 51). Yerli Avustralyalılar, ulusun/toplumun uyumlu bir parçası olduklarında, ulus artık “iyileşmiş” olacaktır. Bu barışma veya iyileşme anlatısında, sözü edilen “ulus”un, esasen “beyaz ulus” olduğu (veyahut beyazlık normları üzerine kurulu olduğu) ise pek dile getirilmez.

O hâlde, bu noktada bir çıkmaza mı giriyoruz? Madun grupların incinme anlatılarının toplum tarafından kabulü, beraberinde onun acısına el konulması ve/ya acının fetişleştirilmesi ihtimalini getiriyorsa, acının politikaya etik bir şekilde dâhil edilebilmesi adına ne yapmamız gerekir?

Daha önce de söylendiği gibi, Ahmed’in bu soruya yanıtı, “duyulması imkânsız olanın nasıl duyulacağını öğrenmemiz” gerektiğidir (s. 52). Ahmed’e göre “böyle imkânsız bir hissetme [veya duyma] ancak kendimizin olduğunu iddia edemeyeceğimiz bir acıya tepki verebilirsek gerçekleşir” (s. 52). Diğer bir deyişle, ötekinin acısıyla empati kurmak, onun acısını anlamak ya da ne hissettiğini hissetmeye çalışmak yerine, “onun” acısının tesirinde kalmaya açık olmamız gerekmektedir. Bir anlamda, meseleyi kendimizle ilgili olmaktan çıkarma-

mız lazım. Örneğin, Ahmed’e göre, şu an üstünde yaşadığım [ev/yurt/vatan dediğim] toprağın esasen başkalarına [da] ait olduğunu kabullendiğimde (Türkiye için konuşacak olursak örneğin Kürtlere, Ermenilere, Zazalara, Rumlara, vb.), bunu “kendi evimden vazgeçme” cömertliği şeklinde değil de yaşadığım yerin “verilecek ya da vazgeçilecek” kendime ait bir ev olmadığını kabullenerek yapmam gerekiyor (s. 53). Bu tür bir “evsizleşme biçimi”, ötekinin hikâyesini “benim olmayan” veya “benimle ilgili olmayan” bir şey olarak duyabil-meme, “onun” tesiri altında kalabilmeme olanak sağlar.

Bringing Them Home raporuna geri dönecek olursak, Ahmed bize rapordaki tanıklıklardan birini, Fiona’nın hikâyesini aktarmaktadır (ss. 53-56). Fiona, 5 yaşında annesinden nasıl koparıldığını anlatırken, kendi acı deneyiminin yanı sıra annesinin çocuklarından koparılması karşısında yaşamış olduğu acıdan da söz eder. Ama bunu yaparken annesinin yaşamış olduğu acıyı “anlayabildiğini” veya “anlayabileceğini” iddia etmez; tam aksine onu ne hissettiğini “kimsenin anlayamayacağını” ifade eder (s. 54). Fiona’nın hikâyesinde “acı en yakınlarımızın bile hissedemeyeceği bir şey olarak ifade edilir” (s. 56). Ahmed’e göre, “empati yoluyla paylaşılamayacak böyle bir acıyı dillendirmek, yalnızca dikkatli dinleme için bir çağrı değil, başka bir mesken edinme şekli için bir çağrıdır. [Bu] bir tür eylem çağrısı; sadece barışma olasılığına dayanmayan, barışmanın

imkânsızlığıyla yaşamayı ya da birlikte ve yan yana yaşasak da yekvücut olmadığımızı öğrenmeye dayanan bir kolektif politika talebidir” (ss. 56-57).

* * *

Buraya kadar aktarılanları Türkiye’deki gruplararası şiddet meseleleri (özellikle de Türk-Kürt ve Türk-Ermeni ilişkileri) açısından değerlendirecek olursak, Ahmed’in “barışın imkânsızlığıyla yaşama”ya dair vurgusu, özellikle önemlidir. Bizimki gibi “barış” kelimesinin kullanılabilmesinin bile uzun mücadeleler ile (kısmen) elde edilebilmiş olduğu bir coğrafyada, “barışın imkânsızlığı”ndan söz etmek umutsuzluk verici gibi görünebilir. Lakin esasında Ahmed’in vurgulamaya çalıştığı şey bunun tam tersidir; umut verici bir kolektif politika üretme ve bir arada yaşama olasılığı, tam da geleneksel anlamdaki bir “barışma”nın (veya “çözüm”ün) mümkün olmadığının kabulüyle başlar. Çünkü bu tür bir barışma, madun grubun acısının tanınmasının onun ulusla/toplumla uyumlu hâle gelmesini ve böylece acısını unutmasını sağlayacağı beklentisine dayanır. Oysa daha önce belirtildiği gibi bu tür bir tanıma, esasen ötekinin acısına el koymak ve onu pasifleştirmek anlamına gelir. Dahası, bu yolla, barışma girişiminin başarısı madun grubun inisiyatifindeymiş hissi yaratılır. Bu bağlamda, örneğin, Kürtlerin “Türk toplumu-muna uyum sağlaması” veyahut “Türkiyelileşmesi” yö-

nündeki politik talepler, tam da Kürtlerin tanınma taleplerinin karşısına yerleştirilmektedir. Yani, Kürt'ün acısını duyabilmemiz için *ulusumuzun* bir parçası hâline gelmesi gerekmektedir. Her ne kadar bu *ulus*, ülkede yaşayan *herkesi* kapsadığını iddia etse de, bunun tam da böyle olmadığını (ve aslında olamayacağını) biliyoruz. Çünkü öteki olmadan bir ulus inşası da mümkün değildir. Böylece daha önce ulusa *dâhil olmayan* Kürt'ün incinmesinin incinme olarak tanınabilmesi (yani onun yaşamının yaşam olarak kabul edilmesi), ancak ve ancak onun ulusa *dâhil edilmesiyle* mümkün hâle gelir. Ve buna da “barış” deriz. Bu durumda, tam da Avustralya örneğinde gördüğümüz gibi, acı artık Kürt'ün acısı değil *ulusun* acısı (“bizim acımız”) hâline gelir. Sorumluluk ve utanç bütün ulusa dağılır, ama bu dağılım eşit değildir; çünkü Kürt'ün incinmesinin karşısında bunun sorumluluğunu alacak bir Türk özne kalmaz geriye. Sorumluluk Türk öznenin olduğu kadar *artık* bu ulusun bir parçası olan Kürt öznenindir de aynı zamanda. Sonuç olarak, Kürt özne kendi incinmesinin sorumluluğunu da üstlenmeye zorlanmış olur.

İşte Ahmed, bu tür tekleştirici, pasifleştirici ve el koyucu bir “barışma” yerine, “barışma olasılığına dayanmayan” bir kolektivitenin imkânlarını aramamız gerektiğinden söz ediyor. Bunun için de asla tam olarak anlayamayacağımız ve bu nedenle *kendimizle* ilişkilendiremeyeceğimiz bir acıyı duymaya, o acının tesirinde kalmaya davet ediyor bizi. Bu noktada, örneğin, Ermeni

ya da Kürt olmayan birinin, 1916'da veya 1938'de yaşanan acıları *kendi acısı gibi* hissetmeye ve Ermenilerle ya da Kürtlerle empati kurmaya çalışması yerine, bu acıların öznesi olanları daha *dikkatli dinlemeye* ve asla tam olarak anlayamayacakları bir acının *tesirine açık olmaya* çalışması, böyle bir kolektif politikanın ilk adımı olabilir.

BARIŞ: TUTKUSUZ BİR ÇAĞIN PERİ MASALI

Emre Oral

Çürüyen Barış Kavramı Üzerine

Jean Baudrillard, kapsayıcı bir baştan çıkarma kavramını temellendirdiği “*Baştan Çıkarma Üzerine*” adlı eserinde, bir çocuk ile bir perinin hikâyesini alıntılar. Peri, çocuktan bir dilekte bulunmasını ister. Buna karşılık küçük çocuk, bütün isteklerinin yerine getirilmesini diler. Peri, bir şartla bunu yerine getirebileceğini söyler: *Çocuk, tilkinin kuyruğundaki kızılığı asla aklına getirmeyecektir.* Çocuk, önce bundan kolay bir şeyin olmadığı konusunda kendinden emindir, fakat zaman ilerledikçe tilkinin kuyruğundaki kızılığın düşüncesinden kurtulamaz hâle gelir. Gittiği her yerde bu düşünce karşısına çıkar ve düşlerinde bile bunu sayıklar olur. Saçmalığı ölçüsünde inatçı bu görüntüden kurtulmak için çırpınması, onun için giderek

daha da derinlere batması anlamına gelir. Zavallı çocuk, perinin vaatlerinden mahrum kaldığı gibi, yaşama sevincini de kaybeder.¹ Bu gibi peri masallarında, zaten istemekle yaşamaya başlayan insandan, bir şeyler daha dilemesi konusunda ısrarcı olan cinler ve perilerin art niyetli olduğunu söyleyebiliriz. Olay örgüsü çoğu kez bir art niyetle başlar. Esasında perinin suskunluğunu bozması, anlatıcının suskunluğunu bozmasına ve periyi anlatmasına yol açar.

Perinin, anlatıcıda gizli seslerden yalnızca biri olduğunu söyleyebiliriz. Esasında barış da anlatıcısında gizli seslerden biri değil midir? Daha doğru bir deyişle barış, anlatıcısında gizli ses çiftlerinden biri olabilir. Savaşsız bir barış tasvir edilebilir mi? Bir barışı deneyimleyecek olan herhangi bir insan nesli, sanki savaşın travmalarını da sonraki nesillere taşımak zorundadır. Bir insan topluluğuna barışı anlatmak adına, savaşın şahitliğine başvurmak zorunda kalırız. Sanki bir yerlerde tilkinin kuyruğundaki kızılık, Stendhal’in “*Le Rouge et Le Noir*”sındaki (Kırmızı ve Siyah) “*Rouge*”a (Kırmızı) karşılık gelir (Stendhal’in bu romanında kırmızı, orduyu temsil ederken, siyah ise kiliseyi temsil eder). Eğer barış söylemimizle, bir savaşsızlık durumunu, askerden arındırılmış bir bölgeyi, bir ateşkes hâlini veya saldırmazlık paktları gibi diğer bazı durum ve yapıları kastediyorsak, burada esasında *tilkinin kuyruğundaki*

¹ Baudrillard, Jean. *Baştan Çıkarma Üzerine*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, 94.

kızılığ düşünmemeye zorlanıyor olabiliriz. Başka bir deyişle, barışın ve barışçıl söylemlerin, barıştan daha eskiye dayanmak zorunda olan savaşın bir tür bilinçdışı olup olmadığını sorgulamaya zorlanıyor olabiliriz.

Akılların karşılıklı verilen tavizlerde olduğu bir barış hâli. Stratejilerle kurulan modern ikili ilişkilerin, devletlerarası düzeydeki ifadesi. Çağın kılcallarındaki ikili ilişkiler, tarafların birbirlerini gizlice gözetleyip sözlerini bir kenara yazdıkları bir probleme dönüşüyorken, aynı çağın ana arterlerindeki uluslararası ilişkiler de uzun sürer bu dönüşümden ilham almış görünüyor (veya zaten uluslararası ilişkilerle kişiler arası ilişkiler birbirlerine öteden beri göbekten bağlı). Başka bir deyişle, çevrelerinde en iyi hatipleri toplarken kendileri de gündün güne güzel susmakta bilgeleşen kralların devri, uzun süre önce geride kalmış; doğrudan basın tarafından, istisnasız her gün bir şeyler söylemekle görevlendirilmiş zevzek siyasi liderlerin devri başlamış gibi görünüyor. Bir kralın, kendisine sarf edilen densizce bir söz karşısında “Efendim?” diye kulak kabartarak karşısındakine nefes alabileceği, kendi kendisini teskin edebileceği bir hava koridoru yaratabilmesine olanak veren soyluluğuna karşılık, bugünün siyasi liderleri çoğunlukla sokağın ruhunu yansıtıyorlar. Hatırlarsak, Fransız İhtilali’yle birlikte iktidarı eline geçiren sokak, öncelikle kuru gürültüyü ve aleni hizipleşmeyi, ardından tavizlerle sağlanıp yalnızca bir gerilim durumuna karşılık gelen o uzlaşma hâlini ve ironiden yoksun sıkıcı

vakarı siyasete dâhil etmişti. Böyle bir geleneğin insanlığa sunabileceği nihai barış, yalnızca bir silüet hâlinde, yani kavram olarak ortaya çıkabilirdi (barış hakkında, şimdi olduğu gibi, *yalnızca* konuşurduk). Bu silüet, kendisini ne unutabilen ne de hatırlayabilen insanının silüeti idi. Silüetin oluşmasını sağlayan ışık ise bu insanın üzerine, barışın da savaşın da kavramsallaştırılmadan yaşandığı, yaşanabildiği o eski çağlardan vuruyordu. Gerçekten de, Araf’ta yaşayan insan, bugün ne teslimiyeti ne de o hastalıklı ketumluğu tam anlamıyla deneyimleyebiliyor. Kişi ya kendisini korumayı bir an için bir kenara bırakmıyor ya da karşısındakini kendisinden korumaktan vazgeçemiyor. İçinde bulunduğu kapsamlı ve derin tereddüt, onu söze dair olmayan sorunları sözle çözmeye itiyor. Barış hakkında atılmış bir nutuk ve birkaç özlü söz, kalabalığı kendinden geçirmeye yetiyor.

Savaşın ve Barışın Ötesinde

Yazı şimdiye dek barışın savaştan aslında o kadar da uzakta olmadığından; hatta zaman zaman onunla iç içe, bazen garip bir tereddüt hâliyle tek vücut olduğundan bahsetmedi, fakat bunu sezdirmesi gerekiyordu. Tarihte meydana gelen; insanları tarifsiz acılar içinde bırakabilecek kadar gerçek olan olaylar, hiçbir zaman bizim bu olayları niteleyen ideal sözcüklerimizin gösterdiği kadar çökmedi ve ayak izini bırakıp gitmedi. Sudan çıkmışlığımızı geride bırakmış görünüyoruz; fakat ağaçtan inmişliğimiz hâlâ üzerimizde. Hâlâ alanlarımızı

savunuyoruz. Bir yerlere işeyerek oraları işaretlemiyor olsak bile, hâlâ iz bırakmakla derinden ilgileniyoruz ve bununla meşgulüz. Uğrunda mücadele edilen dünya barışını, hâlâ nükleer silahlara borçluyuz ve hâlâ diplomasiyi çalıştırabiliyoruz. Hâlâ toplum sözleşmesinin kendisi dışında hiç kimse onun ötanazisine karşı çıkmıyor. Üçüncü sayfa haberlerini bir kenara bırakacak olursak, hâlâ kimse tarafından sağlanmayan, zararsız bir saldırmazlık hâlinin belirsiz güvencesi altındayız. Hâlâ bir zürafa ya da bir kaplumbağa gibi, rızasızca dünyaya geliyoruz ve hâlâ rızasızca taşıdığımız bazı çocukluk sesleri kulaklarımızda.

Bazı bilim insanları ve girişimciler, *İnsan 2.0*'ı tartışa dursun, ne doğru dürüst bir ilerleme ne de kararlı bir çürüme kendisini gösteriyor. Bir şeyler olduğu söyleniyor. Konusunda uzman kişilikler, olan şeyleri konuşmak üzere bir araya geliyorlar. Buna karşılık, izleyicide tereddütlü bir onaylama ya da tereddütlü bir reddetme hâli kendisini gösteriyor. İnsanın, birkaç yüz yıl önce kendisine ait bir görüşünün olması konusunda özgürleşmesi, onu bugün ağır bir yükümlülük altına sokmuş gibi görünüyor (barış savaştan sonra geliyorsa, özgürlük de tutsaklığın ardından gelmeli). Bu tutsaklık hâli hakkında, Søren Kierkegaard, bundan yaklaşık 150 yıl önce yazdığı ve Türkçeye “Yaşadığımız Çağ” diye çevrilen makalesinde şu saptamaları yapıyor: “... Eskiden

hükümdarın ya da büyük zatın kendi görüşleri olur ve geri kalanlar da bir görüşe sahip olmaya cesaret edemeyeceklerini ya da sahip olamayacaklarını anlayacak kadar hâllerinden memnun ve kararlı olurlardı. Şimdi herkesin bir görüşü olabiliyor; fakat bir görüşe sahip olmak için sayısal bakımdan bir araya toplanmaları gerekiyor. Yirmi beş imza, en korkunç aptallığı bir görüşe çeviriyor ...”² Bugün barışı ve yapılması gerekenleri konuşan, hatta zaman zaman bağırان insanın çaresizliği, kendisine ait bir görüşünün olamayışından kaynaklanıyor olmalı. Kierkegaard’dan alıntılanan saptamalarda geçen “hâllerinden memnun ve kararlı” ifadesi özellikle dikkat çekici, zira Kierkegaard yaşadığı çağ olan 19. Yüzyıl’ın insanlarını, mutsuz ve kararsız olmalarıyla karakterize etmiş. Bir yerlerden tanıdık geliyor olmalı.

İnsanı savaşın ve barışın ötesine taşıyacak olan şeyin susmak olduğunu söyleyemeyiz, fakat konuşmak da, bu çağda, büyük oranda dinlememeye hizmet eden bir araçtan ibaret. İnsanın ya dağlara doğru gideceğini ya da arka bahçesinde oturup *oruç tutacağını* söyleyen bir Kızılderili atasözü okumuştum. İlk okuyuşumda oldukça kısıtlayıcı bulduğum bu sözü sevmemiştim, zira muhtemelen bana kendime ait bir görüşüm varmış gibi davrandığımı hatırlatmıştı. Ancak zamanla kişiliğimin bütün kristallerinin, düzenli bir şekilde bu iki kutbun

² Kierkegaard, Søren. *The Present Age: Of the Difference Between a Genius & an Apostle*. Michigan University: Harper & Row, 1940, 24.

etrafında birleştğini hissetmişim. Ne dağlara doğru gidebilmiş ne de arka bahçesinde oturup *oruç tutabilmiş* insanın çağında, adalet *yalnızca* adalet saraylarıyla somutlaştırırken, barış da *yalnızca* tereddütlü barış söylemleriyle somutlaşıyor (sadece barışın değil; güven, sevgi, saygı gibi değerlerin de basit söylemlere dönüştüğü bir çağdan bahsediyoruz). Dağlara doğru gidenlerle arka bahçelerinde oruç tutanlar için savaşın pratiği, barışın teorisiyle birlikte hiçe teslim olmuş olabilir, fakat şu hâlde Araf'ta yaşayanlar için barış, çözülmesi gereken bir problemten ibaret olur.

TARİHYAZIMINDA BARIŞ ÇERÇEVESİNE YER AÇMAK: BARIŞ PSİKOLOJİSİ VE TARİHİN KESİŞİMİNDE BİR DENEME¹

Ulaş Başar Gezgin*

Tarihe baktığımızda barışın sürekliliğini bozan genellikle iki tür olay var: Birincisi, iktidarını kaybetme ve/veya yıkılma; ikincisi ise savaşlar ve isyanlar. Osmanlı tarihyazımında barış antlaşmalarına genellikle duraklama devrinden başlayarak yer verildiği görülür. Aslında Osmanlı'nın bütün savaşlarından sonra en azından bir ateşkes antlaşması imzalanırdı. Ama söz konusu olan durum “fetih” olduğu için bu anlaşmalara tarihte yer verilmiyor. İşte tarihyazımındaki bu savaş çerçevesiyle hesaplaşmamız gerekiyor. Aynı durum, iç savaş olarak da kodlayabileceğimiz isyanlar için de geçerli. Savaşlar genellikle ne kadar toprak kazanıldığı üzerinden değerlendiriliyor; duraklama ile birlikte bu kez kayıplar öne çıkıyor. Barış antlaşmaları

asla bir başarı olarak görülüyor. Resmi tarihyazımında başarının ölçütü, savaşta kazanmak. Lozan Antlaşması'nın büyük oranda barışı sağladığı için övgüye değer olarak değerlendirilmesi gerekirken, onu yenilgi olarak gören yeni-Osmanlı tarih anlayışı, başka anlaşmalara gelince aynı iç tutarlılığı sergilemiyor.

Her Barış Adil Değil

Her bir ateşkes ya da barış antlaşmasıyla kaç yurttaşın daha ölmesinin engellendiğini tahmin etmek zor. Bu zorluk, antlaşmaların olumlu yönlerini gözden kaçırmıza yol açabiliyor; ancak bu konuda bir kestirim yapmamız da şart. Bu kestirim için en güvenilir veri o zamana kadar savaşta ölenlerin sayısı olabilir. Barış antlaşmaları için başarı ölçütlerimizden biri, tarafları az çok mutlu eden adil bir barış olup olmaması ise (örneğin Sevr yerine Lozan); diğeri, antlaşmayla birlikte kaç yurttaşın daha ölmediği olabilir. Bu cümleden çıkarsanabileceği gibi, her barış, adil değildir. Adil olmayan barışlar genellikle uzun vadede yeni savaşlara yol açarlar. Bunun en klasik örneği, 1. Paylaşım Savaşı sonrasında Almanya'ya dayatılan Versailles (Versay) Barış Antlaşması'dır. Ünlü iktisatçı Keynes'in, İngiliz olmasına karşın, ağır koşullarına itiraz ettiği bu barış, Almanya'yı tazminatlar nedeniyle hiper-enflasyona, ağır yoksulluğa ve açlığa mahkûm etmiştir. Tarihin bir yasası olarak, olağanüstü koşullardan olağanüstü bir lider doğ-

* Duy Tan Üniversitesi, Vietnam, Prof. Dr.

muştur. Dünya güçlerinin sırtını çevirdiği Almanya, faşizme yönelecek, bu da yeni savaşlar getirecektir. Bu antlaşmaya karşı çıkan bir diğer isim Ho Çi Min olacaktı. *Ho Amca*, o sırada hiç tanınmayan bir göçmen olarak Vietnam'ın bağımsızlığı için antlaşmaya müdahil olmak isteyecek; ancak binaya girişine izin verilmeyecektir. Geçmişteki bu olaylarda da gördüğümüz gibi sömürgelere söz hakkı vermeyen bir barış antlaşmasının yeni savaşlara gebe olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür.

Ölüm ve Yaşam Çerçeveleri

Şimdi tarihsel örneklerle geçmeden, konunun psikolojik boyutuna bakalım: Bilişsel psikolojideki çerçeveleme (framing) araştırmaları, bizim buradaki tartışmamız için doğru bir adres olacaktır. Şöyle ki, insan zihninin, verinin sunulduğu çerçeveye göre farklı tutumlar aldığını birçok deneysel araştırma göstermektedir. Bunları buradaki barış tartışmamıza uyarlayacak olursak, şöyle bir deney deseni gözümüzün önüne gelecektir: Bir grup katılımcıya bir barış antlaşması senaryosu verilir. Bu senaryoya göre barış antlaşması imzalanırsa ülkede her 1000 kişiden 100'ü ölecektir. İmzalanmazsa daha fazla kişi ölecektir; ancak toplamda ne kadar kişinin öleceği bilinmemektedir. Diğer bir grup katılımcıya da yine aynı senaryo verilir; ancak bu kez, antlaşma imzalanırsa her 1000 kişiden 900'ünün sağ ka-

lacağı söylenir. İmzalanmazsa, daha az kişi sağ kalacaktır; ama kaç kişinin sağ kalacağı kesin olarak bilinmemektedir.

Daha önce yapılmış olan çerçeveleme araştırmaları düşünülürse, ikinci grubun antlaşmaya daha sıcak bakması beklenir. Çünkü ikinci grup, antlaşmaya olumlu tarafından bakmaktadır. Ayrıca birinci gruptaki senaryo, ölümle ilgili duyguları ve düşünceleri tetikleyebilir ve buna bağlı olarak, olumsuz sonuçlar doğurması beklenir. Türkiye'de barış psikolojisi alanındaki araştırmalar yok denecek kadar az. Belki böyle bir çerçeveleme araştırması, farklı farklı çeşitlemeler ve uyarlamalarla (örneğin farklı ülkeler, farklı savaşlar, iç savaş vb.), örneğin yüksek lisans tezi olarak, mevcut boşluğu doldurmakta ilham verici bir sosyal-bilişsel psikoloji çalışması olabilir. Bu girişten sonra, şimdi, tarihteki barış antlaşmaları arasından birkaç öne çıkan örneğe odaklanalım.

Kalkınma için Barış Şart

Tarihte ilk barış anlaşması, İ.Ö. 2100'de iki Mezopotamya ülkesi arasında imzalanmıştır. Sınırlar konusunda antlaşmaya varılmış, böylece savaşa son verilmiştir. İkinci ve daha çok bilinen antlaşma, Kadeş Savaşı'ndan sonra İ.Ö. 1283'te Mısır ile Hititler arasında imzalanmıştır. Bugün ilk antlaşmaya ilişkin pek fazla bilgimiz olmasa da Kadeş Savaşı'nın bu iki büyük güç

arasındaki sınır anlaşmazlığı nedeniyle çıktığını biliyoruz. Kadeş, Antakya'nın güneyinde kalıyor. Bu antlaşma, daha sonra daha kapsamlı bir dostane ilişki ortamını getiriyor. Firavun, bir Hitit prensiyle evleniyor. Firavun, böylece, savaşa ayıracağı kaynağı kendi ülke ekonomisi için harcıyor. Çeşitli altyapı projelerini ve tapınakları hayata geçiriyor. Buradan çıkaracağımız ders, kalkınma için barışın şart olduğudur.¹

30-50 Yıllık, Bitimsiz Barışlar

Bu çok bilinen antlaşmadan sonra, çokça başka antlaşma var. Bunların tek tek ele alınması, bu yazının kapsamını aşacağı için seçerek ilerleyelim:

İ.Ö. 445-446'da Atinalılarla ve Spartalılar arasında imzalanan ve on beş yıl boyunca devam etmiş 30 Yıl Antlaşması dikkate değer bir antlaşmadır. İki tarafta da savaş yanlısı liderler bulunduğu düşünüldüğünde bu antlaşmanın 15 yıl sürmesine şaşmamak gerekir. Öyle ki bu durum bize, barış için liderlerin önemini göstermektedir.

İ.S. 532'de Bizans ile bir İran imparatorluğu olan Sasaniler arasında 'Bitimsiz Barış' adını taşıyan bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile taraflar birbirlerinin egemenliğini tanımış ve sınırlarını kabul etmişlerdir. Bugünkü Doğu Karadeniz ile Gürcistan'ın bir

bölümünü kapsayan Lazica (Lazistan) bölgesi konusundaki anlaşmazlık nedeniyle son bulan antlaşma sadece sekiz yıl geçerli kalabilmiştir. Yine aynı iki güç arasında İ.S. 562'de bugünkü Mardin sınırları içerisinde 50 Yıllık Barış Antlaşması imzalanmış; böylece yirmi yıllık bir savaş son bulmuştur. Sasanilerin Lazica'dan çekilmesini de içeren bu antlaşma on yıl geçerli olmuştur. Sonrasında savaş tüm hızıyla yeniden başlamıştır.

Karşılıklı Çıkar Antlaşmaları

İ.S. 1082 tarihli Bizans-Venedik Antlaşması, Venediklilere ticarete birtakım ayrıcalıklar verilmesi karşılığında, Bizans'ın Venediklilerden düşmanlarına karşı destek sözü almasını içermektedir ve dolayısıyla özel bir antlaşmadır. Buna benzer bir antlaşmayı Bizans daha önce Bulgaristan ve Rusya'nın öncülü olan devletlerle yapmıştır. 1082'deki anlaşmanın uzun vadede kazanan tarafı Venedik olmuştur; çünkü 'düşmana karşı Bizans'a yardım etmeden ayrıcalık kazanmışlardır.

Haçlı Seferleri

3. Haçlı Seferi, Aslan Yürekli Rişar (1. Richard) ve Selahaddin'in imzacıları olduğu bir antlaşmayla son bulmuştur. 5. ve 6. Haçlı Seferleri'nin sonunda da birer antlaşma bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, Haçlılar ve

¹ Kuşkusuz, eski Mısır, sınıflı bir toplum. Burada 'kalkınma'dan kasıt her zaman olumlu olmak zorunda değil.

Müslümanlar hep savaşmamışlardır. Masaya da oturmuşlardır. Oysa tarihyazımında barışları değil savaşları öne çıkartılmaktadır.

Yüzyıl Savaşı

Avrupa’da, 14. ve 15. yüzyıllarda Yüzyıl Savaşı görülmektedir. Bu savaşın başlamasından 23 yıl sonra, bir antlaşma imzalanmıştır. Ateşkes 9 yıl sürmüştür, ancak barışa evrilememiştir. Taraflar, savaşmaya kaldıkları yerden devam etmişlerdir. Savaş yaklaşık 100 yıl sonra bir tarafın galip gelmesiyle bitmiş; bir barış antlaşmasına gerek duyulmamıştır.

Bugün Geçerliliğini Koruyan En Eski Antlaşma

Tarihteki bugün geçerliliğini koruyan en eski antlaşma, 1373 İngiliz-Portekiz Barış Antlaşması’dır ve bu bir arkadaşlık antlaşmasıdır. Antlaşmanın maddeleri, “biz dostuz. Dostumun dostu dostumdur; dostumun düşmanı düşmanımdır,” gibi ifadeler içermektedir.

Birlik Antlaşması

1397 Kalmar Antlaşması, bir birlik antlaşması örneğidir. Buna göre, İsveç, Danimarka ve Norveç krallıkları, tek bir krallık altında, Kalmar krallığı altında birleşiyordu. Bu, ilk bakışta, halkların kardeşliği açısından olumlu gelebilir. Ancak, bu ülkelerde demokrasi değil krallık olduğu için, bu birleşme, üç krallığın tek bir krallıkta eritilmesi ve böylece bir kralın üç tahta birden hükmetmesi anlamına geliyordu. Birlik, İsveç’in 1523’teki ayrılışıyla, son bulmuştur.

Dünyayı İkiye Bölen Antlaşma

1494’te İspanya ile Portekiz arasında imzalanan Tordesillas Antlaşması, dünyayı iki sömürgeci güç için ikiye bölmüştür. Böylece, yeni ‘keşfedilen’ coğrafyalarda hangisinin kimin hakkı olduğu kavgası ortadan kalkmıştır. Antlaşmaya göre, Güney Amerika’nın çoğu, İspanya’nın olur. Daha sonraki antlaşmalarla ufak düzeltmeler yapılsa da diğer Avrupa sömürgeci güçleri, bu antlaşmayı tanımamıştır.

Avrupa Klasikleri

Avrupa güçleri, özellikle de İngiltere ve Fransa, İspanya ve Fransa ile İspanya ve Hollanda, Orta Çağ’dan yakın döneme kadar coğrafi anlaşmazlıklar nedeniyle sık sık savaşıp barışmaktadırlar. İskoçya da İngiltere’yle sürekli savaşıp barışan bir güçtür. Ayrıca, Avrupa bu dönemde din savaşlarının da arenası hâline gelmiştir. Barış antlaşması imzalanırsa da bozulup yeniden savaşın başladığı Avrupa’nın bu döneminde din savaşlarının dışında birçok taht kavgası ve iç savaş da görülmektedir. Bunların kimi, barış antlaşmasıyla sonlanırken, kimi de bir tarafın ezici bir biçimde üstün gelip barış antlaşmasına gerek duymamasıyla sona ermiştir...

Sömürgecilik dönemine gelindiğinde ise, bu kez Avrupa güçleri, önce başka ülkeleri sömürgeleştirmek için yerli ve yerel güçlerle savaşmış; sonra da sömürgeleri paylaşma noktasında anlaşamadıklarından kendi aralarında savaşmaya başlamıştır. Zaten 1. ve 2.

Paylaşım Savaşları'nın çıkışı da buna bağlanmaktadır. Bu bitimsiz paylaşım savaşları, yeni yeni barışlar getiriyor olsa da kalıcı olmayı başaramamıştır.

Bu güçler arasına, tarihte bir deniz aşırı güç olmasa dahi kara gücü olarak Rusya'yı ve daha sonra güçlenen ABD ile Japonya'yı da katmamız gerekir. Günümüzde, bu paylaşım savaşlarının düşük dozda ve başka biçimlerde sürdüğünü görüyoruz.² Sömürgeci güçlerin kendi aralarında yüzlerce antlaşma yapılmıştır; bunlardan biri olan 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'yla sömürgeciler Orta Doğu'yu kendi aralarında paylaşmışlar ve böylece bugün hâlâ geçerli olan haritayı (İsrail dışında) oluşturmuşlardır. 20. yüzyılın ikinci yarısı ise, Soğuk Savaş'ın vekaleten savaşlarına (büyük güçlerin bizzat savaşmayıp destekçi devletleri üstünden savaşması) ve kimi durumlarda doğrudan savaşlarına (örneğin, Vietnam-Amerikan Savaşı) tanık olmuştur. Elbette bunlara ek olarak dünya ölçeğinde iç savaş, isyan ve darbe benzeri çatışmalar da eksik olmamıştır.

Osmanlı Barışları

Osmanlı, Bizans'inkine benzer bir biçimde, 1416'da Venedik'le, Bizans imparatorunun da arabuluculuk yaptığı, ticarete ağırlık veren bir antlaşma imzalamıştır. Osmanlı ve Venedik, birbirlerinin egemenliklerini tanı-

mış ve Osmanlı'nın hak iddia ettiği topraklar için Venedik, Osmanlı'ya haraç ödemeyi kabul etmiştir. Venedik bunun karşılığında ticarete çeşitli ayrıcalıklar elde etmiştir. Osmanlı'nın İstanbul'u aldıktan sonraki ilk antlaşması da Venedik'le olmuştur; antlaşmanın konusu, yine ticarete ayrıcalıklardır. 1479'da iki taraf arasında imzalanan bir diğer İstanbul (Konstantinopolis) Antlaşması ile iki güç arasında 15 yıl süren savaş son bulmuştur. Osmanlı genişleyip Venedik'in burnunun dibine kadar ilerleyince antlaşma, bir zorunluluk haline gelmiştir. Antlaşmaya göre, Venedik, Osmanlı'ya savaş tazminatı ve yıllık haraç ödemeyi kabul etmektedir. Osmanlı tarihinde İstanbul Antlaşması olarak anılan bir diğer antlaşma ise Osmanlı'nın güçlü zamanları olan 1533'te Osmanlı'yla Avusturya arasında imzalanmıştır. Avusturya, haraç ödemeye mahkûm edilmiş ve Avusturya kralı, Osmanlı padişahına değil vezirine denk sayılmıştır.

Gelelim Doğu'ya: Osmanlı, 1555'te İran Safevi Devleti'yle Amasya Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, Irak'ın büyük bir bölümü Osmanlı'da kalmaktadır. Ermenistan ve Gürcistan da taraflar arasında paylaşılmıştır. Antlaşma maddelerinde mezhep farklarına değinilmesi ve bunlardan hareketle birtakım taleplerin olması dikkat çekicidir. 1590'da yine aynı iki güç arasında Ferhat Paşa Antlaşması imzalanmıştır.

² Bu yazıda, kapsamı geniş tutup yazıyı daha da uzatmamak için, özellikle Avrupa ve çevresine odaklandık. Oysa diğer coğrafyalar da elbette incelenmeye değer.

Safevilerin iç karışıklık yaşadığı bir dönemde Osmanlı, İran topraklarına saldırmış ve Safeviler o sırada güçsüz olduklarından barışı koşulsuz olarak kabul etmişlerdir. Fakat ilerleyen yıllarda yeniden güçlerine kavuştuklarında, kaybettikleri toprakları geri almışlardır. 1603'te artık güçsüz olan taraf Osmanlı'dır. Hem Avrupa'da savaşlarla hem de içeride Celali ayaklanmalarını bastırmakla meşguldür. 1612'de Safeviler lehine bir antlaşma imzalanır: Nasuh Paşa Antlaşması. Bu antlaşmayla, İran, Kafkasya'daki topraklarını geri almıştır. Bu, Osmanlı'nın toprak kaybını kabul ettiği ilk antlaşma olarak tarihe geçmiştir. 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ise, bugün de geçerli olan Türkiye-İran sınırlarını belirlemiştir. Sonraki yıllarda Osmanlı-İran savaşları söz konusu olsa da, savaşlar aynı sınırlar üzerinden bir çözüme kavuşmuştur.

İlerleyen yıllarda, yavaş yavaş Osmanlı'nın Avrupa'da kayıpları başlamıştır. 1606 tarihli Zitvatorok Antlaşması'nda Avusturya arşidükü ilk kez Osmanlı padişahıyla eşit statüde olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra gerisi çorap söküğü gibi gelmiştir ve Osmanlı için, barış antlaşmaları, 400 yıl boyunca, çaresiz kabul edilen bir durum olarak algılanmakta ve hemen hemen her zaman toprak kaybı anlamına gelmektedir. Bu da, Osmanlı tarih yazımında, neden barış antlaşmalarının olumlu olgular olarak gösterilmediği sorusunu yanıtlamaktadır.

Türkiye'nin Barışları

Ankara hükümetini tanıyan ilk ülke Ermenistan olmuştur. 1920'de Ankara'nın Ermenistan'la imzaladığı Gümrü Antlaşması, Ankara hükümetinin imzaladığı ilk antlaşmadır. Bu antlaşmayla birlikte, Osmanlı'daki barış antlaşmasının toprak kaybetmekle eşanlamı olduğu dönem kapanmış ve bu tarihten sonra Türkiye hiçbir antlaşmada toprak kaybetmemiştir. Dolayısıyla, barışın anlamı da değişir, olumluya döner. Gümrü Antlaşması'nı, 1921'de Kars ve Moskova Antlaşmaları izlemiştir. Böylece Doğu Cephesi kapanmış ve Ankara, Anadolu'nun kurtuluşuna odaklanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde Lozan'dan sonra çok az sayıda barış antlaşması imzalanmıştır.

21. Yüzyıl Barışları

21. yüzyılın ilk barış antlaşmalarından biri, Suudi Arabistan'la Yemen arasında sınır anlaşmazlığını çözmek üzere imzalanmıştır. Bugün Yemen, Suudi Arabistan başta olmak üzere çeşitli güçler tarafından bombalanıyor. Bir diğer antlaşma ise, Makedonya ile Arnavut gerillalar arasında imzalanmıştır ve bugün bu çatışma son bulmuş durumdadır. Kuzey İrlanda için imzalanan antlaşmaların ardından çatışmaların sonlanması söz konusudur. Bunların dışında Afrika'nın çeşitli bölgelerinde barış görüşmelerine karşın şiddetli çatışmalar sürüyor. Ayrıca, Afganistan, bir diğer çatışma bölgesidir. Filipinler'de İslamcı ve Maocu gerillalarla devletin görüşmeleri pek ilerleme sağlanabilmiş değilse dahi

sürüyor. Kırım'ı Rusya'nın topraklarına katan antlaşmayı çok az ülke tanıdı. Latin Amerika'da Kolombiya ve Meksika başta olmak üzere çeşitli örnekleri de not edebiliriz. Son olarak, Ortadoğu (daha doğrusu, coğrafi olarak Güneybatı Asya) kaynıyor. Hem Kürtlerin özgürlük talepleri hem de değişik biçimlerdeki *İslamcı* terörizmin güç kazanması, Suriye ve Irak başta olmak üzere bölge ülkelerini sıcak çatışmaların içine sürüklüyor.

Ateşkesten Barışa

Tarihteki savaşların çoğunda, barışın, iki tarafın da diğer tarafı yenemediğinde söz konusu olduğunu görüyoruz. Barış anlaşması ile ateşkesin (çatışmasızlık) aynı olmadıklarını da akılda tutmamız gerekiyor. Sözelimi, Koreler arasında bir ateşkes antlaşması var; ama barış antlaşması imzalanmış değil. Barış, çok zorlu süreçler içeren ve savaş kurumlarının barışın kurumlarına evrilmesini gerektiren bir yönelim. Okul, yargı ve medya, ilk akla gelen savaş kurumları. Bu açıdan diyebiliriz ki, dünya tarihinde 'barış antlaşması' olarak sunulan antlaşmaların çoğu, barış değil ateşkes antlaşmalarıdır. Tarafların köklü reformlar ve hatta devrimler yapmasını gerektirmeyen ateşkeslerin, barış antlaşması olarak değerlendirilmemesi gerekir.

Hükmedenlerin Barışına Karşı Halkların Barışı

Yukarıdaki antlaşmaların çoğu, tarafların yöneticileri arasında imzalanmıştır. Önemli bir bölümü, ticaret antlaşmalarıdır. Halkların barışı için iki taraf halklarının temsilcilerinin de imzacı olması gerekir. Çeşitli eksiklikleri olmakla birlikte Kolombiya'daki barış süreci, çoğulculuğu dolayısıyla ve yöneticilerin ötesine geçip halkların barışına dönüşme çabası nedeniyle önemli bir adım olarak not edilebilir. Egemen sınıflar, halkları savaşa teşvik etmek için, halklar arasındaki farkları büyütüp düşmanlıkları körüklüyorlar. Onların dipten gelen barış dalgasına verdikleri hasarın, kısa sürede tamir edilebilecek gibi olmadığı söylenebilir.

Ya Kurtuluş Savaşları?

Savaşlar kötüdür. Ancak, bunun istisnaları da vardır: 19. ve 20. yüzyıllarda yeni bir savaş türü karşımıza çıkar: Bunlar kurtuluş savaşlarıdır. Bugün Latin Amerika ve Afrika'daki hemen hemen tüm ülkeler, bağımsızlıklarını kurtuluş savaşları sonucunda elde etmişlerdir. Bu nedenle, savaşın her türlüşünün kötü olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.³

Devrimci Yenilgicilik

Öte yandan, savaşların, kurtuluş savaşları dışında, her zaman egemenlerin çıkarına ve halkların zararına ol-

³ Ayrıca, bu savaşların kiminin sonunda barış antlaşması yapılmışken (örneğin, Endonezya, 1949), kiminde yapılmamıştır (örneğin, Vietnam, 1975).

duğunu gözden kaçırmamamız gerekir. Lenin ve Bolşevikler, savaş çıkırtkanı olan Menşeviklere ve Avrupa sosyal demokratlarına karşı barışı ve sivil ve silahlı itaatsizliği savunmuştur. Lenin ve Bolşeviklerin bu çıkışı, uluslararası sosyalist hareketi bölmüş ve zayıflatmıştır; bu, doğrudur. Ancak, aynı zamanda, sosyalist hareketin daha sağlam bir strateji gütmesini sağlamıştır. Savaş, Rusya örneğinde, devrimin öncülü olmuştur. Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler, Rusya'nın savaşa katılmasına engel olamamış ancak, savaşa girildikten sonra 'devrimci yenilgicilik' görüşünü savunmuşlardır ki bu, ünlü Nisan Tezleri'nin belkemiğini oluşturmaktadır. Buna göre, Rusya'nın 1. Paylaşım Savaşı'nda alacağı bir zafer, ülkenin egemen ve gerici sınıflarını güçlendirecektir. Bunun için Rusya savaşta yenilmeliydi. Yenilgi, devrim için gerekli koşulları ortaya çıkaracaktı. Hem bu savaş, egemenlerin çıkarına olduğuna göre, 1. Paylaşım Savaşı, bir yurt savunması olarak değerlendirilemezdi.

Bolşevik strateji, asker kaçaklarının sayısını arttırdı; cephe terkleri sıradanlaştı. Gerçekten de, Bolşeviklerin öngördüğü gibi, savaşta alınan yenilgi, devrim için mükemmel koşullar oluşturmuş oldu. Türkiye sol hareketlerinde, bu tez, karşılığını bulmamıştır. Ancak, Osmanlı, 1. Paylaşım Savaşı'nda yenilmeseydi, cumhuriyet kurulamamış olacaktı. Bu da tarihsel bir gerçek. Diğer bir deyişle, Osmanlı'nın yenilgisi, Anadolu'da Bolşevik

Devrimi için olmasa da, Cumhuriyet Devrimi için olabilecek en mükemmel koşulları sağlamış oldu. Savaş olmasaydı, ne saltanat ne halifelik kaldırılabilirdi... Bu tez daha kapsamlı bir biçimde tartışılmayı gerektiriyor.

Barış Psikologlarının Sorumluluğu

Bu tartışmalardan sonra, ülkemizde yaşananlara gelirse, kendini barış yanlısı psikologlar olarak tarifleyen barış psikologlarının önemli bir görevi ve sorumluluğu olduğunu söyleyebiliriz: 7 Haziran'dan sonra düğmeye basılmışçasına yeniden savaşa başlamış olan taraflara, 30 yıldır bu sorunu şiddetle çözemediklerini anımsatmalıyız. Bu anımsatmayı, tek tarafa değil, iki tarafa da yapmalıyız. Kim tarafından yapılırsa yapılsın, her bir saldırıyla, barıştan da bir o kadar uzaklaşıyoruz. İşin aslı, son şiddet olaylarından sonra 90'lardan bile geriye düşmüş durumdayız. Barış psikologları olarak, bilim dalımızın bilgi ve bulgularıyla desteklenmiş bir biçimde, en güçlü ikna yollarıyla, iki tarafı da bir otuz yıl daha savaşmanın kendilerine bir faydası olmayacağına inandırmalıyız. Yalan değil, iki taraf da kaybediyor. Öyleyse, aslında bizim yapmamız gereken, iki tarafı da gerçekçi olmaya davet etmek olacaktır.

Bu yazıda, çerçeveler konusuna odaklandık, tarihten çeşitli antlaşmaları ele aldık ve barış ve savaş kavramlarını sorguladıktan sonra barış psikologlarının ülkemizdeki sorumluluğu konusuna yöneldik. Şu, çok açık: Yapılacak çok iş var. Bu yazı, yeni çalışmalar için az da

olsa bir ilham vermişse, işlevini yerine getirmiş demektir.

ⁱ Bu yazı, yazarın yakında yayınlanacak olan *Savaş Ne Zaman Biter? Barış, Psikoloji, Sanat, Tarih ve Uzak Coğrafyalar Üzerine Denemeler* adlı kitabında yer almaktadır.

BİRLİKTE YAŞAMAK

Esen Yangın*

Bundan bir yıl önce tanıştığımızda kucağındaki dokuz aylık bebeği ile çalıştığım kurumun dersliğinde bekliyordu. Türkiye'ye iki yıl önce göç etmiş, burada evlenmiş ve bir çocuğu olmuştu. Çocuğunun ihtiyaç duyduğu özel eğitime devam edebilmesi sorumluluğunu üstlendiğimden oldukça sık gördüğüm M., zamanla bana kendi hikâyesini açmaya başladı.¹ Doğduğu coğrafyanın, kadınlığın, savaşın ve göçün kederini dinledim uzun uzun: 40 yaşında, güzel bir kadın. Suriye'deyken öğretmen olarak çalışırdı. Daha önce hiç evlilik düşünmemişti. Ailesi ile arasında güçlü duygusal bağlar vardı. İşinden, dostlarından, ailesiyle paylaştığı sofradan, kardeşleriyle gece yarısına kadar yaptıkları sohbetlerden keyifle bahsederdi. Savaşta kardeşlerinden birini kaybetmişti, yasını hâlâ tutuyordu. Kendisi Türkiye'ye, ailesi ise başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalmıştı. Türkiye'de evlendiği eşinden doğan bebeğinin Down Sendromlu olduğunu

doğumdan sonra öğrenmiş, bu durumu aylarca hastalık-sakatlık olarak görmüş ve bu fikre alışamamıştı. İçine girdiği çöküntüyü atlatmak aylarını almış, ancak daha sonra bebeğinin özel durumunu kabullenip bir çocukla kurulabilecek bağın en güzelini kurmuştu. Hayatın kendisi için nasıl tepetaklak olduğundan bahsetti hep. Burada hiç arkadaşı olmadığından, evde yalnız başına geçirdiği uzun saatlerde hep geçmişe özlem duyduğundan, yeniden çalışabilmeyi çok istediğinden, içinde bulunduğu maddi engellerin yarattığı çaresizlikten, ekonomik olarak bağımsız özgür bir kadından, henüz yeni tanıştığı bir adamın eline bakan biri hâline gelişinin yarattığı ağırlıktan...

M. edebiyatı çok sever. En son okuduğu romanı bitiremeyişine, yarım bırakıp yanına al(a)madan apar topar gelişine hayıflanmıştı bir sohbetimizde. Aynı zamanda yazarlığı da, bebeği için yazdığı şiirlerinde düşler kurmuşluğu da vardır... Titiz, evhamlı bir kadındır. Güzel ve zarif bir gülüşü vardır. Oldukça gururludur da, hep bir adım geride durur; birinin kendisini fark etmesini bekler, aksi olursa da sorun yoktur. Fedakârdır ayrıca. En çok ölümden korkar, bebeğinin geleceğine dertlenir; çünkü gözü hep arkadadır.

Koca bir hayat üzerine ciltlerce şey yazmak mümkündür sanıyorum. Aslında bu metin Suriyeli göçmenlerle

* Dokuz Eylül Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Doktora Öğrencisi

¹ Bu kısa hikâye, M.'nin onayı alınarak yazılmıştır.

“birlikte yaşama”ya psikolojinin penceresinden bir bakış niteliğinde olacaktı. Ancak sayısı bugün 3,5 milyon² aşan bir gruba bir “kalabalık” ya da sadece grup olarak bakmanın, bizi mühim ayrıntılardan mahrum kılacağına kanaat getirdim. Zihnimden geçen onca şeyi anlatmaya teşneyken, masanın başına geçtiğim bu vakit en çok kuşandığım his, beni böyle bir başlangıca yöneltti. Etten ve kemikten bir hayatı anlamak ve anlatmak, bütün kimliklerin örtüsünü kaldırıp, altındaki çıplak insana bakmaktan daha somut ve daha hakiki ne olabilirdi? M. tıpkı diğer 3,5 milyon gibi, arzuları, kaygıları, korkuları, sevinçleri, planları, beğenileri, tahayyülleri olan bir kadın. “Birlikte nasıl yaşarız”ı psikolojinin süzgecinden geçirirken çıkış noktamızı gerçek bir yaşamın kıyısından başlatmak, nihayetinde dönüp dolaşıp aynı noktaya vardirmek, sanıyorum göçmenlik meselesine bakışımızı değiştirmekte faydalı olacaktır.

Suriye iç savaşı ile birlikte yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalarak Türkiye dâhil birçok ülkeye iltica etmiş göçmenler, 2011’den bu yana Türkiye toplumuna yeni bir sosyal grup olarak dâhil olmuşlardır. Bu büyük göç hareketi, sayısı milyonları bulan insanı yaşamından etmiş, evsiz, okulsuz, işsiz, vatansız ve dolayısıyla, vatandaş olmaktan kaynaklı yasal haklardan yoksun hâle getirmiştir. Ancak ne var ki, Türkiye’nin açık kapı politikası çerçevesinde sınır kentlerdeki kamp-

lara, şehirlere, köylere yerleşen ve toplumumuza en zayıf, en güçsüz grup olarak dâhil olan Suriyeli göçmenler daha çok “yarattıkları sorunlar” ölçüsünde dile getirilir ve görünür olmaya başlamışlardır. Göçmenlere yönelik herhangi bir kalıcı politikanın bulunmayışının yarattığı belirsizliğe, ayrımcı tutumların ve nefret söyleminin giderek tırmandığına, Suriyelilerin farklı düzlemlerde hedef tahtasına oturtulduğu bir bağlamda ezeli ve ebedi “suçlu” ilan edildiklerine günbegün tanık olmaktadır.

Suriye’ye geri dönüş koşullarının sağlanıp sağlanmayacağı, sağlanacak olsa bile bunun ne zaman gerçekleşeceği belirsiz. Ayrıca her iki durumda da göçmenlerinin önemli bir kesiminin Türkiye’de kalıcı olacağını, bu nedenle Türkiyeli ve Suriyelilerin Türkiye’de ortak bir geleceklerinin varlığını düşünmek yanlış olmaz. O hâlde bu birlikteliğin, yeni birtakım sosyal ilişkilerin de başlangıcı olduğunu göz önünde tutmak gerekecek. Suriyeli göçmenlerin içine dâhil oldukları toplum tarafından benimsenip benimsenmeyecekleri, aralarındaki ilişkinin ne yönde seyredeceği, dışlanma, ayrımcılığa uğrama, nefret söylemi, yabancı düşmanlığı, önyargı sorunlarının ne ölçüde baş göstereceği, Suriyeliler dâhil, Türkiye toplumundaki bütün sosyal bileşenlerin esenliği açısından ele alınması gerekli konulardır.

² Marmara Belediyeler Birliği Kent Mültecileri Raporu, 2017

Tarih, dünya genelinde sayısız insan hareketliliğine tanıklık etmiştir. İnsanlar, bireysel olarak ya da kalabalıklar hâlinde; zorunlu olarak ya da daha iyi, daha istenilen bir yaşam kurma arzusuyla (ki bu dolaylı olarak yine zorunludur) göç yoluna düşmüştür. Çıkış noktası neresi olursa olsun, vardıkları yerde kendilerini karşılayan insanlar “yerli”, kendileri ise “göçmen” olarak tanımlanmışlardır. Göçlerle meydana gelen insan topluluklarının hareketliliğinin bir araya getirdiği bu sosyal grupların birbirleriyle teması “kültürleşme”³ olarak ifade edilen dinamik ve etkileşimsel kavrama denk düşmektedir. Kültürleşme kavramı içeriğinde her iki grubun birlikte yaşadığı kültürel ve psikolojik değişimleri barındırmaktadır. Bu değişim süreci; bireylerin zihinsel dünyalarından davranış örüntülerine, sahip oldukları alışkanlıklarından yaşadıkları çevreye, içinde bulundukları toplumun demografik özelliklerinden ülkenin politik, ekonomik ve kültürel özelliklerine uzanan geniş bir yelpazede seyretmektedir. Kültürleşmenin “etkileşimli” niteliği, üzerinde durmakta olduğumuz “birlikte yaşama” pratiklerinin anahtar kavramıdır. Kültürler arası psikolojideki çalışmalarıyla bilinen araştırmacı Bourhis ve arkadaşlarının geliştirmiş oldukları etkileşimli kültürleşme modelinde tanımladıkları “kültürleşme stra-

tejileri” göçmenlerin sahip oldukları miras kültürü sürdürme ve/veya yerli kültürle ilişkilendirme seçeneklerine dair yönelimlerini içerir.⁴ Ancak elbette bu yönelim ve arzu sadece göçmenleri ilgilendiren ve yerli halktan bağımsız bir konu değildir; göçmenlere yönelik yerli halkın benimseyeceği kültürleşme pratiklerinin göçmenlerin istekleriyle uyumlu olup olmaması, birlikte yaşama arzusunda eşit ağırlığa sahiptir. Tam da bu nedenle her iki grup, uyumun ve birlikte yaşamaya dair arzunun birer öznesidir.

Sosyal grupların kültürleşme ilişkilerinin birtakım sosyal psikolojik değişkenlerle ilişkisini araştıran çok sayıda kültürlerarası çalışma, bu grupların kendilerine, diğerlerine ve dış dünyaya ilişkin algı ve tutumlarıyla kültürleşmenin yakından ilişkili olduğunu söylemektedir. Yerli grup açısından bakıldığında benimsenecek kültürleşme stratejisinin “kabullenici” ya da “reddedici” olma durumu söz konusudur. İşte tam da bu “kabullenme” takdiri, göçmenleri sosyal hiyerarşide bir basamak aşağıda tutmaya yaramaktadır. Farklı kültürel bağlamlarda yapılan çalışmalar, yerlilerin ülkelerindeki farklı milletlerden göçmenleri “değerli” ya da “değersiz” görme eğiliminde olduklarını ve değerli olarak gör-

³ Kültürleşme kavramının tanımı ve daha fazlası için: Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. 29(6), 697-712. ve Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615-631.

⁴ Bourhis, R. Y., Moise, L. C. ve Perreault, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology* 32(6), 369-386.

dükleri göçmen gruplarına yönelik kabullenici yönelimleri daha çok benimsediklerini göstermektedir.⁵ Özellikle Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmelerinin ardından daha yüksek sesle ve daha sık biçimde dile getirilmeye başlanan "Arap" kimliğine yöneltilen kalıp yargıların taşıdığı olumsuz anlamların göçmenlere yönelik yaygın kanaatin bir ifadesi olduğu düşünülebilir. Sözgelimi, ülkede işlenen bütün suçların faili sayılan göçmenlerin, bu konuda yerlilerin hayli gerisinde olduğunu açıklamaya, artan asılsız haberlerin de etkisiyle, resmi makamlarca ihtiyaç duyulmuştur.⁶

Suriyeli göçmenlerin ülkedeki varlıklarının görünürlük kazanmasıyla ortaya çıkan birtakım söylemler, bizi gruplar arası ilişkilerde tehdit algısının dinamiklerini sorgulamaya götürmektedir. Muzaffer Şerif, "Gerçekçi Çatışmalar Kuramı"nda, maddi kaynakların ortak kullanımının söz konusu olduğu ortamlarda birinin potansiyel başarısının, diğerinin kazanımlarını tehdit ettiğini ifade etmektedir. Suriyeliler ile ilişkileri bu çerçevede içerisinde ele aldığımız vakit, "Suriyeliler geldikten sonra ev kiralari arttı", "işimizi elimizden aldılar" gibi yaygın söylemlerde, göçmenlerin sahip olunan ekonomik kaynaklar için bir tehdit unsuru oluşturduğu algısı dikkat

çekmektedir. Ne var ki biraz daha yakından baktığımızda ev kiralalarının artmasının nedeninin göçmenler değil, yerli ev sahipleri, ucuz işgücü olarak çalıştırılmasının kazananlarının ise işveren yerliler olduğu, dolayısıyla öfkenin yanlış yere kanallize edildiği düşünülmektedir. Zira Suriyeli mültecilerin şartlarını bu denli ucuza çalışmaya müsait kılan şey, asgari sınırın çok daha altında ücretlere çalıştırılmaları önünde işverenleri caydırıcı ciddi yasal önlemlerin bulunmamasıdır.

Bütün bu tablo içerisinde kurulacak barışçıl bir birliklilik inşasına katkı sağlayan ilişkilerin varlığından söz etmek önemlidir. Zira yerli halkın göçmenlerle olan ilişkisinin bütünüyle olumsuz seyrettiği düşüncesi yanlış olacaktır. Farklı bağlamlarda (örn. bireysel temaslarımız, iş deneyimlerimiz, akademik çalışmalarımız gibi) edindiğimiz gözlemlerden süzdüğümüz, birlikte yaşamının nasıl mümkün kılınacağına dair bizlere rehberlik edecek örneklerle değinmek gerekmektedir.

Suriyelilerin İzmir'de yoğun olarak yerleşmiş olduğu bölgelerden biri *Kadifekale*'dir. Buranın nüfuslanmasına bakıldığında, ağırlığının Güneydoğu illerinden gelen göçmenler olduğu görülmektedir. Suriye göçünün ardından bu semte yerleşen göçmenlerin etnik profiline bakıldığında daha ziyade Kürtlerden oluştuğunu

⁵ Bourhis, R. Y., Montaruli, E., El-Geledi, S., Harvey, S. ve Barette, G. (2010). Acculturation in multiple host community settings. *Journal of Social Issues*, 66(4), 780-802 ve Bourhis, R. Y. ve Dayan, J. (2004). Acculturation Orientations towards Israeli Arabs and

Jewish immigrants in Israel. *International Journal of Psychology*, 39(2), 118-131.

⁶ T.C. İçişleri Bakanlığının 5 Haziran 2017 tarihli basın açıklaması için bkz. <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017> (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2017)

söyleyebiliriz. Daha önce göç deneyimi yaşamış Güneydoğu Kürtleri ile Suriyeli Kürtlerin bulunduğu bu kent periferi, dayanışma kültürüne ev sahipliği yapmaktadır. Elbette burada dil ve kültür ortaklığının hatırı sayılır payı bulunmaktadır. Ne de olsa Suriye’den gelen bu göçmenler yapay sınırların ayırdığı akrabalarıdır. Ancak aynı zamanda Kadifekale, birlikte yaşamın göz önünde tutulması gereken somut bir pratiğidir. Yakın zamanda İzmir’de parça başı ücretlerin artırılması talebiyle Suriyeli ve Türkiyeli ayakkabı işçilerinin birlikte gerçekleştirdikleri iş bırakma eylemleri de benzer şekilde önemli bir başlangıcın habercisi niteliğindedir.⁷ Bu sürecin ve yaşantıların bize öğrettiği şey, denklik esasına dayalı gruplar arası temasın, kurulacak olumlu ilişkilerde yararlılık sağlayacağıdır.

Birlikte yaşama ya da sosyal psikoloji literatüründeki adıyla sağlıklı bir “entegrasyon”, yalnızca sosyal grupların arasında cereyan eden etkileşimlerin niteliğiyle sınırlı bir mesele değildir. Göç literatürünün bize söylediği bir diğer önemli bilgi, sağlıklı bir entegrasyonun devletlerin benimsediği göç politikasından başlayıp, göçmen ve yerli grubun benimsediği kültürleşme yönetimlerinin uyumluluğuna uzanan bir hiyerarşide seyrettiğidir. Bourhis tarafından *Etkileşimli Kültürleşme Mo-*

deli olarak adlandırılan bu modeldeki unsurların her birinin birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Yani benimsenen entegrasyon politikası, grupların yönelimlerini etkilediği gibi, tersi de mümkündür.

Bütün bu fikirlerden hareketle, göçmenlerin sürünce-medede kalmış yasal statülerinin belirginleştirilmesi ile hak sahibi birer özne kılınmasının birincil önem taşıdığı düşünülmektedir. Bundan sonraki aşamalarda entegrasyon hamlelerinin politika hâline getirilmesinin, gruplar arasında gerginlik yaratan unsurların ortadan kaldırılmasında etkili olacağı beklenebilir. Bir diğer taraftan birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesinde, yaygınlaştırılmasında ve çok kültürlü toplumun inşasında sosyal psikoloji bilgisinin büyük katkıları olacaktır. Bireysel ve vicdani sorumluluğumuz ise belki de M’yi ve hikâyesini tanımak ve anlamakla başlayacaktır.

⁷ “Saya işçilerinin direnişi İzmir’e sığırdı” başlıklı, 20 Eylül 2017 tarihli haber için bkz. <https://www.birgun.net/haber-detay/saya-iscilerinin-direnisi-izmir-e-sicradi-180469.html> (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2017)

BARIŞMAK SAVAŞMAKTAN

NEDEN DAHA ZORDUR?

Bazı Sosyal Psikolojik Açıklamalarⁱ

Ahmet Demirdağ*

● İlkokul yıllarından itibaren tarih kitaplarından öğrendiğimiz en temel gerçeklerden biri insanlık tarihinin savaş ve gruplar arası çatışmalarla dolu olduğudur. Barış zamanlarını arzu edilen ideal bir durum olarak ele alırsak, savaşları bu ideal durumu sürekli kesintiye uğratan olaylar olarak tanımlayabiliriz. Tarih kitaplarında öne çıkarılan savaş nedenlerinin çoğunlukla güvenlik tehditleri, siyasal üstünlük mücadelesi ve ticari rekabet gibi, bir grubun fiziksel varlığını, refahını ve iyiliğini hedef alan “gerçekçi” çıkar çatışmalarıyla (Sherif, Harvey, White, Hood ve Sherif, 1961; Stephan ve Stephan, 2000) ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Kuşkusuz söz konusu gerçekçi nedenler, gruplar arası savaş ve barış dengesinde önemli rollere sahiptir. Ancak hikâyenin bütününün bundan ibaret olmadığı da rahat-

lıkla söylenebilir. Madalyonun diğer yüzünün bir tarafında din ve değer sistemi gibi sembolik nedenler (Stephan ve Stephan, 2000); diğer tarafında ise grubun grup kimliğinin, kolektif özsaygısının ve ahlaki üstünlüğünün tehdit altına girmesi gibi psikolojik nedenler (Bar-Tal, 2000; Nadler ve Saguy, 2004; Noor, Shnabel, Halabi ve Nadler, 2012) bulunmaktadır. Sosyal psikoloji yazınında, gruplar arası kalıcı bir barışa ulaşmasını zorlaştıran esas nedenlerin ikinci gruptaki etmenler olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sosyal psikolojinin gruplar arası çatışmalara karşı ilgisi II. Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlaşsa dahi gruplar arası barış konusuna olan ilgisi 1980'lerden sonra artmıştır. Özellikle soğuk savaşın sona ermesiyle dünyanın birçok yerinde kültürel ve etnik nedenlere dayalı yerel çatışmaların çoğalması ve bunların çözümünde politik çabaların yetersiz kalması, araştırmacıların dikkatini psikolojik etmenlere yöneltmiştir (Bar-Tal ve Beninik, 2004; Kelman, 2008; Nadler, Malloy ve Fischer, 2008).

Gruplar arası çatışmaların çözümünde geleneksel olarak kullanılan çatışma çözümü yaklaşımı, gruplar arası çatışmaları resmi düzeyde sonlandırmaya odaklandığı için kalıcı bir toplumsal barışı sağlayamamaktadır. Bu nedenle, sosyal psikologlar çatışma çözümü yerine ka-

* Ankara Üniversitesi, DTCF Psikoloji Bölümü, Araş. Gör.

lıcı toplumsal barışı etkileyen etmenler üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşım, çatışan grupların; çatışmalara, kendilerine ve diğer gruba ilişkin eski/çatışmacı inanç, duygu ve bilişlerini barışçıl olanlarla değiştirerek çatışmalara kalıcı bir şekilde son vermesine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, kalıcı gruplar arası barış için tarafların çatışmalar boyunca zedelenmiş olan güvenlik, adalet, mağduriyet ve kolektif saygı ihtiyaçlarının karşılanmasının ve bu yolla tarafların birbirini affetme, anlama, kabul etme ve birbirine güvenmesinin önemi üzerinde durmaktadır (Bar-Tal, 2000; Bar-Tal ve Bennink, 2004; Nadler ve ark., 2008).

Ancak bu tarz kalıcı bir barışı sağlamak pek kolay değildir. Örneğin, Bosna-Hersek'te, Kuzey İrlanda'da, Güney Afrika'da ve dünyanın başka birçok yerinde gruplar arası çatışmalar resmi düzeyde uzun zaman önce sonlandırılmasına rağmen bu bölgelerdeki toplulukların aralarındaki psikolojik duvarları henüz aşamadığı ve birbirine hâlâ dış biledikleri bilinmektedir. Bu noktada, "peki neden?" sorusu önem kazanmaktadır. Sosyal psikoloji bu konuda önemli açıklamalar sağlamaktadır.

Bazı araştırmacılar (örn. Bar-Tal 2000; Shnabel ve Nadler, 2008), uzun süren çatışmalar sonrasında yapılan barışın kalıcı olmasının, toplumun tamamı ya da en azından büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenmesiyle mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir. Bu araştırmacılar, barışa ilişkin toplumsal bir uzlaşma

yokluğunun uzun yıllar sonra bile çatışmaların yeniden başlamasını kolaylıkla tetikleyebileceğini belirtmektedir.

Bar-Tal'a göre (Bar-Tal, 2000; Bar-Tal ve Bennink, 2004), sert ve uzun süren gruplar arası çatışmalar toplumda çatışmacı bir değer sisteminin ortaya çıkmasına yol açmakta ve toplum üzerinde büyük bir psikolojik yüke neden olmaktadır. Örneğin, bu tür çatışmalar kin, nefret ve önyargıları artırarak toplumsal hafızayı çatışmalarla şekillendirebilmektedir. Daha önemlisi en az bir nesil bu çatışmalarla büyümekte ve dolayısıyla bu çatışmaların dışında bir gerçekliği tanıma olanağına sahip olamamaktadır. Böylece, çatışmacı değer sistemi toplumun çatışmaya ilişkin inanç, davranış ve motivasyonlarını şekillendirerek zaman içinde olayların bu çatışmacı değer sistemi içerisinde algılanmasına yol açmaktadır. Bu durum, tarafların sadece kendi seçilmiş travmalarına (Volkan, 2001) odaklanarak olayları yanlı ve tek taraflı olarak değerlendirmelerine yol açmakta ve olaylara bakışını katılaştırmaktadır. Örneğin, her iki grup da çatışmalar/savaş boyunca yaşanan saldırganlıklardaki rol ve sorumluluklarını göz ardı ederek kendi iç gruplarına yaşıtılan acının haksız, gayrimeşru ve daha büyük olduğuna inanma ve tüm sorumluluğu dış gruba yükleme eğilimine girebilmektedir (Noor, Brown, Gonzales, Manzi ve Lewis., 2008; Noor ve ark., 2012). Nadler (Nadler ve Saguy, 2004; Nadler ve Shnabel, 2008), uzun ve zorlu gruplar arası çatışmalar

sonucunda oluşan böyle bir atmosferin taraflar arasında aşılması zor psikolojik engeller ortaya çıkarabildiğine dikkat çekmektedir. Nadler'a göre, bu tür çatışmalarda tarafların acı, aşağılanma ve mağduriyet duygusu yaşamaları onların grup kimliği ve kolektif özsaygıları için tehdit oluşturmaktadır. Örneğin, düşman tarafından mağdur edilmiş olma hissi grubun kimlik değerinin ve özsaygısının düşmesine neden olarak grubun kimliğine yönelik bir tehdide dönüşebilmektedir. Ayrıca, gruplar arası çatışmalar, iç grubun sadece kimlik değerinin değil, aynı zamanda hem fiziksel varlığının hem de inanç ve değer sisteminin tehdit altında olduğu algısıyla sonuçlanabilmektedir (Stephan ve ark., 2002). Diğer yandan, iç grubun başka gruplara haksız bir şekilde zarar verdiğine inanılması da iç grubun kimliğine ve moral üstünlüğüne tehdit oluşturmaktadır. Bu durum, iç grup üyelerinin savunmaya geçmesine ve üstelik zarar verilen grubu yeterince insan olarak görmeye (Leyens ve ark., 2000) yol açabilmektedir (Castano ve Giner-Sorolla, 2006). Bütün bu tehdit algıları, bir yandan karşı tarafa yönelik güvensizlik ve öç alma gibi duyguların oluşmasına, bir yandan da diğer grubu kendi kimliğine ve/veya var oluşuna bir tehdit kaynağı olarak görmeye yol açarak barışı zorlaştırmaktadır.

Böyle bir durumda, çatışan tarafların geçmişin olumsuz etkisini unutmaları zor olmaktadır. Bu nedenle, sert ve uzun süreli gruplar arası çatışmaları bitirmek için resmi barış süreçleri tek başına yeterli olamamaktadır.

Bar-Tal (2000), bu nedenle, barışın kalıcı ve tam olarak sağlanabilmesi için çatışmacı değer sisteminin yerine, barışçı bir değer sisteminin ikame edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Barışçı değer sistemine yer açmanın önemli yollarından biri de barışın önündeki psikolojik engelleri ortadan kaldıracak toplumsal barış süreçlerini yürütmek olabilir. Kalıcı toplumsal barış çabalarının başarılı olmasında tarafların birbirinin kimlik ve insanlığını karşılıklı olarak kabul etmesinin (Kelman, 2008), düşman grubun gayrimeşrulaştırılmasına son verilmesinin (Bar-Tal, 1989, 2000), tarafların çatışmalar boyunca zarar gören kimlik saygısı ve güven duygusunun onarılmasının (Nadler ve Saguy, 2004) ve dış gruba iç grupla aynı düzeyde insanlık atfedilmesinin (Haslam, 2006; Leyens ve ark., 2000) önemine vurgu yapılmaktadır (Tam ve ark., 2007, 2008; Wohl ve Branscombe, 2005). Ek olarak, kalıcı toplumsal barış için, süreç boyunca, taraflar arasındaki ilişki ve iş birliğinin her açıdan eşitlik ve adalet ölçütlerine dayanması gerektiği alandaki araştırmacılar arasında genel kabul gören önemli diğer bir koşuldur. Nitekim, bahsi geçen koşullar sağlandığında gruplar arası affetme, empati ve güven gibi duygular ile gruplar arası barış niyetinin yükseldiği farklı yöntem ve bağlamlarda yapılan birçok çalışmada (örn. Andrighetto, Mari, Volpato, Behluli, 2012; Cehajic, Brown ve Gonzales, 2009; Demirdağ, 2014; Tam ve ark., 2007, 2008; Wohl ve ark., 2012) ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak, grupların barışmaya karar vermesi savaşmaya karar vermesinden daha zor görünmektedir. Üstelik, barışmaya karar verilse bile, bunun tam anlamıyla gerçekleşmesini ve sürekli kılınmasını zorlaştırma potansiyeline sahip çok sayıda psikolojik engel bulunmaktadır. Bu nedenle, barış süreçlerinde tarafların savaş boyunca ortaya çıkan psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve oluşan çatışmaları besleyici değer sistemlerinin barışı besleyici olanlarla değiştirilmesi önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Andrighetto, L., Mari, S., Volpato, C. ve Behluli, B. (2012). Reducing Competitive Victimhood in Kosovo: The Role of Extended Contact and Common Ingroup Identity. *Political Psychology*, 33(4), 513-529. doi:10.1111/j.1467-9221.2012.00887.x
- Bar-Tal, D. (1989). Deligitimization: The extreme case of stereotyping. D. Bar-Tal, C. F. Grauman, A. Kruglanski ve W. Stroebe (Ed.), *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* içinde (s. 151-167). New York: Springer-Verlag.
- Bar-Tal, D. (2000). From Intractable Conflict through Conflict Resolution to Reconciliation: Psychological Analysis. *Political Psychology*, (2), 351. doi:10.2307/3791795
- Bar-Tal, D. ve Bennink, G. H. (2004). The nature of reconciliation as an outcome and as a process. Yaacov Bar-Siman-Tov (Ed.), *From Conflict Resolution to Reconciliation* içinde (s. 11-38). New York: Oxford University Press.
- Castano, E. ve Giner-Sorolla, R. (2006). Not quite human: infrahumanization in response to collective responsibility for intergroup killing. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 804.
- Cehajic, S., Brown, R. ve Gonzalez, R. (2009). What do I care? Perceived ingroup responsibility and dehumanisation as predictors of empathy felt for the victim group. *Group Processes and Intergroup Relations*, 12, 715-729.
- Demirdağ, A. (2014). *Barış Sürecinin Desteklenmesinde İnsanlıktan Uzaklaştırmanın Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: an integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(3), 252-264.
- Kelman, H. C. (2008). Reconciliation from a social-psychological perspective. A. Nadler, T. Malloy ve J. D. Fisher (Ed.), *Social Psychology of Intergroup Reconciliation* içinde (s. 15-32). Oxford and New York: Oxford University Press.
- Leyens, J. P., Paladino, P. M., Rodriguez, R. T., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez, A. P. ve Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The role of secondary emotions. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 186-197.
- Nadler, A., Malloy, T. E. ve Fischer, J.D. (2008). Intergroup reconciliation: dimensions and themes. A. Nadler, T. Malloy ve J.D. Fisher (Eds.), *Social Psychology of Intergroup Reconciliation* içinde (s. 3-12). Oxford and New York: Oxford University Press
- Nadler, A. ve Saguy, T. (2004). Trust building and reconciliation between adversarial groups: A social psychological perspective. H. Langholtz ve C. E. Stout (Ed.), *The Psychology of Diplomacy* içinde (s. 29-46). New York: Praeger.
- Nadler, A. ve Shnabel, N. (2008). Instrumental and Socioemotional Paths to Intergroup Reconciliation and the Needs-Based Model of Socioemotional Reconciliation. A. Nadler, T. Malloy ve J.D. Fisher

(Ed.), *Social Psychology of Intergroup Reconciliation* içinde (s. 37-56). Oxford and New York: Oxford Univ. Press.

Noor, M., Brown, R., Gonzalez, R., Manzi, J. ve Lewis, C. A. (2008). On positive psychological outcomes: What helps groups with a history of conflict to forgive and reconcile with each other? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 819-832. doi:10.1177/0146167208315555

Noor, M., Shnabel, N., Halabi, S. ve Nadler, A. (2012). When suffering begets suffering: The psychology of competitive victimhood between adversarial groups in violent conflicts. *Persn. & Soc. Psych. Review*, 16, 351-374. doi:10.1177/1088868312440048

Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R. ve Sherif, C. W. (1961). Intergroup conflict and cooperation: The robbers cave experiment. <http://psychclassics.yorku.ca/Sherif/>. Erişim tarihi: 10.03.2012.

Shnabel, N. ve Nadler, A. (2008). A needs-based model of reconciliation: Satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(1), 116-132. doi:10.1037/0022-3514.94.1.116.

Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., McNatt, P. S. ve Renfro, C. L. (2002). The Role of

Threats in the Racial Attitudes of Blacks and Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1242-1254.

Stephan, W. G., ve Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. S. Oskamp (Ed.), *Claremont symposium on applied social psychology* içinde, (s. 23-46). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Tam, T., Hewstone, M., Cairns, E., Tausch, N., Maio, G. ve Kenworthy, J. (2007). The impact of intergroup emotions on forgiveness in Northern Ireland. *Group processes and Intergroup Relations*, 10, 119-136.

Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J. B., Cairns, E., Marinetti, C., Geddes, L. ve Parkinson, B. (2008). Postconflict reconciliation: Intergroup forgiveness and implicit biases in Northern Ireland. *Journal of Social Issues*, 64, 303-320. doi:10.1111/j.1540-4560.2008.00563.x.

Volkan, V. (2001). Trans-generational transmissions and chosen traumas: An aspect of large-group identity. *Group Analysis*, 34, 79-97. doi:10.1177/05333160122077730

Wohl, M., Hornsey, M. ve Bennett, S. (2012). Why group apologies succeed and fail: intergroup forgiveness and the role of primary and secondary emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(2), 306-322. doi:10.1037/a0024838

ⁱ Bu makalede yazarın Yüksek Lisans tezinden (Demirdağ, 2014) yararlanılmıştır.

EKŞİ SÖZLÜK’TE BARIŞ TEMSİLLERİ

Mehmet Karasu*

Türkiye’nin en çok ziyaret edilen sosyal paylaşım sitelerinden biri olan ‘kutsal bilgi kaynağı’ Ekşi Sözlük, özellikle 1980 sonrasında doğmuş, eğitilmiş, orta sınıf kuşağın, birbirinden farklılaşan rumuzlar kullanarak çeşitli konularda içerik ürettiği *alternatif bir sözlük*. Yazarlarının sosyo-demografik özellikleri ve ürettikleri içerikler bakımından pek çok insanın ilgiyle takip ettiği bir platformda acaba “barış” başlığı altında üretilen entryleri (girdi/gönderi) temalarına göre analiz ettiğimizde nasıl sonuçlar açığa çıkar? Dahası, bu sonuçların arka planında ne gibi dinamikler etkili olmuş olabilir? Lafı çok uzatmadan sonuçlara ve bu sonuçların dinamiklerine geçelim.

Sonuçlara göre,¹ Ekşi Sözlük’te barış başlığı altında en sık dile getirilen iki tema, sırasıyla; “bir ütopya olarak

barış” (%22.22) ve “istismar edilen, çarpıtılan bir söylem/kavram olarak barış” (%20.92) kategorileridir. Bu temaları “bir talep olarak barış” (%11.11), “erdem, huzur, yüksek değer olarak barış” (%9.80), “özdeyiş ve/veya şiirlerle ifade edilen romantik bir durum olarak barış” (%8.50), “iki savaş arası mola olarak barış” (%8.50), “bir zafer kazanmak veya savaş talebi olarak barış” (%7.19), “savaşın yokluğu olarak barış” (%5.23), “anlaşma ve uzlaşma olarak barış” (%3.92) ve “diğer” kategorisi (%2.61) izlemektedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Ekşi Sözlük’te Barış Entrylerinin Temaları

Temalar	Sıklık	Yüzde
1. Bir ütopya olarak barış	34	22.22
2. İstismar edilen, çarpıtılan bir söylem/kavram olarak barış	32	20.92
3. Bir talep olarak barış	17	11.11
4. Erdem, huzur, yüksek değer olarak barış	15	9.80
5. Özdeyiş ve/veya şiirlerle ifade edilen romantik bir durum olarak barış	13	8.50
6. İki savaş arası mola olarak barış	13	8.50
7. Bir zafer kazanmak veya savaş talebi olarak barış	11	7.19
8. Savaşın yokluğu olarak barış	8	5.23
9. Anlaşma ve uzlaşma olarak barış	6	3.92
10. Diğer (barış işaretine ilişkin entry, toplumsal cinsiyet temelinde ‘Barış’ ismine ilişkin entry vb.)	4	2.61
Toplam	153	100

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Araş. Gör.

¹ Ekşi Sözlük’te barış başlığı altında 20.10.2017 tarihine kadar 26 sayfa içerik üretilmiştir. Bu içeriklerden insan, yerleşim yeri, tiyatro oyunu ismi olarak barış entryleri bu analizin dışında tutulmuştur.

Buna göre; toplamda 153 entry analiz edilmiştir. İlk entry 14.04.1999 tarihindeyken, en sonuncusu 29.07.2017 tarihinde girilmiştir.

Bu bulgular incelendiğinde, barışın istismar edilen bir kavram/söylem ve bir ütopya olduğuna ilişkin vurguların baskın olarak ifade edildiği görülmekte. Bunun yanı sıra, yine yüksek sıklıklarda barışın, iki savaş arası bir mola olarak kalıcı olmaktan uzak bir sürece karşılık geldiği ve aslında, ‘düşman’ gruba karşı bir zafer olduğu değerlendirilmeleri de hayli dikkat çekici. Bu sonuçlar bir bütün şeklinde değerlendirildiğinde, bahsi geçen içerikleri üreten Ekşi Sözlük yazarlarının sosyal temsillerinde (toplumsal) barışın temsillerine ve tesisine ilişkin karamsar bir tablo çizdikleri görülmektedir.

Barış başlığı altında üretilen içeriklerin yıllara göre sıklıkları incelendiğinde ise özellikle 2011, 2013, 2015 ve 2016 yıllarında dramatik bir artış olduğu görülmektedir. Bahsi geçen senelerdeki entrylerin içeriklerine bakıldığında, örneğin PKK’nın Hakkâri-Çukurca’da yaptığı kanlı eylemin 2011 yılındaki barış içeriklerinin artışında etkili olduğu görülmekte; 2013, 2015 ve 2016 yıllarındaki artışının ise 2009 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin başlattığı *Çözüm Sürecinin* tıkanması ve sonlanması dönemlerine karşılık geldiği görülmektedir (bkz. Tablo 2).

Şimdi Ekşi Sözlük yazarlarının barış temsillerinin, görelilik olarak, niçin “karamsar ve olumsuz” öğelerden oluştuğunu toplumsal barışın önündeki temel engellerden hareketle açıklamaya çalışalım.

Tablo 2. *Ekşi Sözlük’te Barış Entrylerinin Yıllara Göre Dağılımı*

Yıl	Sıklık	Yıl	Sıklık	Yıl	Sıklık
1999	3	2006	6	2013	21
2000	-	2007	3	2014	4
2001	1	2008	7	2015	27
2002	3	2009	8	2016	21
2003	4	2010	4	2017	4
2004	1	2011	22	Toplam 153	
2005	7	2012	7		

Toplumsal barış, bir toplum içindeki farklı gruptan insanların ait oldukları kimlikleri, inançları, cinsel yönelimleri, politik görüşleri, cinsiyetleri, dini inançları, etnik kökenleri, ırkları, renkleri, yaşları, fiziksel ve zihinsel engelleri gibi özellikleri sebebiyle herhangi bir önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmadan, uzlaşma ve esenlik içinde yaşadıkları bir durumdur. Ancak toplumsal barış, sistem içindeki avantajlı hâllerinin *bir kısmını* dahi kaybetmekten imtina edenlerle, diğer bir deyişle bu avantajlı durumlarını *tümüyle* korumak isteyenlerle kurulacak bir hâl değildir. Çünkü toplumsal barış, karşı tarafın yararına kendi düşünce, talep ve haklarının azından bir bölümünden ödün vermekle inşa edilebilir. Son cümlede üstünü fosforlu kalemle dikkatle çizmek istediğim iki sözcük: *ödün* ve *inşa*.

Toplumsal meselelerde *ödün vermek*, aslında “mücadele” için ilk ortaya çıkış nedenlerinden bir tür vazgeçmek gibi bir manaya sahip. Buna göre toplumsal meselelerde uzlaşmak, meselenin *var olma* nedenlerini,

diğer bir bakış açısıyla, bir grup insanın hayata anlam yükledikleri nedenlerini esnetmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, zihinsel esneklik becerisi zayıf olan kimselerin toplumsal mutabakat gerektiren konularda ciddi anlamda direnç göstermesi hem çok olağan hem de pek çok riski barındıran bir durum. Türkiye koşullarında çatışmalı gruplar arası ilişkilerin barışçıl ilişkilere dönüşmesi için, tarafların zihinsel dünyalarında 'karşı tarafın yararına' isimli yeni, olumlu içerikli ve ideolojik emellerden görelî olarak azade bir kategorinin açılması şart görünüyor. Diğer türlü, uzlaşma ya da barışa ilişkin atılan adımların neredeyse tamamını boşa çıkarak, bu adımları 'kutlu bir dava için kazanılmış bir mevzi daha' şekline bürüyor. Böylece barış, iki çatışma arasında bir tür dinlenme molası niteliği kazanıyor.

Gelelim *inşa* vurgusuna. Barışın inşa edilebilir bir durum olması aslında barışın toplumsal bir mefhum olmasından, yani doğal hâliyle doğada bulunmamasından kaynaklanıyor. Diğer bir deyişle, barış, keşfedilen bir keyfiyet olmaktan ziyade, sosyal ilişkilerin bir çıktısı olarak oluşturulan ve tercih edilen bir durum. Bu yaklaşım bizi toplumsal barışın tesisi için bir şeyler yapmaya teşvik etmekte; dolayısıyla barış için 'çaba'nın olmazsa olmaz bir koşul olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye koşullarındaki toplumsal sorunların çözümle-nerek barışçıl ilişkilere dönüştürülmesinin önündeki

bir başka engel, tarafların elinde şu veya bu büyüklükte tuttıkları iktidarlarıdır. Her türden iktidar, ilişkilendikleri bireyler ve gruplarla hiyerarşik bir ilişki kurma eğiliminde ve bu durum, iktidarları kendiliğinden uzlaşma ve barış taraftarı yapmaktan uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal barışı kurabilmenin yolu, iktidarı elinde bulunduranların şiddetten arındırılmış yollarla ve kararlı bir tutumla uzlaşma ve barışa ikna edilmesidir. Toplumsal barışın sağlanması sadece iktidarı elinde tutan tarafların sürece ilişkin tavır ve davranışlarına değil, aynı zamanda sıradan insanın gündelik rutinleri arasına toplumsal bir esenlik hâli olarak barış talebinin girmesiyle mümkündür. Zira toplumsal sorunların çözüm süreçleri, kamuya sıhhatli bir şekilde mal edilmedikçe sorunların kalıcı çözüm olasılığı azalmış olur.

Aslında toplumsal düzeyde barışı talep etmek demek, toplumsal düzeyde adaleti talep etmek demektir. Ne türden bir adalet talebi peki bu? Her türden farklılığın (etnisiteye, dini inanca, cinsel yönelime vb. dayalı) hiyerarşiler içinde tesis edilmesine karşı olmak şeklinde bir adalet talebi. Böylesi bir adalet talebini, bireysel seviyede diğer gruptan olanlarla hiyerarşi kurmadan, farklılıklarımızı bir tür tanışma aracı olarak görerek tesis etmeye başlayabiliriz. Bunu gerçekleştirebilmek için kapsayıcı sosyal kimliklere ihtiyacımız olduğu çok açık. Örneğin, bir devlet ve coğrafya olarak Türkiye'de

yaşayan vatandaşlar olarak kendimizi ‘Türkiyeli’ şeklinde değerlendirecek, özelde sahip olduğumuz etnik aidiyetlerimiz kendi aramızda bir çatışma nedeni olmaktan uzaklaşabilir. Elbette bu durumun kalıcı tesisi için daha elzem bir faktör, farklı gruptan insanlar arasında refah düzeyinin asgari düzeyde ortalamaya yaklaşması gerekliliğidir. Zira tıpkı demokrasinin sahiden işleyebilmesi gibi toplumsal barışın kalıcı tesisi için de güçlü, oturmuş bir orta sınıfa ihtiyaç duyulur. Bunun için hukuksal ve toplumsal düzeyde sosyal adaletin sağlanmasına, sosyal adaletin dağıtımının sürekli olarak kontrol edilmesi de eşlik etmelidir. Sosyal adaletle ilgili bu bahis, başlı başına ayrı bir yazının hatta bir kitabın konusu olabileceğinden şimdilik sosyal adaletin kalıcı toplumsal barış için elzem bir koşul olduğunu vurgulamakla yetinelim.

Barış başlığı altında üretilen içeriklerin hatırı sayılır oranda ‘karamsar ve olumsuz’ temalardan oluşması, öyle sanıyorum ki, Ekşi Sözlük yazarlarının açık bir şekilde fark ettikleri toplumsal barış önündeki engellerden kaynaklanıyor. Karamsar ve olumsuz bir tablo çizmeleri için sahiden haklı gerekçeleri var. Ancak bu durum toplumsal barışı talep etmek ve tesis etmek için bir şeyler yapmaya engel görünmüyor.

TANGO'NUN ARJANTİN VE KIBRIS'TA BARIŞ PSİKOLOJİSİNE KATKISI

Caner Özdemir*

Giriş

Toplumsal barış, bir toplumdaki tüm bireylerin bulundukları ülkeye aidiyet duygusu beslemesi ve farklılıkların bir arada yaşayabilmesiyle gerçekleşebilecek bir durumdur. Sanat, bu noktada toplumsal barışa katkı sağlayan bir güç olarak, farklı sınıftan, ırktan ve cinsiyetten insanları bir araya getiren ve insanlar arasında duygusal bağlar kurulmasını sağlayan bir araçtır.

Dans, özellikle de tango, iletişimin çok güçlü olduğu bir sanattır. İçinde beden dilini, tensel teması, yaratıcılığı ve barış psikolojisinin de parçalarından olan empatiyi, uzlaşmayı ve birlikteliği barındırmaktadır. Tango, bu sayede, Avrupa'dan gelen göçmenlerle yaşanan sürgün ve gerilim döneminde, Arjantin'in etnik bir savaş yaşa-

mayışına önemli bir katkı sunmuştur. Ancak uzun süren ihtilafların içinde serpilmiştir. Kıbrıs'ta ise yakın bir geçmişe sahip olmakla birlikte, Rum ve Türk halkının savaş döneminden sonra birbirlerini kucaklamasına ve yaralarını sarmasına hâlâ katkı sağlamaktadır.

Bu makalede Arjantin ve Kıbrıs'taki toplumsal yapıyı, ayrımcılığa neden olan politikaları, ihtilafları ve tango'nun barış psikolojisine olan katkısını okuyacaksınız.

Arjantin'de Tutkunun Irksal ve Sınıfsal Çatışma Süreci

1840'tan bu yana *Avrupalılığın* ve *beyazlığın* dayatılmasıyla, Arjantin'in dünyayla bütünleşebileceğine dair kör ve ırkçı bir inanç vardı. 1880 ile 1910 yılları arasında milliyetçilik ve tango kaynayıp taşıyordu. Halk, yeni gelen göçmenlerin, beraberinde getirecekleri potansiyel değişikliklere karşı, bir tepki hâlindeydi. Kurulu iktidar içinde zenginlik yeniden düzenleniyordu. Daha önceden İspanya ile karşılaşmanın bir ürünü olan *Criollo* terk ediliyor, Arjantin kimliği ve Buenos Aires merkezli milliyetçi, *Criollo* olmayan bir tango isteniyordu (Savigliano, 2004, ss. 255-256).

Milliyetçilik, toplumsal yapının yeniden inşasında, tangoyu es geçemezdi. Farklı sınıf, ırk ve cinsel kimlikten insanları bir araya getiren sanatsal bir gücü tek tipleştirmek, bu insanları beyazlaştırmayı kolaylaştıracaktı.

* Varoluşçu İnsancıl Psikoterapist yazar, müzisyen ve tangocu Birleşik Haziran Hareketi üyesi

Giyilmek istenen kimlik Arjantinlilik olsa da Avrupa'ya ve beyaza yönelik bir arzuyla geliştiği için yerli bir politika olduğu söylenemez. Çünkü Arjantin'in köklerinden beslenmiyordu.

Bu politikanın tangoya yansımalarına örnek verecek olursak, Arjantin yüksek sosyetesini, *habanera* ve *mazurkayı* kabullendiği gibi 'Afrikalılaştırılmış' milonga-tangoyu kabullenmedi (Çetinkaya, 2008, s. 3). Çünkü yüksek sosyete tek bir kalıba sokarak, kendine benzeyen bir tangoyu istiyordu. Onlarda Afrikalılara karşı üst bakışı ve özü koruma gayreti vardı. Ancak göçmen emekçileri ve fakir Arjantinlileri hayata tutunduran "varoluşsal" bir sanattı.

Avrupalı göçmenler için Arjantin, daha fazla sürgün, daha fazla endişe ve daha az kadın demektir. Tango kucaklaşması ne kadar sıkı olabilirdi? Siyah dansların kaskatı gövdeleri daha da katılaştı; sallanan kalçalar (*quebradas*) ve dans yürüyüşündeki keskin yarıda kesmeler (*cortes*) neşeli akıcılıklarını kaybettiler, ağırbaşlı oldular. Yüzler de öyle, hizmetçilikten kaçıp neredeyse hizmetçi olan esmer ve melez kadınlardan oluşan dik-katli bir seyirci için sergilenen ayak hareketlerinin (*figures*) telkarisine konsantre olmuştu. Tango kucaklaşması kimin kucaklaşmasıydı? Tangonun koreografisi, kentte bir bütün olarak var olan farklı ırklar, sınıflar ve etnisiteler arasındaki karşılıklı takdir ve küçümseyici kibirden ortaya çıkmıştır. Daha açık renkliler, siyahların

becerikli hareketlerini taklit ettiler ve kendi eksikliklerinin bilincinde olarak, kendilerini onları karikatürize eder buldular. Daha koyu renkliler, revaçtaki beyaz zarafetten bir miktar sürünmeye çalışarak, ama bunun onlara daha fazla bir saygınlık kazandırmayacağını da bilerek, kadrillerin, mazurkaların, habanaraların ve valslerin gevşek kucaklaşmasını, içine bedensel yakınlığı ve teri de katarak taklit edip alaya aldılar (Savigliano, 2004).

Göçmenler Arjantin'de, toplumsal yaşamın olağan akışını bozacağı ve yeni gelen kültürle, ulusal kimliğin kaybolacağı korkusuyla hoş karşılanmamıştır. Bu tepki, 'tanımıyor' olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bilinmeyenin getirdiği belirsizlik, tangoyu katılaştırmıştı. Ancak sanatın etkileme gücüyle, siyahlar ve beyazlar tango yoluyla yakınlaşıyordu.

Tango şehirleşmenin ve savaşın yol açtığı ırksal ve sınıfsal yerinden edilmişliği iyileştirmeye çalışan, erkek-kadın kucaklaşmasının olduğu gerilimli bir dans olarak başlamıştır. Ama baştan çıkarıcı, tensel iyileştirme asla tamamlanmadı, gerilimler tekrar yüzeye çıktı ve yeniden üretildi. Tango çığ gibi gelen Avrupa göçüyle artan daha fazla ırksal ve sınıfsal gerilimler için bir katalizör oldu. Tango bu rastlaşmaların kışkırtılmasına yardımcı oldu ve aynı zamanda onların ortaya çıkışını ifade etti (Savigliano, 2004, s. 65).

Tangonun kucaklaşması bu gerilimlere rağmen veya bu gerilimlerden dolayı meydana geldi demek mümkündür. Bu, hükmedenlerin ve hükmedilenlerin kucaklaşmasıydı, birbirleriyle mücadele eder, sıkıca birbirlerine sarılırlar; yerinden edilmelerin dansını yaparken, birbirlerini yerlerinde tutmaya çalışırlar (Savigliano, 2004, s. 74).

Arjantin'deki tarihsel süreçten anlıyoruz ki tango, ötekileştirilmiş insanların dansıdır. Kolonileştirmek isteyenler, kadınlara emperyalistçe dokunmuş ve gerilimler tutkuya dönüşmüştür. Tango'ya daha çok sürgün edilen göçmenlerin ilgi göstermesi ve maçoğunun da baskın olması nedeniyle, tangonun kaotik bir ortamda çıktığını söyleyebiliriz.

Cinsiyet Çatışması

Maçoluk, bir yitirme duygusu ile beslenen, 'otantik erkeklik' kültüdür (Savigliano, 2004, s. 82). Mikropolitik düzeyde, ırksal ve sınıfsal atıflarda bulunan erkekler, farklı sınıf ve ırklardan kadınlar için mücadele eder. Erkek üstünlüğü için erkekler arasında süren, fakat kadınlar üzerinden yürütülen mücadeledir bu (Savigliano, 2004, s. 87). Makropolitik açıdan bakıldığında, erkeklik ve ulusal kimlik birbirinin içine geçen yollardan ilerlemektedir. "Macho" İspanyolcada da "erkek" sözcüğünün karşılığıdır fakat başka diller/kültürler tarafından "istenilmeyen" bir erkeklik türüne -gayri-erkeksi-

erkekliğe- gönderme yapmak şeklinde benimsenmiştir. Latinolara atfedilen "barbar", uygarlaşmamış "erkeklik" gücüyle eşanlamlıdır (Savigliano, 2004, s. 88).

Bu yıllarda, tangonun mikro ve makropolitik olarak etrafının sarıldığını görmek mümkün. Milliyetçiler tangoyu tek tipleştirmek isterken, farklı ırktan kadınlarla da birlikte olmak istiyorlar. Çünkü erkeklik, kadın üzerinden somutlaşarak haz verici oluyor. Ulusal kimlik olarak erkeklik daha soyut bir noktada duruyor.

Örneğin; Arraballar'da bıçakları ile gururlarını koruyan 'compadre'ler (kabadayılar), 19. yüzyılın sonlarına gençleri de etkisine almış, sayıca artmış, yasadışı işler yapanlar ve potansiyel suçlular bu bölgedeydi. Genelevlerde çalışanların çoğu Avrupa'dan gelen göçmen kadınlardı. Erkekler hafta içi kendi aralarında pratik yapıyor, hafta sonları danslarda büyük bir yarış içine giriyor, çünkü en çok beğenilen hayat kadını ile tango yapabilmek, çok iyi bir dansçı olmayı gerektiriyordu. İyi bir tangocu olmak aynı zamanda, bir erkeklik ya da maço- luk göstergesiydi (Çetinkaya, 2008, s. 1).

Görüyoruz ki genelevlerdeki göçmen kadınlar, erkek göçmenlerden daha farklı bir acı çekişe sahip. Sadece fiziksel bir emek mücadelesi yok. Erkekler arası güç mücadelesi kendileri üzerinden yürüdüğü için beklentileri karşılamak gibi bir zorlukları var.

Periferide meydana çıkan bir popüler kültür olarak tango, erkek-kadın ilişkilerinin uygar-barbar türlerine ilişkin tartışmaların içine daldırılmış ve Avrupa'dan ithal edilmekte olan toplumsal cinsiyet kimliğinin modern burjuva kurgularına tepki gösterip meydan okumuştur. Tangonun erken döneminde, sınıf ve ırk çatışmaları, cinsel anlamdaki karmaşık toplumsal çatışmaları cinsel terimlerle dramatize eden cinsiyetleştirilmiş bir kodla açık biçimde sergileniyordu. 1880'lerden 1930'lara kadar *romantik* ve *bıçkın* olmak üzere, iki tango üslubu biçimlendi. Bıçkın, eski zaman; romantik, modern tangoydu. Tango, öykülerinin ana karakterini, burjuva ataerkilliğinin rahatsız edici toplumsal cinsiyet stereotiplerini ve heteroseksüel dinamikleri sergilemiştir (Savigliano, 2004, s. 89).

Arjantin'de Tango'nun Barış Psikolojisine Katkısı

Tüm bu çatışma süreçlerinden sonra “tango” ve “barış” kelimelerini yanyana getirmek kolay görünmüyor. Ancak, çatışmasız bir hayat, aynı zamanda, egemenlerin uyruklarını tek bir kalıba sokmayı başardığı bir hayat olacaktır. Farklılıklara bakış tarzlarından ileri gelen çatışmalar kaçınılmazdır ve aynı zamanda çatışmalar değişim ve gelişimin bir tür motorudur. Bu çatışmaların yumuşak zeminlere çekilmesi gereklidir. Çatışmalar çözülemez ama yönetilebilirler (Gezgin, 2015). Bu bağlamda tangoyu yumuşak bir zemin olarak görebiliriz ve aynı zamanda o yumuşak zemin cinselliktir.

Birbiriyle mücadele eden insanların aynı zamanda ısrarla birlikte tango yapması, barışta ısrardır. Bu yüzden tangonun sancılı erken dönemi, barış sürecinin erken ve sancılı dönemi gibidir. Bu tür büyük değişimleri yaratacak süreçlerin de sancılı başlaması gayet doğaldır.

Farklı ırktan ve sınıftan insanların tangodaki karşılaşması, gerilimleri kışkırtıp yeniden üretse de etnik bir savaşa yol açmamıştır. Çünkü tangonun mikropolitikliği içinde, bütün toplumsal gerilimler cinsel tencere içinde kaynatılır (Savigliano, 2004, s. 76).

Tangonun Arjantin'de Barış Psikolojisine olan katkısını şu maddelerle kısaca açıklayabiliriz:

1. Benzerliğin Sağlanması

Savaşın tarafları, iç politikada daha fazla destek bulmak için ötekiler üzerinden *bizliklenme* sürecinden sık sık yararlanmaktadırlar. Bu nedenle, barış psikologları, iki tarafın kimlik övgücülerinin tersine, benzerlikleri (örneğin yemekler, gelenekler vb.) vurgulamak durumundadır (Gezgin, 2015).

Bu döneme barış süreci dedirtecek en önemli nokta, farklılıkların, tangoyla bir ‘benzerlik’ yaratmaya başlamasıdır. Çünkü benzerliğin kutuplaştırmayı bastıran bir işlevi vardır. Bu durum, tango gibi güçlü bir kültürle inşa edildiğinde barış da kökleşmiş oluyor. Buradaki benzerliğin milliyetçi bir benzetmeden farkı, toplumun

farklı kesimlerinden insanların birbirlerinden etkilene-
rek benzemesidir. Milliyetçilerin benzerlik anlayışı ise
tek tipleştirmek üzeriene kuruludur. Bu yönüyle tango
milliyetçilikten ilericidir. Dekolonileşmeye hizmet ver-
mektedir.

2. İç Savaşı Önleme Gücü

Savaşçıl bir kurum olan Arjantin hükümetinin ayrımcı
tutumu iç savaşa oldukça elverişli bir ortam hazırlamış-
tır. Bu noktada insanların çektikleri acıları tango ile
ifade etmesi, şiddet ile ifade etmesinin önüne geçmiş
görünmektedir. Ayrıca, tango bir tutkal işlevi görerek
'biz' anlayışının gelişmesine de katkı sağlamıştır. Böy-
lelikle tango toplumsal bir kurum vazifesi görmüştür.
Eğer, Arjantin'in beyazlaştırma politikası, bir iç savaş
doğursaydı tango da başarısız olmuş olurdu.

3. Farklı Kültürleri İçine Alması

Arjantin'de tango'nun erken dönemindeki 'çatışma' sü-
recinin, dansa evrimsel yansımaları olmuştur. Örneğin,
Afrikalı tangocular Arjantinli egemen tangoculara bo-
yun eğmeyip, kendi stillerini katarak tangoyu melezleş-
tirmiş, Avrupa'dan gelen emekçilerin, göç psikolojisi-
nin de etkisiyle, kendi öykülerini yazmaları tangoyu
zenginleştirmiştir. Tango böylece farklılıkların nefes al-
dığı bir hava sahası oluşturmuş ve dolayısıyla Arjan-
tin'e olan aidiyet duygusunu beslemiştir. Aidiyet duygu-
sunun toplumsal barış konusunda temel duygulardan
biri olduğunu vurgulamak yararlı olacak.

4. Kadınları Yüreklenmesi

Tango'nun erken döneminde, ırk ve sınıf çatışmaları
cinsel terimlerle cinsiyetleştirilerek ifade ediliyordu.
İrkçılığı ortadan kaldırma vaadiyle Arjantin'in küresel
kapitalizme dâhil olmasıyla, tango toplumsal cinsiyet
mücadelesinin evrensel bir ifadesi haline gelerek (Sa-
vigliano, 2004, s. 89), bir tür mücadele hattına dö-
nüştü.

Tüm yaşanan zorluklara rağmen kadınların edilgen ol-
duğunu düşünmek müzisyen, söz yazarı ve dansçı ka-
dınların katkısını göz ardı etmek olur. Tango eşitlik ve
özgürlük mücadelesinde aşağıdaki sözlerdeki gibi ka-
dınları yürekleniren bir işlev de görmüştür:

*"Dans salonlarının ışıkları
Asla körleştirmede beni
Ve tango aşkla söylediğim,
Herkesin suçladığı gibi talihsizliğim değil
Onurla mücadele etmem için
Beni yürekleniren kutsal sözdü tango"*
(Savigliano, 2004)

Bugün kadın, tango bağlamında bir dans teklifine 'ha-
yır' diyebiliyor, karşıdakinden bir çekim almadıysa, tek
vücut olmadan mesafeli bir tarzda dans edebiliyor ya
da teşekkür ederek dansı yarıda bırakabiliyor. Erken
döneme göre tango'nun şimdilerde toplumsal hayat-
taki varlığını sürdürme alanı olarak değiştiğini söyleye-
biliriz. Ancak diğer bir yandan geline bu noktayı kadın

haklarına dair kazanımlarla beraber değerlendirmek gerekiyor.

Örneğin, Arjantin, yasal aday kotası uygulamaya başlan ilk ülkedir. Kota Yasası'nın (Leyde Cupos) kökeni Arjantin parlamentosunda 1950'li yıllarda kadın sayısı yüksekti, çünkü hükümetteki Adalet Partisi ve parti lideri Juan Peron %30 oranında gönüllü parti kotası uyguluyordu. Peronist Kadın Partisi olarak bilinen Adalet Partisi'nin kadın birimi de Juan Peron'un eşi Eva Peron liderliğindeydi. 1950'lerin sonlarında, son askeri diktatörlüğün ardından partili kadınlar dünya genelindeki kadın gruplarıyla ilişki kurmaya başladıklarında ortaya çıktı. 1950'lerin sonlarında partili kadınlar, ulusal kota yasasının geçmesi amacıyla baskı oluşturmak için partiler arası bir ağ oluşturdular. Ayrıca, kendi temsilcileri için lobi yapmaları hedefiyle ülke çapında kadınları harekete geçirdiler (Freidenvall, 2007)

Bugün Arjantin, milyonlarca kadın tangocunun eğitime gittiği, eğitmenlik yaptığı, hatta buraya yerleşip yaşam biçimi olarak ömrünü sürdürdüğü bir ülkedir. Ancak kazanımlar olsa da kadın hakları sorunu hâlâ vardır.

5. Genel Grevlerde Motive Edici Rolü

1910 yılına gelindiğinde, işçi sendikaları refahın adaletsizce dağılımını, katlanılmaz barınma ve çalışma şartlarını, sınır dışı edilmeleri ve göz altıları genel grevler örgütleyerek protesto ediyordu. Döneme ait tango

şarkı sözleri de sefaleti, fuhuşu, işsizliği, akla gelmeyecek aile parçalanmalarını, yerinden edilmeleri, önüne gelenle yatıp kalkmanın katlanılmazlığını ve yalnızlığı betimliyordu. Tangolar bu dönemde kalkınmanın karanlık tarafını dans edip söylüyordu (Savigliano, 2004).

Barış psikolojisi için sınıf dayanışması çok önemlidir. Sömürenle yapılacak bir barışta eğer emekçi sınıfı eziyecekse, bunu ilerici olarak göremeyiz. Ancak, ezilen kesimdeki farklı sınıf, ırk ve cinsel kimlikten insanların barış içinde yaşayıp, sömürene karşı birlikte mücadele vermesini ilerici olarak görebiliriz.

Kıbrıs'ta Ayrışma ve Kutuplaşma Dönemi

Kıbrıs, tarihte birçok ülkenin üzerinde paylaşım mücadelesi verdiği bir ülkedir. En son Osmanlı ve İngiltere kontrolünde; eski çağlarda ise birçok medeniyetin kolonisi altında var olmuştur. Bu medeniyetler arasında, Asurlular, Fenikeliler, Mısır, Antik Yunan ve Bizans da vardır.

Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra, 1931'den itibaren Rumlar, Enosis isteğiyle ayaklandı ve bunun üzerine Birleşik Krallığın politikası sertleşti (Hasgüler, 2007, s. 37). Ocak 1950'de Doğu Ortodoks Kilisesi, Kıbrıslı Türklerin boykot ettiği bir referandum düzenledi (Mavratsas, 1997). Referandumun sonucunda, referanduma katılan halkın %90'ı Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi düşüncesi olan Enosis lehinde oy kullandı (İs-mail, 1988, s. 29).

Kıbrıslılar, İngiltere yönetimi boyunca, ortak bir gelecek için güçlerini birleştirmemiş ve antikolonyalist bir mücadeleye yürütememişlerdir. 1940'lı yıllarda sendikacılık ve işçi hareketleri gelişse de Komünist AKEL, Türkleri yönetimden uzak tutmuş, Enosisi programına koymuş, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne giderek partiye bağlanmış ve bağlandıkça da daha çok Enosisçi olmuştur. Böylece, bırakınız Kıbrıs ulusu olmayı, bir ortak Kıbrıslılık bilincini bile oluşturamadıkları için sonuna kadar Rumlar ve Türkler kimliklerini korumuşlardır (Gürel, 1984, 1985).

Türkiye'de sosyalistlerin Kıbrıs'taki AKEL'den farkı, Türkiyeli Rumların yaşadığı sorunlara ilgi göstermesi, onları dışlamaması ve kültürlerini yaşamalarını desteklemesidir. Bu yüzden Türkiyeli sosyalistlerin Rum sosyalistlerden tarihsel olarak daha barışçıl tutum aldıklarını söyleyebiliriz.

Türkler için Kıbrıs, 'Kanlı Noel, suikastlar, faili meçhul cinayetler ve yalnızlık demektir. 6-7 Eylül Olaylarını yaşayan Rumlar için de Türkiye, tecavüz, endişe ve ölüm demektir. Kıbrıslı Rumların fiziksel olarak Türkiye'de olmaması, daha az etkilenmelerini sağlasa da bu olayların Kıbrıs'a siyasal ve duygusal birtakım etkileri olduğunu söylemek mümkündür.

Aslında Kıbrıs Sorunundan öte Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılmasıyla başlayan ve Türkiye, Kıbrıs ve

Yunanistan'da hissedilen bir Türk-Rum sorunu söz konusudur. Ancak Kıbrıs'taki sorunun farkı, yönetim problemlerine yol açmasıdır. Henüz, Yunanistan ve Türkiye'deki siyasetçilerin kendi içinde yaşayan azınlıkların sorunları için kararlı adımlar atmazken Kıbrıs'a barış getirmelerini beklemek yanlıgı olacaktır.

Şimdi Kıbrıs'ta savaş ortamını sürdüren faktörleri kısaca ele almaya çalışacağız.

Birincisi, "diplomasinin başarısızlığı" eksenli: Barış süreçlerinde halklar arası kardeşlik ve dayanışma duygularının geliştirilmesi yerine, siyasetçiler arası diyaloglara odaklanılmaktadır. Siyasetçiler arasındaki diyalogların halklar nezdinde bir karşılığı olmadığı için, bu diyalogların halk açısından monologlar olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Bu noktada, siyasetçilerle halklar arasındaki çatışmaların iç içe geçtiğini bilmek gerekiyor (Gezgin, 2015). Bugün Kıbrıs'ta yapılan barış görüşmelerinde, siyasetçiler arası diyalog üzerinde odaklanıldığını ileri sürebiliriz. Oysa 50'li yıllardan bu yana Londra Konferansı'ndan, Annan Planı'na uzanan birçok diplomatik hamlenin sonunda, Kıbrıs'ta ateşkes ten öteye gidilmemesi, diplomasinin toplumda bir karşılık bulmadığını göstermiştir. Özellikle de Avrupa Birliği'nin popülist barışçıl söylemleri fiyaskoya dönmüştür. Çünkü devletleri de aşan halkı da içine alan bir savaş söz konusudur. Diploması sadece soğuk savaşlarda çözüm olarak değerlendirilebilir. Örneğin, 1955

yılında toplanan Londra Konferansı'nın dağılmasında, İngiltere'nin yeni bir anayasa ile Kıbrıs'ın kendisini yönetme teklifinin, Yunanistan ve Türkiye'nin farklı nedenlerle reddetmesi kadar, İstanbul'da yaşanan 6-7 Eylül Olayları da etkili olmuştur (Güler, 2004, s. 105).

İkincisi, “siyaset kurumu” eksen: Bir ülkede savaş işlevselse, ülke kendi savaşçıl kurumlarını yaratır. Bunun sonucunda, savaşçılık tüm toplumda kök salar. Bu kurumlarla ilgili akla ilk gelen örnekler ise okul, aile, medya ve hukuktur (Gezgin, 2015). Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta hayatın her alanı bu soruna göre şekillenmiştir. Türkiye'de 1980 sonrası Türk-İslam sentezi kaynaklı eğitim ve siyaset anlayışı, KKTC'ye de yansımıştır. Kıbrıs Türkü olmakla Denктаş'ı desteklemek eşdeğer kılınmıştır. Denктаş iktidarda olduğu 20 yıl boyunca, ortak bir Kıbrıslılık bilincinin inşası için değil, Türkiye'nin resmî ideolojisini sürdürmüştür. 1974'ten sonra şekillenen yeni sınırların ardından, 1964'te, “Türk donanması adaya geldiğinde kurtaracak tek bir Türk bile bulamayacak” diyen Tasos Papadopoulos, resmi Güney Kıbrıs siyasetini inşa eden en kilit isimdi. 2004'te yapılan Annan Planı referandumuna da “hayır” demişti. Ayrıca, Annan Planı'na “hayır” diyen Komünist AKEL, bu konuda barışçıl bir siyaset izlemediğini ispatlamıştır. Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye'deki milliyetçi partilerin iç siyaset malzemesi olmuştur. Bu soruna çözüm yolları aramak yerine, varlığından yararlanma yo-

luna gidilmiş ve bu partiler oy potansiyellerini korumuşlardır. Özellikle Türkiye'de çok güçlü bir olgu olan “şehitlik” bu sorunda sürekli kutsanarak vurgulanmıştır.

Üçüncüsü, “ateşkes” eksen: Ateşkes, fiziksel bir çatışma bağlamında düşünürsek, silahların susmasına karşılık gelir (Gezgin, 2015). Bu geçiş döneminde sıcak savaş yerini soğuk savaşa bırakır. Bu yüzden hem Türk hem de Rum kesimi sanki savaş varmış gibi strateji yürütmektedir. 1974'ten bu yana bu ateşkesin bozulması, hafızalara yeni acıların eklenmemesi ve sonuçsuz kalan birçok diplomatik görüşmeye rağmen, yeni görüşmelerin yapılması olumlu adımlar olarak değerlendirilebilir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) adadaki varlığı uluslararası toplumda, barışın önündeki bir engel gibi görülmektedir. Ancak, TSK'nın adadaki varlığı, Kıbrıslı Türklerin öz savunması anlamına gelmektedir. 15 Temmuz'da sağcı DİŞİ partisinden gelen “Rum gecesi şansını kaçırdık” açıklamaları, Rum kesimine oldukça avantajlar sağlayan Annan Planı'na Komünist AKEL'in, aşırı sağcılarla “hayır” demesi gibi nedenler güven bunalımının sürmesine neden olmuştur. Annan Planı'nın oylandığı referandumda çıkan “hayır” sonucu, sorunun bir yönetim ve TSK'nın varlığından öte, Türklerle bir arada yaşama sorunu olduğunu göstermektedir. Bu yüzden nüfus dengesini ve donanımı Rum ordusunu da düşünürsek, KKTC'nin TSK'dan vazgeçmesi mümkün görünmüyor.

Kıbrıs'ta Tangonun Barış Psikolojisine Katkısı

Ateşkes sürecinin yaşandığı Kıbrıs'ta gerçek anlamda barışın sağlanması, iki halkın birbirlerini tanımaya, empatiye ve birlikte üretmeye yönelten kurumları oluşturmakla mümkün görünüyor. Tango, içinde barındırdığı duygusal ve bilişsel özelliklerle, çatışmazlık sürecine olumlu katkı sağlamaktadır. KKTC'de 90'lı yılların sonunda vals/salon tangosu revaçtayken, 2004-2005 yılları arasında Arjantin tangosu başlamıştır.

Tangoyle 1974'te titreyen bedenler dans ederek gevşemekte, cephelerin yerini dans pistleri ve milliyetçi bakışların yerini tutku almakta. Bu tensel yeniden tanışma süreci az sözcüklü, bol müzikli ve fazlasıyla duygulu. Bir zamanlar silah seslerinin yankılandığı kasvetli binalar, tangonun melankolisinde naifleşirken, hükmetme arzusu, direniş ve belirsiz bir gelecek kaygısı dansla sonlanmakta. Hafızalarda saklanan yerinden edilmişlik, kolonileşme korkusu, toplu katliamlar ve tecavüzlere bu süreçte yenileri eklenmiyor, tutkunun yıkıcı olmayan hâli olarak tango, uzlaşmayı ve birlikteliği öğretiyor.

Tangonun Kıbrıs'ta barış psikolojisini oluşturan parçalarını ise şöyle sırayabiliriz:

1. Eşitlik Duygusu

Kıbrıs'ta Türklerin Taksim, Rumların ise Enosis talebinin ötürü bir üstünlük mücadelesi söz konusuydu.

Tangonun tüm ırk ve sınıfları aşan ortak bir dili, etik kuralları ve pratiği olduğundan, tango herkesi eşit olarak kapsamaktadır. Tutkunun bu rolü dekolonileşmeye hizmet etmekte ve iki halkı da dengede tutmaktadır. Bir anlamda iki halkın eşit şartlarda yaşamasının mikro pratiğidir.

2. Önyargıların Kırılması

Avrupa'da ana akım tarih anlayışının bir ürünü olan *Barbar Türkler* tutumu, TSK'nın Kıbrıs'taki varlığına rağmen, tango yapan Rumların büyük bölümünde anlamını yitirmiş durumda. Birçok Rum kadınına, “*düyada, Türk erkekleriyle ilgili Osmanlı'dan gelen Barbar Türk algısı hâkim. Peki, siz bir Türk erkeği ile ilk kez dans ettiğinizde ne hissettiniz?*” diye sorduğumda, “*bize öğretildiği gibi olmadığını anladık*” cevabını aldım. Bu kişiler ilk zamanlar aileleri tepki gösterse de yılmamış ve ailelerini ikna etmişlerdi. Hatta bazı Rum kadınlarının babaları, “*bakalım ne zaman bir Türk ile evleneceksin?*” diye şaka yapmaya başlamışlardı ki tango sayesinde aşk yaşayan Türk ve Rum çiftleri de görmek pekâlâ mümkün.

Bu yakınlık sadece dansla kalmıyor. Örneğin, bir Milonga (tango gecesi) sonrası yediğimiz yemekte, yaklaşan Kurban Bayramı için Rumlar, Türkçe olarak “*iyi bayramlar*” diyerek ellerimizi sıktılar. Bunun yanında her iki tarafta da doğum günleri karşılıklı olarak kutlanıyor.

6 yıl üniversite öğrencisi 1 yıl da Subay olarak Kıbrıs'ta yaşadım. Bu sürenin 3 yılı tangoyla geçti ve bu dönemde, Kıbrıslı Türk ve Rumlarla onca anı biriktirip, Subay olarak geri döndüğümde, Rumlar bana soğuk davranmadılar ve *"iyi ki Kıbrıs'a geldin yabancılık çekmeyeceksin"* demişlerdi. Çünkü yıllardır beden dili ve ten-sel temas yoluyla tanışıyorduk ve bu tanışma, duyguları en açık şekilde ele verdiğinden, insan kişiliğini de çok iyi yansıtıyordu. Asker olmam dansımı hegemonyacı kılmamış ve tutkuyu yerinden etmemiştir. Figürlerim özlem doluydu ve bendeki aidiyet duygusu artarak sürüyordu. Birbirimize yine güvenle dokunuyor ve barışın dansını yapıyorduk.

Kıbrıslı Türkler hem tango camiasında hem de diğer kesimlerde 15 Temmuz'da iyi bir sınav verdi. DiSi'nin eski milletvekili Hristos Rotsas, *"Türkiye'deki darbe gecesi büyük bir fırsat kaçırıldı. 42 yıldır eli kolu bağlı pasif oturulmasaydı, darbe girişimi gecesi belki de Rum gecesi olacaktı"* (Hürriyet, 2016) demişti. Ancak Kıbrıslı Türkler, Rumlara karşı bir saldırıda bulunmadılar.

Önyargıları kıran diğer bir nokta ise Rum kadın imajı. Sinema salonlarında Rumca dublajlı film gösterimlerinin yapıldığı 1930'lu yıllardan, 'Kıbrıs Sorunu'nun patlak vermesiyle 1950'lerden sonra bütün Rum kadınların *'fahişe'*, Rum erkeklerin ise *'Megalo Idea'* uğruna Türkiye'ye karşı ihanet faaliyetleri yürüten karakterlere

büründüğü bir sinemaya dönüşün öyküsünü görmek mümkün (Aydemir, 2013).

Türkiye'de milliyetçiler, erkekliği Türk ulusal kimliğine eklemlediği gibi Rum ulusal kimliğine de kadınlık ve fahişeliği bir arada eklemlediler. Böylece seksüelleştirilmiş bir ırkçılık yarattılar. Ancak Kıbrıs Rum Kesimi'nin böyle bir kimliği, tahmin edebileceğiniz üzere, yoktur.

3. Kadınların Öne Çıkması

Kadınlar Kıbrıs'ta tangoyu merkezine almışlar. Burada kadınlar dansçı oldukları gibi eğitmen ve organizatör olarak da yer almakta. Ve birçok organizasyona, erkekler kadar kendi imzalarını atmaktalar. Bu çalışmalar bazen tek bir okul tarafından bazen Türk kesiminde bir Rum kadını tarafından yapılmakta. Bu yüzden, bu kadınlar barış için büyük bir sorumluluk almaktalar. Özellikle bir Rum'un Türk kesiminde organizasyon yapması, bölgeye savaş için değil, kültürel katkı vermek için gittiği anlamına geliyor. Kadınların bu misyonu üstlenmesi, ataerkiyi de bu süreçten uzaklaştırıyor. Böylece tutkunun kucaklaşması daha naif, samimi ve barışçıl oluyor.

4. Negatif Çatışmadan Kaçınma

Tango sayesinde Rum ve Türkler önyargılarını kırsa da bazı kırmızıçizgiler yerini koruyor. Bunda tangonun çok yakın bir geçmişe sahip olması, Rum kesimindeki eğitim sistemi ve AKEL'in ulusalcı öğelere sahip olması etkili görünüyor.

Türk kesiminde dans etmek istemeyen Rum tangocular hâlâ var. Çünkü Türk bölgesinde bıraktıkları ailelerine ait olan evlerde, Türkiye’den gelen göçmenlerin yaşamasını kabullenemiyorlar. Kıbrıslı Türkler, Rum kesiminde kendi evlerini bıraktıkları için onların yaşamasında bir sakınca görmüyorlar. Ancak Türkiye’den gelen göçmenler, özellikle Türkleşmeyi ifade ettiğinden kabullenemiyorlar. Bazen de savaş dönemini ya da diplomatik süreçleri konuşurken, konu ‘kim haklı?’ tartışmasına varabiliyor. Ancak çıkan sesler, tangonun sesini bastırmıyor. Ben de bir gün bir tartışma içinde oldum. Dansı tamamladığım AKEL’li biriyle siyaset konuşurken, onun partisini eleştirdiğimde, “ulusalcı değiliz ve Komünizme inanıyoruz” dedi. Ben de ona “evet, sen Komünist olabilirsin ancak AKEL yönetimi, AB’nin ekonomi politikalarını izlemekte ve Nasyonal eğilimlere sahi” dedim. Bu tartışma sürdükten bir süre sonra, karşılıklı tebessümle yeniden dansa kalktığımızda, tutku hâlâ yerindeydi. Burada önemli olan, farklı görüşlerin ya da şikâyetlerin, tangocular arasında bir çatışma çıkarmaması ve gerektiğinde geri adım atabilmeleridir. Çocukluğunun geçtiği evde, Türkiyeli bir göçmenin yaşadığını bilen bir Rum’un, barışa zarar verecek bir eylemden kaçınmak için oradan geçmemesidir.

Sonuç Yerine

Arjantin ve Kıbrıs’a baktığımızda iki ülkenin de koloni geçmişi olduğunu ve milliyetçiliğin çatışmaya ve trav-

maya yol açtığını görüyoruz. Tango, Arjantin’de farklılıkları yakınlaştırarak etnik bir savaştan korurken, bugün ise önemli bir turizm kaynağı olarak karşımıza çıkıyor. Kıbrıs’ta ise savaş sonrasında Rum ve Türk halkı arasında ‘psikososyal dayanışma’ dayanışma işlevi görmekte ve ateşkesin barışçıl sürmesine katkı vermektedir.

Tangonun Arjantin’deki en önemli başarısı, kimlik bunalımı olan bir ülkede, toplumsal kimlik olma başarısını göstermesidir. Tango, Kıbrıs’ta henüz mikro düzeyde ancak gayet başarılı bir konumda. Kıbrıs tango-sunun avantajı ise sol kesim içinde filizlenmesi, Anadolu’daki ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini barındırmaması ve bıçkın tangoyla tanışmayarak, Arjantin’e Avrupa’dan ithal gelen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle ortaya çıkan, romantik tarzda dans etmesidir. Romantik tarz, tangoyu psikososyal açıdan daha iyileştirici kılmaktadır. Buna rağmen, Arjantin’deki gibi toplumsal hayatın tümüne yön verdiğini söyleyemeyiz. Ancak tangonun, gelecek kuşaklara savaşların değil, ‘yıkıcı olmayan tutkular’ı bırakmak için önemli bir adım olduğunu söyleyebiliriz.

Kıbrıs’taki tango serüvenimde, emekleri ve dostlukları için Süleyman Şakar, Gül Şakar, Ali Denker, Niyazi Öcal, Mazlum Atıcı, Hüseyin Gül, Julia Gorin, Jonatan Baez’e teşekkür ederim.

Kaynaklar

Aydemir, G. (2013, 7 Eylül). Rumlar fahişe, Ermeniler pansiyoncu, Yahudiler tüccar! *Radikal*. <http://www.radikal.com.tr>

Çetinkaya, Z. (2007). Tango tarihi. *Dans Dergisi*, 15.

Freidenvall, L. (2007). Kotalar nasıl işlevsel hale getirilebilir? (C. İsat, Çev.). *Biamag/Bianet*. <http://bianet.org/bianet/kadin/97330-kotalar-nasil-islevsel-hale-getirilebilir>

Gezgin, U. B. (2015). Barışçıl bir toplum için barış psikolojisi. *Biamag/Bianet*. <https://bianet.org/biamag/toplum/161238-bariscil-bir-toplum-icin-baris-psikolojisi>

Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 105.

Gürel, Ş. S. (1984, 1985). *Kıbrıs tarihi, 1878-1960: Kolonyalizm, ulusçuluk ve uluslararası politika*. Cilt 1-2, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hasgüler, M. (2007). *Kıbrıs' ta Enosis ve taksim politikalarının sonu*. Alfa Yayıncılık.

Hürriyet (2016, 19 Temmuz). Güney Kıbrıs Rum Kesimi eski milletvekilinden skandal paylaşım! <http://www.hurriyet.com.tr/guney-kibris-rum-kesimi-eski-milletvekilinden-skandal-paylasim-40154536>

İsmail, S. (1988). *20 Temmuz Barış Harekâtının nedenleri, gelişimi, sonuçları*. Kastaş AŞ Yayınları.

Mavratsas, C. V. (1997). The ideological contest between Greek-Cypriot nationalism and Cypriotism 1974-1995: Politics, social memory and identity, *Ethnic and Racial Studies*, (20)4, 717-737, DOI:10.1080/01419870.1997.9993986

Savigliano, M. E. (2004). *Tango: Tutkunun ekonomi politiği*. (S. Aygün, Çev.). Ayrıntı Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).

PSİKOLOJİNİN SAVAŞA VE BARIŞA KATKISI¹

Daniel J. Christie*

Cristina J. Montiel**

Neredeyse yüz yıldır Amerikalı psikologların savaşa olan katkıları oldukça büyük ve ABD'nin ulusal güvenlik tehdit ve çıkarlarındaki değişikliklere uyumlu bir nitelikte olmuştur. Bu katkılar, silahlı çatışmanın dört dönemi için tanımlanmış ve tartışılmıştır: I. ve II. Dünya Savaşları, Soğuk Savaş ve Teröre Karşı Küresel Savaş. Buna karşın, yaklaşık elli yıl önce, büyük oranda nükleer savaş tehdidine tepki olarak, Birleşik Devletler'deki ve dünya genelindeki bazı psikologlar savaşı destekleme geleneğini bozmuş, savaşı önleme ve barışı teşvik etmeye yönelik bilimsel çalışma ve eylemlere odaklanmaya başlamışlardır. Günümüzde, barış psikolojisi; organize şiddet ve dünya çapında tehlikeli bir sorun olan yapısal şiddeti ele alarak, bu her iki parçayı da anlamayı, önlemeyi ve hafifletmeyi amaçlayan teori ve pratikle psikolojinin canlı bir alanına karşılık gelmektedir. Barış psikolojisinin gelişimi, kapsamı ve içeriği; barış, sosyal adalet ve insanın iyi oluşunu geliştiren politikalara yapılan katkılar ile beraber gözden geçirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: barış psikolojisi, olumsuz barış, olumlu barış, şiddet döngüsü, çatışma çözümü

Birleşik Devletler'de psikologlar, psikolojinin başlangıcından bu yana savaş ve barışla ilgilenmişlerdir. 1906 yılında William James Stanford Üniversitesi'nde "Savaşın Ahlaki Eşdeğeri" üzerine bir söylev gerçekleştirmiş ve burada sorumluluk, sadakat ve grubun çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koyma gibi, savaşın aşıldığı bazı değerler ile gençliği canlandırabilecek olan, savaş için yedek siviller olunması gerektiği fikrini savunmuştur (James, 1910/1995). Barış yanlısı biri olarak James'in savaşa bakış açısı psikoloji camiası içinde aykırı olarak görülüyordu, özellikle de 20. yüzyılın ilk yarısında, psikologların savaşa yönelik sayıca çok ve çeşitli katkılarına karşı bir kanıda olduğunda. Ancak James'in bakış açısı, Soğuk Savaş döneminde şekillenmeye başlayan barış psikolojisi alanında kendine yer bulmuştur (Christie, Tint, Wagner ve Winter, 2008; Wessells, 1996). Okumakta olduğunuz bu derleme, psikolojinin savaşa ve barışa katkılarının tarihsel bir bakışını sunmaktadır.

Psikolojinin Savaşa Olan Katkısı

I. ve II. Dünya Savaşları

Hem I. Dünya Savaşı hem de II. Dünya Savaşı, güçlü bir ulusal konsensüs yarattı ki pek çok psikolog Amerikan değerlerini savunmak için hünelerlerini göstermeye hazırıldılar (Smith, 1999). Birleşmiş Milletler 1917'de I.

* Ohio State University, Psikoloji Bölümü

** Manila University, Montiel, Psikoloji Bölümü

Dünya Savaşı için seferber olduğunda, Amerikan Psikoloji Birliği (APA) başkanı Robert Yerkes, APA içinde askeri sorunlara ilişkin, psikolojinin potansiyel uygulamaları üzerine bilgi toplayacak komiteler geliştirmek üzere APA Temsilciler Konseyi'nden yardım istedi ve konseyin desteklerini aldı. Yerkes, ulusal savunma yararına birleşen psikologların istenirliğini vurguladı, Donanma ve Ordu'nun verimliliğini artırmak için mümkün olan en geniş kapsamlı iş birliğinin psikologların biza-tihi görevi olduğunu ileri sürdü (Yerkes, 1921).

Kısa bir süre sonra Yerkes, ABD Ordusu'nun bünyesinde yer alan Psikoloji Şubesi'nin başkanı oldu. Talimatlarının merkezini; bölükler, alaylar ve birlikler çapında 'zihinsel gücü' (*mental strength*) dengelemek adına erkekleri zihinsel yeterliliklerine göre sınıflamak oluşturuyordu. Yerkes, zihinsel yeterliliğe yönelik Ordu Alfa Testi'ni geliştiren Lewis Terman ve çok sayıda psikoloğun uzmanlığından yararlanma olanağına sahipti. Bu test Stanford Üniversitesi'nde Terman'ın öğrencilerinden biri olan Arthur Otis'in taslaklarına dayanan çoktan seçmeli bir testtir. Terman ve ekibi metotları ve materyalleri geliştirirken, Yerkes de şüphe içindeki komutanları birlikler arasında zekâ değerlendirmesinin önemli olduğunu ikna etmek için ordu içinde siyasi savaşlarla mücadele etti (Keene, 1994). Ordu Alfa Testi, subay eğitim okullarında başarıyı öngörmede oldukça iyi bir iş çıkardı ve subay eğitimi için aday seçiminde yaygın bir şekilde kullanıldı. Tuğgeneral Birmingham'ın

görüşleri ise, test programından hoşnut olan subayları temsil ediyordu:

Askere alınan erkeklerin ve zihinsel açıdan yetersiz olanların genel puanı askeri kariyerlerinde aksi ortaya çıkmadan çok önce psikolojik testlerle tespit edilmiştir. Bu incelemelerle belirlendiği üzere erkeklerin zihinsel yeterliliklerine göre yapılan sınıflandırma, daha önce onları tanıyan subaylar tarafından yapılan tahminlerle çok çarpıcı bir şekilde uyumludur ve güvenilir pozisyonlar için seçilen erkeklerin yalnızca psikolojik kayıtlarına dayanarak bu seçimi tam olarak meşrulaştırdıkları birçok durumdan bahsetmek mümkündür (Yerkes, 1921, s. 24).

Orduda yaklaşık iki milyon asker (dört milyon askerin arasından) test edilmiştir, bu sayının artması sivil sektörde zekâ testlerinin yaygın biçimde kullanılmasıyla önlenebilir (Jones, 2007). Zihinsel yeterliliklerin sınıflandırılması, savaş öncesi dönemde işverenler tarafından kullanılan yerleştirme testlerinin başarısı üzerine, askere alınan kişileri belirli iş türleriyle eşleştirmek için tasarlanan bir programla tamamlanmıştır (Lynch, 1968). Zamanla, yeterlilik testi personel yerleştirme ile bütünleştirilmiş ve ordu personeline bir zekâ derecesi verilir verilmez bu değerlendirmeler derhal kampın personel subayına gönderilmiştir (Yerkes, 1918).

Ordunun verimliliğine katkıda bulunmanın yanı sıra, psikologlar, morallerini yükselterek ve onları savaşmaları için motive ederek askerlerin savaşçı kapasitelerini doğrudan etkilemeye çalıştılar. Yerkes'in de yardımıyla Ordu Sağlık Teşkilatı'ndan Albay Edward L. Munson, Amerikalıların da Avrupalı müttefikleri gibi yüksek kayıplar vermeden önce, moralleri yükseltme ihtiyacı konusunda ordudaki üst kademeleri ikna edebildi (Keene, 1994; Munson, 1921). Bu nedenle, savaşta askerlerin moralini yükseltmek amacıyla Moral Departmanı kuruldu ve bununla birlikte görüldü ki eğitim kamplarındaki moral ve disiplin daha çok aciliyet arz eden bir sorundu. Buradaki problemlerin bazıları kişisel sorunlara atfedildi (örn. askerlerin memleketlerindeki aile üyeleri hakkındaki endişeleri); ancak departman, yeni askere alınan erkekleri nezaket ve düşüncelilikle iyileştirmenin değerini de vurguladı. Empati üzerinde duran bu yaklaşım, daha geleneksel olan bazı askeri yetkilileri ise dehşete düşürdü (Keene, 1994).

II. Dünya Savaşı, psikolojinin savaşa yönelik çaba üzerindeki uygulamalarının muazzam bir ölçüde büyümesine öncülük etti; bunun en önemli sebebi, psikolojinin güvenilirliğinin I. Dünya Savaşı sırasında ve savaşlar arası dönemde kurulmuş olmasıydı (Napoli, 1978). Psikologlar katkıda bulunmak için hevesliyidiler çünkü genel olarak, II. Dünya Savaşı'nı zafer için ölümcül bir mücadeleye geçecek olan "iyi bir savaş" olarak görü-

yorlardı (Smith, 1999). Bu desteğin derinliğinin göstergesi olarak Gordon Allport ve diğerlerinin, APA'nın 9. Bölümü, Toplumsal Sorunlar Hakkında Psikolojik Çalışmalar Derneği (Johnson ve Nichols, 1998) üyesi olan psikologların çalışmalarını organize etme çabaları gösterilebilir. Bu organizasyon, savaşı özendirmekten ziyade toplumsal sorumluluk alanındaki yankılarıyla tanınan bir organizasyondur. Allport, özellikle sosyal psikologların, halkı savaşı desteklemeye ikna etmenin yollarını uygulatabilecek uzmanlığa sahip olduğunu düşünüyordu (Faye, 2011).

II. Dünya Savaşı yaklaşırken ve 2,3 milyon I. Dünya Savaşı gazisinin tıbbi bakım maliyeti arttıkça, -bu zihinsel rahatsızlıklar için askerleri taramak ve en savunmasız (ve maliyetli) olanları ayıklamak için bile olsa- psikologların ekonomik yararları belirgin hale geldi. Nöropsikiyatrik rahatsızlıklar, tüm tıbbi bakım masraflarının yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır ve askere alınan kişilerin büyük oranının daha celp dönemindeyken bu rahatsızlıklara ilişkin semptomları olduğu tahmin edilmektedir (Cardona ve Ritchie, 2006).

Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın gerçekleşebileceği düşüncesiyle, psikologlar Ordu Alfa Testi'nin yerini alan Ordu Genel Sınıflandırma Testi üzerinde çalışmaya çağırıldılar (Harrell, 1992). Genel Sınıflandırma Testi'nin amacı, askere alınan kişileri, ne kadar hızlı eğitilebileceklerine bağlı olarak bir dizi kategoriye ayırmaktı. II.

Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yaklaşık 12.000.000 erkeğin, diğer bir deyişle Birleşik Devletler'deki erkek nüfusun beşte birinin Genel Sınıflandırma Testi'nden geçtiği tahmin edilmektedir (Harrell, 1992). Buna ek olarak, psikologlar akademik, mekanik ve büro işleri ile ilgili uygunluk ile birlikte meslek bilgisini ölçmek için bir dizi başka test geliştirmişlerdir (Napoli, 1978).

Birleşmiş Milletler II. Dünya Savaşı için seferberlik ilan ettiğinde, psikologlar Başkan Roosevelt'in yeniden silahlandırma planında, mevcut Hava Subay Adayı Eğitim Merkezleri'nden 20.000 öğrencinin taranması ve seçilmesi üzerinde çalıştılar. Neredeyse tüm adaylar pilot eğitimini amaçladığı için bir dizi hava mürettebatı sınıflandırma testi geliştirildi ve navigasyon, iletişim, silahlandırma, meteoroloji, radar işlemleri ve topçuluk gibi çeşitli uzmanlık alanlarında eğitilecek personeli seçmek için kullanıldı (Jones, 2007). Ordu Hava Kuvvetleri Psikoloji Şubesi'nin görevi; test geliştirme ve araştırma yapmaktan, hava ekibinin seçimi, sınıflandırılması ve eğitiminin tüm alanlarını yönetmeye dayalı kapsamlı bir sorumluluğa dönüştü (Jones, 2007). Psikologlar ayrıca, stresin performansa olan etkileri üzerine (Napoli, 1978) ve uçuş emniyetini arttıran ekran ve kontrol ekipmanı tasarımı üzerine (Fitts, 1947) de araştırma yaptılar.

I. Dünya Savaşı “yetenek” üzerine araştırma ve uygulamayı arşa çıkartmışken, II. Dünya Savaşı asıl merkezine tutum ve duygulara ilişkin çalışmaları yerleştirdi. Gazetelerin manşetleri hakkında yapılan bir araştırmaya göre; manşetler korkudan ziyade öfke uyandırdığında (Allport ve Rhine, 1942) ve Amerikalıların veya müttefiklerinin kazanımlarından ziyade kayıpları vurgulandığında insanlar savaşta aktif rol almaya daha meyilli oluyorlardı (Allport ve Lepkin, 1943). Ancak gerçek gazete başlıklarından alınan örnekler, çoğunun iyimser olduğunu ve kazanımları vurguladığını ortaya koydu. Allport, Lepkin ve Cahen (1943) *Editor and Publisher* dergisinde, gazete editörlerine halkın moralini güçlendirmek için haberi olumsuz bir şekilde düzenleme çağrısında bulunan bir makale yayınladılar. Editörlerin etkilenmiş olduğuna dair çok az kanıt mevcut, bununla birlikte başlık düzenlemesi üzerine yapılan araştırmaların, Donanma'nın kayıpların kamuya açıklanması prensibine doğrudan bir etkisi olmuştur (Johnson ve Nichols, 1998).

Sosyal psikologlar, Alman vatandaşlarının yazdıkları mektupları da incelediler ve düzenli, ağır bombardıman seferlerinden ziyade, az sayıda habersiz yapılan bombardımanla morallerinin daha çok etkilendiği sonucuna vardılar. Ağır bombardıman “direnme isteği” ile ilişkiliydi, sıradan bombardıman ise düşmana, öngörülebilir bombalama kalıpları etrafında günlük aktivitelerini düzenleme fırsatı veriyordu. Orta düzeyde,

öngörülemeyen bomba kalıpları ise, yaşam tarzına uyumu önlemede en etkili olardı ve moralleri azaltmak için yeterli yok olma duygusunu yaratıyordu (Johnson ve Nichols, 1998). Bu bulgunun etkililiği, birkaç yıl sonra Vietnam Savaşı'nın askeri liderleri üzerinde kayboldu.

Savaş için harcanan çaba, savaşı körükleyen fabrikaların verimliliğini artırmak suretiyle de desteklendi. Özellikle ABD tersaneleri, giderek artan bir endişe yaratıyordu, çünkü Alman U-tekneleri Atlantik genelinde Britanya'nın hayatta kalması için gerekli olan savaş malzemelerini ve yiyeceği tedarik eden müttefiklerin nakliyat gemilerini imha etmede son derece etkiliydi. Katz ve Hyman (1947), çalışma koşulları ile düşük verimlilik ve yüksek oranda devamsızlık arasındaki ilişkiyi araştırdı. Tersane verimliliğinin daha iyi çalışma koşulları ile geliştirilebileceğini belirtti ve bu konuda belirli öneriler sundu.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, psikoloji uygulamaları orduya yayıldı ve ABD Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Kaptan Lybrand Palmer Smith'in, Bray'in (1948) *Psikoloji ve Askeri Yeterlilik* adlı kitabının önsözünde belirttiği gibi;

Psikoloji, "insan-makinesi"ni havada, karada, denizde ve deniz altında daha etkili bir savaş birimi haline getirdi. Uygulamalı matematikte

olası istisna dışında psikolojinin; insanları seçip eğitmek ve silahların tasarımını insana uyacak şekilde yönetme konusundaki uygulamasının bu savaşı kazanmaya diğer tüm entelektüel faaliyetlerden daha fazla katkıda bulunduğuna inanıyorum... Bilimsel yöntemlerin psikologlar tarafından uygulanması II. Dünya Savaşı'nı kazanmada önemli bir faktördür (S. V-ix)

Savaş Sonrası Katkıları

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD dış politikasının ana hatları 1946 Şubat'ında şekillenmeye başladı; Moskova'daki ABD elçiliğinin başkan vekili George Kennan, ABD Dışişleri Bakanlığı'na, Sovyetler Birliği'nin tabiatı gereği yayılmacı bir güç olduğu ve dolayısıyla ABD'nin dünya genelinde çıkarlarına yönelik bir tehdit olduğuna dair uyarıların yer aldığı on altı sayfalık bir telgraf gönderdi (George ve Smoke, 1974). Kennan, Sovyet etkisinin yayılmasını engellemek için, "önleme politikası"nı savundu. Kennan'ın tezi genişletilip Temmuz 1947'de yayınlandı ve ABD dış politika kurumu tarafından hızla kabul edildi (Kennan, 1947). ABD politikasını belirleyenler; dünyayı giderek artan bir şekilde, genişleyen Sovyetler Birliği ile ABD'yi karşı karşıya getiren iki kutuplu bir merceklerle incelediği için caydırıcılık, ABD dış politikasının merkezinde yer almıştır. Caydırıcılık mantığına ve psikolojisine göre, Birleşik Devletler;

herhangi bir sözüm ona saldırganı, saldırganlığın beklenen faydasının mevcut durumun beklenen faydasından önemli derecede düşük olduğunu ikna ederek kendi güvenliğini en iyi şekilde sağlayabilir (George ve Smoke, 1974; Tetlock, 1987). Bunu takip eden onlarca yıl boyunca, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş'ta, yani kaynaklarını bir silahlanma yarışında yoğunlaştırdıkları, dünya çapında jeopolitik nüfuz için yarıştıkları ve dahası konvansiyonel ve nükleer silah stokları depoladıkları düşmanca bir ilişkide takılı kalmışlardı.

Amerikalı psikologlar, Soğuk Savaş döneminde hükümet ve askeri yetkililerle yakın çalıştılar. Bu süreçte psikologlar bilindik araçları kullandı: Anket araştırması, değerlendirme, alıştırma ve eğitim. Ele alınan temel sorunlar şunlardı: (a) atom testine maruz kalmış askeri personel arasındaki korkunun azaltılması ve (b) nükleer konularda halkın tutumunun değerlendirilmesi (Morawski ve Goldstein, 1985). İlk olarak; Ordu Bakanlığı tarafından finanse edilen psikolojik araştırmalar, eğitim birimlerinin askerlerin atomik manevralar korkusu üzerindeki etkisini değerlendirdi. Bu eğitim birimleri, askerlerin kaygılarını azalttı ve atomik manevraları uygulama ve savaşı yürütme konusundaki güveni artırdı. Bununla birlikte, birimlerin, askerlerin onları radyolojik tehlikelere maruz bırakacak bir görev için gönüllü olma istekleri üzerinde önemli bir etkisi yoktu

(Schwartz ve Winograd, 1954). İlgili eğitim araştırmalarında, askerlerin savaş düzeni almadan önce radyasyonun etkileri hakkında bilgilendirilmeleri durumunda (başka bir deyişle ön koşullandırma) askerlerin “savaş meydanı cesareti” ve “ahlaki yapı” geliştirdikleri ya da hayatlarını feda etmeye istekli oldukları belirtilmiş ve küçük, taktik nükleer silahlarla bazı deneyimler kazanabilecekleri ileri sürülmüş (Rand, 1960); ancak, bu önermeler hiçbir zaman savaş alanında test edilmemiştir.

İkinci araştırma alanı, sivillerin atom enerjisine ve silahlara yönelik tutumlarıydı; bu, hükümet görevlileri için önemliydi, çünkü nükleer silahların kontrolü gibi konularda siviller ile (bilim adamları dahil) ordu arasında bir gerilim vardı (Lanouette, 2009). 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında, psikologlar anketler uyguladılar ve sivillerin atom enerjisinden ve bombadan çok iyi haberdar olduklarını fakat düşük endişe ve korku seviyelerine sahip olduklarını buldular (Cottrell ve Eberhart, 1948; Douvan ve Withey, 1953). Bu bulgular şaşırtıcı görünüyordu, çünkü araştırmalar sürekli olarak, halkın ABD'den, atom silahları üzerine bir tekelinin olmasından veya bir atomik silah yayılımını kontrol etmek için uluslararası iş birliğine devam etmesi konusunda umutlu olmadığını belirtmiş; dahası, halk, atomik silahların önümüzdeki on yıl içinde kullanılma ihtimalini büyük bir olasılık olarak değerlendirmişti (Douvan ve Withey, 1953). Endişe ve korku eksikliği

durumu, geleneksel olarak “korkuyu bastırma” (korkusuzluktan ziyade inkâr etme) ve halk arasında güçsüzlük ile açıklanmaktadır (Douvan ve Withey, 1953; Harris, Proshansky ve Raskin, 1956; Morawski ve Goldstein, 1985).

Birleşik Devletler, önleme politikasını uyguladığı dönemlerde, Kore’ye ve daha sonra Vietnam’a birlikler görevlendirdi ve psikologlar, I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi, yetenek ve yerleştirme testleri geliştirmeye ve yönetmeye devam ettiler (Maier, 1993). Ancak Vietnam Savaşı, benzeri görülmemiş boyutta “psikolojik operasyonlar” (PSİOP) ile sivriliyordu. General Westmoreland, düşmanın ABD askeri hedeflerine uygun davranmasını sağladığı için PSİOP kullanımını savundu ve görevde olduğu süre boyunca PSİOP personelinin sayısı 500’e çıktı (Chandler, 1981). Birleşik Devletler, Vietnam Cumhuriyeti Hükümeti’yle (VCH) ittifak kurdu ve VCH’ye hükmetmek için Komünist kuvvetleri zapt etmeye çalışırken, PSİOP *Chieu Hoi* (Açık Silahlar) Teşvik Programı’na uygulandı. *Chieu Hoi* gönüllü olarak silahlarını bırakan ve desteklerini Komünist hareketten çeken Vietnamlılara genel af ve bağışlama teklifi sundu. PSİOP, 300 milyondan fazla broşür, radyo ve televizyon çağrıları ve hoparlör yayını ile programın tanıtımını yaptı. *Chieu Hoi*, 1967’de zirvesindeyken, 17.671 Vietnamlıyı silahlarını bırakmak için ikna etti, aynı yıl Vietnam Komünist birliklerinin beşte biri ya öldürüldü ya da esir edildi

(Hunt, 1995). Bairdain ve Bairdain (1971) yapısal görüşmeler yoluyla programın etkililiğinden sorumlu bileşenlerin birçoğunu (örn. savaş uygulamaları ile peşpeşe olan temyiz başvurularını da kullanarak) ayırdı; ancak, sonuçlar ellerine geçtiğinde ABD, Vietnam’daki askeri kuvvetlerinin kullanımını azaltmaya başlamıştı.

PSİOP, Vietnam Savaşı’ndan bu yana gerçekleşen neredeyse tüm askeri operasyonlarda olağanüstü başarılı kampanyalarla rol oynamıştır, Çöl Fırtınası Operasyonu sırasında Kuveyt’i işgal eden Irak birliklerine havadan bırakılan broşürler bunun bir örneğidir. Bildiriler, Iraklıları pes etmeye çağırmış ve nasıl teslim olmaları gerektiğini ve teslim olmamanın sonuçlarını açıkça belirtmiştir. Askeri görevliler, PSİOP kampanyasının bir ay süren bombalamayla birlikte ele alınınca, ABD kuvvetlerinin Kuveyt’e girdiği sıralarda on binlerce Iraklıyı, teslim olmaya ikna ettiğine inanıyordu (Dittmann, 2003; Waller, 2001).

Teröre Karşı Küresel Savaş

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD, önce Afganistan’da ve sonra Irak’ta savaşa girdi. Her iki savaş da pek çoğu ev ile cephe arasında uzun süre gidip gelmek zorunda kalan Amerikan askerlerine hayli zarar vermiştir. Stresin birikimli etkileri, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kaygı, depresyon, intihar ve boşanma gibi durumlar yüksek seviyelerde ortaya çıkmış

ve ruh sağlığı uzmanlarına çok büyük bir engel oluşturmuştur (Hoge ve ark., 2004). Daha dar bir askeri perspektiften bakıldığında ise, savaş stresi, askerlerin performansını, hazırlıklı olmalarını ve kişisel ilişkilerini olumsuz biçimde etkilemektedir (Casey, 2011).

Küresel Teröre Karşı Savaş'a katkıda bulunmak ve askerlerin performansını ve refahını arttırmak için psikoloji ile ABD Ordusu arasında yeni ve güçlü, bir dizi program ve iş birliğine yönelik ilişkiler ortaya çıkmıştır (Casey, 2011; Seligman ve Fowler, 2011). Programlar, askerlerin ve halkın dayanıklılığı üzerinde duruyor, psikolojik sağlığı, fiziksel sağlık statüsüne yükseltiyor ve bunlar birlikte Kapsamlı Askeri Sağlık Programı'nı oluşturuyordu (Cornum, Matthews ve Sullivan, 2011). Pozitif psikolojiye göre (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000) Askeri Sağlık Programı; evrensel direnç eğitimi, bireysel psikolojik uygunluğun değerlendirilmesi ve izlenmesi, bireysel ihtiyaçlara göre düzenlenmiş eğitim (örn. duygusal, sosyal, ailevi veya manevi) ve askerlerle düzenli ve sık temas halinde olan 'usta direniş eğiticileri'nin eğitimi olmak üzere dört unsurdan oluşmakta (Cornum ve ark., 2011) ve insan dayanıklılığına ve erdemlerine dayanmaktadır (Seligman, Steen, Park ve Peterson, 2005). Programın ayrıntıları bu makalenin kapsamı dışındaysa dahi Seligman ve Fowler (2011) American Psychologist dergisinin (Ocak 2011, Cilt 66) özel bir sayısında anlatıkları üzere, psikoloji bir

kez daha, orduyu dünyayı çeşitli tehditlerden savunması için desteklemede rol oynamaya konumlanmıştır.

Teröre karşı küresel savaş PSİOP'u da yeniden canlandırmıştır. PSİOP'un askeri operasyonlar ile entegre edildiğinde en etkili olduğu da Vietnam Savaşı sırasında öğrenilen dersler arasındadır (Hunt, 1995). Günümüzün "işevuruk (operational) psikolojisi", savaş alanında komutanlar tarafından alınan kararlar üzerinde doğrudan bir etki sağlamayı amaçlıyor. Staal ve Stephenson'a (2006) göre,

Operasyonel psikoloji bir komutanın savaş ve/veya ilgili operasyonları yürütmekle ilgili karar verme becerisini geliştirmek için psikolojik ilke ve beceriler uyguluyor. Operasyonel psikologlar tipik olarak sağlık biriminin bir parçası değiller; ancak komutanın savaş kadrosunun bir üyesi oldukları için katkıları doğrudan planlama, risk yönetimi, değerlendirme, seçim vb. yoluyla operasyonu etkiler (s. 271).

Operasyonel psikologların 2003 Irak Savaşı'ndaki rolü için bazı örnekler şunlardır: Psikolog, generallerle birlikte ayaklanmalara karşı koymak için yürütülen çalışmalarda rol alarak şüpheli adam kaçıranların ve eski rejime sadık olanların tespitine yardım etme, kurtarılan bir rehineyi yeniden travmatize olmaya karşı korurken aynı zamanda, zamana duyarlı istihbarat toplama konusunda bilgilendirme yapma ve Irak'taki iç güvenliği

arttırma çabalarının bir parçası olarak yerli Özel Kuvvetler Birimi için Irak personelinin değerlendirilmesi ve seçilmesi gibi görevlerde bulunma (Staal ve Stephen, 2006).

Daha geniş anlamıyla, operasyonel psikologlar tutukluların dünyadaki çeşitli bölgelerinde sorgulanmasında kullanılmak üzere kılavuzlar ve eğitim prosedürleri geliştirmiş ve Davranışsal Bilim Danışma Ekipleri'nin bir parçası olarak sorgulamalara katılmışlardır. Gerçekten de, Guantanamo'da uygulanan ve daha sonra Afganistan'a ve Irak'a götürülen sorgulamaya yönelik tartışmalı "sömürü odaklı" yaklaşım psikologlar tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır (Committee on Armed Services, 2008; Lewis, 2004).

Psikolojinin Barışa Katkısı

Savaşın aksine 20. yüzyılın ilk yarısında barış oldukça az ilgi görmüştür. Bunun yerine, yeni ortaya çıkan uluslararası ilişkiler uzmanlığı, devletlerarası ilişkiler üzerinde çalışan birçok akademisyenin eviydi. Uluslararası ilişkiler; alanında egemen devletlerin, anarşik bir uluslararası sistem içerisinde faaliyet gösterdiği ve her bir devletin kendi çıkarlarını kanıtlama, sağlamlaştırma ve kuvvet aktarımı (Morgenthau ve Thompson, 1985) yoluyla ilerletmeye çalıştıkları bir gerçekçilik felsefesine hâkimdi (Burchill ve Linklater, 2001). Bununla birlikte, 1940'larda psikologlar tarafından muhtemelen günümüzde "barış psikolojisi" başlığı altında yer alan birkaç

önemli bilim faaliyeti vardı; örnekler arasında Stagner, Brown, Gundlach ve White'in (1942) halkın savaşa ilişkin tutumları hakkında yaptıkları anketler ve Cantril (1950), Klineberg (1950) ve Murphy (1945) tarafından yazılmış kitaplar bulunmaktadır.

1957'de Soğuk Savaş giderek şekillenmeye başladığında ve küresel savaş tehdidinin yaklaşmaya devam etmesiyle birlikte, psikoloji de dahil olmak üzere çeşitli disiplinlerden gelen akademisyenler, anlaşmazlıkların şiddetten çok diyalog ve çatışma çözümü yoluyla çözülebileceği fikrinde örgütlenmişti (Kriesberg, 2007). Çatışma çözümü alanının Amerika Birleşik Devletleri'nde meşruiyet kazanmasına rağmen, barış, özellikle McCarthy döneminde şüpheli olduğu için, akademi sözlüğünde belirsiz kalmıştır (Kelman, 1981).

Tarih boyunca, Amerikalı psikologlar ABD dış politikasının tüm yönlerini genel olarak desteklemekteydi, ancak Soğuk Savaş döneminde birtakım psikologlar ABD politikasına yön verenler ile ayrıldı (Morawski ve Goldstein, 1985). 1960'lı yıllarda, bir dizi yayın, psikologların (Gordon Allport, Hadley Cantril ve Otto Klineberg gibi) atom çağının yeni bir diplomasi ve savaşın ortadan kaldırılmasını gerektirdiği fikrini savunduğunu belirtmiş ve savaşın planlamasından barışın teşvik edilmesine (Wagner, 1985) yeni bir geçiş sinyali vermiştir (Jacobs, 1989). *Journal of Social Issues*, seçkin psikologların ABD dış politikasına yeni bir yön vermeyi savunan bir

dizi makalesine yer verdi (Russell, 1961). Deutsch, ABD-Sovyet ilişkisinin karşılıklı terörden karşılıklı güvene nasıl geçebileceğini açıkladı. Bronfenbrenner yaptığı araştırmalardan yola çıkarak “ayna görüntüleri” (mirror images) kavramın ileri sürdü ve bu kavramla Sovyet ve ABD vatandaşlarının birbirlerine karşı benzer olumsuz bakış açılarının olduğunu temellendirdi. ABD dış politikasının merkezinde yer alan “caydırıcılık” bile, Milburn’un işaret ettiği haliyle, bozulmadan kanıtlanamayacak olan politikanın (örn. düşmanın saldırması) mantıksal ve ampirik tutarsızlıkları biçiminde incelemeye alındı. Katz, çatışma çözümü, ulusal imaj ve nükleer savaş ve silahsızlanma hakkındaki kamuoyu görüşleri üzerine daha fazla araştırma yapmayı savundu. Diğer yayınlarda “ötekine” yönelik şeytani düşman imajı geliştirilmesinin tehlikeleri açıkça söylenmiştir (Frank, 1967; White, 1966) ve Osgood (1962) Gerilimi Azaltmada Dereceli ve Karşılıklı Girişimleri (GADKG) önermiştir. Bu yöntem, uluslararası gerilimlerin yatıştırılması için her iki tarafın da sırayla gerginliği azaltıcı eylemler başlatmasına dayanıyor. Dergide yayınlanan makalelere ek olarak, iki derleme ABD dış politikasını eleştirmiş ve nükleer savaş önleme yolları önermiştir (Schwebel, 1965; Wright, Evan ve Deutsch, 1962). Morawski ve Goldstein (1985), 1960’larda meydana gelen değişikliklerin önemini ise şöyle değerlendirmişlerdir:

Birincisi; analiz seviyesi, bireylerin davranışları üzerindeki kişiye özel odaktan, ulusların davranışı üzerine daha kapsayıcı bir odak haline getirildi. İkincisi, psikologlar savaş için hazırlık yapmak yerine savaşı önlemeyi vurgulamaya başladı. Üçüncüsü, daha önceki araştırmalar hükümet politikasıyla kamuoyu üzerinde fikir birliğine varmaya çalışırken, yeni çalışma ABD dış politikalarını eleştirdi (s. 280).

Etzioni’nin (1967), Kennedy ve Khrushchev tarafından imzalanan Sınırlı Nükleer Deneyleri Yasaklama Anlaşması’nın (Limited Test Ban Treaty) yürürlüğe girmesinin Osgood’un (1962) GADKG modeline ne şekilde uyduğunu göstermesine rağmen, bu yayınların herhangi birinin ABD politikalarını etkileyip etkilemediği açık değildir. Açık olan şey, 1960’larda pek çok psikologun ABD dış politikasının yönünü eleştirmesi ve psikoloji biliminin tehlikeli süper güç ilişkisini iyileştirmek için biraz rehberlik sağlayabileceğine inanmalarıdır.

1970’li yıllar boyunca ABD’nin iç meselelerine ilişkin endişeler dış politikalarına göre daha öncelikliydi. ABD’li psikologlar, öğrenci aktivizmi, nüfus artışı, cinsiyet rollerinde meydana gelen değişiklikler ve ırk ilişkileri ile ilgili bir dizi konuyu inceledi. Psikologlar, okullarda ırk ayrımına son verme konusunda önemli bir et-

kiye sahipti, ancak sosyal adalet konusu barış psikolojisi söylemiyle henüz bütünleşmiş değildi. M. Brewster Smith, başlığında “barış psikolojisi” bulunan ilk kitabının önsözünde yazdığıyla Soğuk Savaş’ın zirvesinde olduğu bir zamanda barış psikologlarının görüşlerini yansıtıyor gibiydi: “[Soğuk Savaş döneminde], nükleer savaştan kaçınmanın yer aldığı aynı afişin altına sosyal adalet gündemini dahil etmek dikkat dağıtmıştır (Smith, 2001, s. 1).”

ABD’de yurt içi meseleler 1970’lere damgasını vurmuş olsa da, bazı psikologlar Vietnam Savaşı, ABD’nin önleme politikası ve süper devletlerin ilişkisindeki gerginliklere odaklanmıştı. Janis (1972), Johnson yönetiminin, süregelen asker gücünü artırmaya yönelik kararlarını da içeren ve böylece Vietnam’da savaşı kızıştıran ABD dış politika fiyaskolarını açıklayan bir yapı olarak “grup düşüncesini” önerdi. “Grup düşüncesi” kavramı, birbirlerine oldukça bağlı olan grup üyelerinin, alternatif hareket tarzlarını eleştirel olarak değerlendirmek yerine fikir birliği için çabaladığında yanlış yönlendirilmiş karar verme ve dış politika fiyaskolarına neden olan bir dinamiğe karşılık gelmektedir. Başka araştırmalarda White (1968, 1969), epey bilgi sahibi olan Güney Vietnamlılar ve akademisyenlerle yapılan seçim verileri ve röportajlar da dahil olmak üzere çeşitli kaynaklar kullanıldı ve bunun sonucunda Birleşik Devletlerin “bizyanlılığı” illüzyonundan muzdarip olduğu sonucuna vardı. Ayrıca yazar; Başkanlar Kennedy ve Johnson’ın,

o zamanlar Güney Vietnam halkının tutumlarının “bizyanlı” olduğundan daha çok “bize-karşı” olduğunu fark ettikleri takdirde Vietnam Savaşı’nın önüne geçilmiş olacağını öne sürmüştür.

1980’lerde birçoğunun politik psikolojideki gelişmelerden yararlandığı bir başka bilim dalgası ortaya çıktı. ABD-Sovyet ilişkisinin psikolojik doğası White’ın (1984) *“Korkunç Savaşçılar”* adlı kitabının başlığıyla yansıtılmıştır. İki yıl sonra, White’ın (1986) editörlüğünü yaptığı *“Psikoloji ve Nükleer Savaşın Önlenmesi”* adlı kitabı, nükleer silahlanma yarışının psikolojik ve siyasi öncüllerini ve sonuçlarını -yıkıcı iletişim kalıpları, karşılıklı olarak bozulmuş algılamalar ve zorlayıcı etkileşimler dahil olmak üzere- anlatan son derece saygın psikologlar ve siyaset bilimciler ile öne çıkıyordu. Bu cilt, nükleer silah yarışının psikolojik analizlerine güvenilirlik ve meşruiyet ölçütü ekledi ve barış psikolojisi literatürüne daha çok netlik ve tutarlılık sağladı.

1980’li yıllar, barış hareketlerini ve barış psikolojisini kurumsallaştıran örgütlenmelerin doğmasına da sebebiyet verdi. 1983’te ABD Başkanı Reagan, Sovyetler Birliği’ni “kötü bir imparatorluk” olarak adlandıran, Avrupa sahasında “sınırlı” nükleer savaş olasılığını arttıran, Avrupalıların arka bahçelerine Pershing II ve seyir füzeleri yerleştirmeyi onaylayan (McNamara, 1983) ve Avrupa’da nükleer karşıtı hareketlere yol açan söylemi

ortaya attı. Sonuç olarak, bugüne kadar barış psikolojisi araştırmaları üzerine yıllık toplantılar düzenleyen Alman Barış Psikolojisi Derneği kuruldu. Kısa süre sonra, Nükleer Savaşın Önlenmesi için Psikologlar (şimdiki adıyla Barış Psikologları), Avustralya Psikoloji Topluluğu içerisinde üye bir grup haline geldi ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bir aktivist örgüt olan Sosyal Sorumluluk için Psikologlar nükleer savaş tehdidini azaltmak için psikolojik bilginin uygulanmasını teşvik etmek amacıyla kuruldu. 1989'da Soğuk Savaş gerginlikleri Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla azalmış ve ertesi yıl APA, Barış Psikolojisi Bölümü'nü kurmuştur (Wessells, 1996).

Psikolojinin Barışa Yönelik Güncel Katkıları

Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki iki kutuplu jeostratejik güç ilişkisinin ortadan kalkmasıyla, gruplararası çatışmaların karmaşık bir biçimi barış psikolojisinde ön plana çıktı. Bu çatışmalar, toplumlar arası gerilimler, muhalif sosyal kimlikler, derin bölücü ideolojiler ve aile üyelerinin, arkadaşlarının ve komşuların hayatları ve refahı üzerinde büyük kayıplara yol açan, topluluklar içinde ve çevresinde oluşan şiddetli olaylar açısından özelleştirildi (Eriksson, Wallenstein ve Sollenberg, 2003; Gurr ve Moore, 1997). İnsanlar, devlet sınırlarıyla olduğundan daha çok, etnisite, din, ekonomik refah ve diğer toplumsal kimlik belirleyicileri (Tajfel, 2010) ve kimlik temelli çatışmalarla bölünüyorlardı (Rothman, 1997). Bu çatışmaların

çoğu, tekrar eden şiddet olaylarına (örn. şiddet döngüleri) yol açıyor; bu çatışmalar kuşaklararası olduğundan dahası varoluşsal, kazananı olmayan biçimde görüldüğünden 'zorlu çatışma' olarak nitelendiriliyordu (Bar-Tal, 2007; Coleman, 2003).

Buna ek olarak, Soğuk Savaş'ın ortadan kalkmasıyla birlikte, Amerikalı barış psikologları, dünyanın birçok yerinde odak meselenin doğrudan şiddet ihtimali değil; esenliği etkileyen konularda siyasi temsilden ve maddi kaynaklardan mahrum bırakan doğrudan şiddet kadar, insanları öldüren, sinsi ve her yerde var olan bir sorun olan yapısal şiddet ihtimali olduğuna inanmaya başladılar. Dolayısıyla, "yapısal şiddet" bir araştırma alanı (Christie, 1997; Pilisuk, 1998; Schwebel, 1997) ve aynı zamanda aktivizm ve politika değişikliği hedefi haline geldi (Montiel ve Noor, 2009; Montero ve Sonn, 2009).

Yapısal şiddetin her yerde var olduğunu kabul eden barış psikolojisi, barışa ve çatışma araştırmalarına dair disiplinlerarası alandan (Galtung, 1969) barışın anlamı üzerine daha farklı bir bakış açısı ödünç almıştır, buna hem yapısal şiddetin iyileşmesi ya da sosyal adaletin teşvik edilmesi anlamına gelen pozitif barış hem de şiddet olaylarını önlemek ve yatıştırmaya dair daha geleneksel endişeleri içeren negatif barış dahildir. *Journal of Social Issues*, bir kez daha koca bir sayıyı Soğuk Savaş sonrası barış psikolojisi hakkında araştırma

ve aktivizme adayarak alanın gücünü ve kapsamını yansıtmıştır. Birlikte ele alındığında, dergideki makaleler, Soğuk Savaş sonrası barış psikolojisini, (1) kapsam içinde küresel, (2) jeofizik bağlamla farklılaştırılmış, (3) çoklu analiz seviyelerine -kişilerarası düzeyden uluslararası düzeye- odaklanan, (4) hem yapısal hem de olaysal şiddet biçimlerinin önlenmesi ve hafifletilmesini amaçlayan ve (5) sürdürülebilir barışın şiddetsiz araçlar, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkide derin, köklü yapısal ve kültürel değişiklikler gerektiren bir sistem olarak karakterize etmiştir (Christie, 2006).

Soğuk Savaş sonrası yapıyı barış psikolojisi için entelektüel bir destek olarak kullanarak, barış psikologları, şiddetli olaylara neden olan bağlamı meydana getiren içerikler gibi çeşitli kavramlar ve süreçler önermişlerdir (Blumberg, Hare ve Costin, 2006; Christie, 2012; Vollhardt ve Bilali, 2008). Bazı içerikler psikoloji alanında yarım yüzyılı aşkın bir süredir bulunan kalıcı kavramlar olmuştur. Buna birkaç örnek verebiliriz; grup düşüncesi, gerçekçi grup çatışması, göreceli yoksunluk ve sağ kanat otoriter inançlar. Diğer kavramlar, barış psikolojisi sözlüğüne daha yeni içerikler olup psikolojideki bilişsel devrim sırasında ortaya çıkmaktadır: çatışmayı uyandıran metaforlar, (düşman) imge teorisi ve yıkıcı ideolojiler. Gayrimeşrulaştırma (diğerlerine yönelik) gibi bazı kavramlar ise bütünleştiricidir ve birtakım diğer kavramları kapsarlar. Daha yeni içeriklerin çoğu-

nun, şiddete ilişkin aktivizmi harekete geçiren duygular, diğerine karşı nefret uyandıran koşullar ve savunmacı şiddet olaylarında tehdidin rolü gibi duygusal bir bileşeni vardır. Beklendiği gibi, barış psikolojisi, kolektif analiz düzeyindeki yapılardan yoğun şekilde yararlanmaktadır: kolektif etki, mağduriyetin toplu anıları, ortak inançlar ve kolektif korku. Belki de en belirgin olanı, bazı barış psikolojisi yapılarının, yapısal ve kültürel bağlamlarla ilgili olarak, toplumsal eşitsizlikleri ve şiddeti haklı çıkarmak için kullanılan güç farklılıklarını ve bunlara benzer anlatıları çağrıştırmasıdır.

Barış psikologları, şiddetin öncülleri ve koşullarıyla ilgili geleneksel kaygının yanı sıra, bir şiddet döngüsü aşmalarına uyarlanabilecek barışçıl müdahaleleri (Christie ve ark., 2008; Staub, 2013), yani şiddet içeren bir olay öncesinde, sırasında veya sonrasında gerçekleşebilecek müdahaleleri belirlemişlerdir.

Şiddet içeren bir olay öncesinde barış müdahaleleri.

Çatışma yönetimi stratejileri, çatışmaların şiddete dönüşmesini önleyecek ve onları yönetecek müdahalelerdir (bkz. Deutsch, 1994; Kelman, 2010). Bazı uygulayıcılar ve teorisyenler çatışma yönetimini çok seviyeli olarak incelemiş (Deutsch, 1973; Deutsch, Coleman ve Marcus, 2006); bazıları öncelikle gruplararası ve uluslararası seviyelere odaklanmış (Fisher, 2005; Kelman, 2010), bazıları da çatışmanın zorlu biçimlerine müdahale önermiştir (Bar-Tal, 2000, 2007; Coleman,

2003). Şiddet içeren olayları önlemek için bir dizi çatışma yönetimi kavramları ve süreci tanımlanmıştır (Blumberg ve ark., 2006; Christie, 2012; Vollhardt ve Bilali, 2008). Genel olarak, düşman grupların gruplararası diyalogu sağlaması adına duygusal bir ortamda birbirleriyle iletişime girmelerini sağlamak, aktif dinleme, bilişsel ve duygusal empati, iş birliği, ilişkiyi inşa eden yapıcı etkileşimler, kapsamlı bir sosyal kimlik duygusunu teşvik etmek ve şiddetsiz değerleri telkin etmek vurgulanmıştır.

Bir şiddet eylemi sırasında barış müdahaleleri. Çatışmaların yapıcı bir şekilde yönetilmediği ya da yönetilemediği ve şiddet ortaya çıktığı zamanda barışçıl müdahale seçeneklerinin sayısı azalıyor; ancak bu asgari düzeyde değil, çünkü örgütlü şiddet, barışçıl önerilere engel oluşturan bir dizi psikolojik süreci pekiştiriyor (Kimmel ve Stout, 2006). Müdahalelerde genellikle, (a) “olgunlaşma” anlarını ya da tek veya her iki tarafın da diğer tarafla diyalog içinde olmaya psikolojik olarak hazır olduğu zamanları yakalamak (Pruitt, 2007), (b) üçüncü tarafların arabuluculuk çabaları (Fisher, 2005) ve/veya (c) seçkin karar vericileri etkilemek için yapılan sıradan vatandaşların savaş karşıtı eylemleri yoluyla, şiddeti azaltmak amaçlamaktadır (Boehnke ve Shani, 2012). Organize şiddet sırasında az sayıdaki müdahale seçeneğine rağmen, bazen küçük “barış grupları” veya şiddetle çevrili olmasına rağmen barış içinde kalan toplulukları belirlemek ve oluşturmak

mümkündür. Bu küçük barış grupları ya da *barışçıl-nezaket alanları* (*civility zone*), Ambon, Endonezya’daki Wayame Köyü (Braithwaite, 2010), Hindistan’daki Calicut (Varshney, 2003), Bosna’daki Tuzla Şehri (Armakolas, 2011; Wallace, 2002) ve Afganistan’daki Joghori Bölgesi (Suleman ve Williams, 2003) gibi geniş coğrafi tarihsel bağlamlarda izah edilmiştir. Tüm bu vakalarda, bölgedeki sivil ilişkiler; komşu köylerde silahlı çatışmaların patlak vermesi gibi dış kaynaklı şoklara rağmen üstün gelmiştir. Barışçıl-nezaket alanları içindeki insanlar; etnik kümeler arasında iletişim kurmakta ve iş birliği yapmakta, anlaşmazlıkları çözmek için mekanizmalar geliştirmekte, kümeleri sömürecek siyasi güçlere karşı direnmekte, potansiyel sorunlu bölgelere çabucak müdahale etmekte ve gruplararası ilişkilerin korunmasının önemini kabul etmektedirler. Buna ek olarak, bu bölgeler içindeki kişiler, bağlayıcı ve kalıcı ilişkilere, kapsayıcı bir sosyal kimliğe ve nezakete ilişkin kolektif bağlılığa sahip olma eğilimindedir. Barışçıl-nezaket alanları, savaşın yıkımlarından kaçmayı başarmakta, böylece yerel toplulukları güvenli tutarak ve altyapıları koruyarak sivil toplumu güçlendirmektedirler.

Şiddet içeren bir olaydan sonra barış müdahaleleri.

Şiddet içeren bir olayın ardından gruplararası gerginliklerin mutlaka azalması beklenmez; aksine, güvensizlik, mağduriyet ve intikam duyguları gruplararası ilişkilere hâkim olmaya devam edebilir. Son yıllarda şiddet

sonrası müdahale sahası muazzam bir büyüme göstermiştir. Şiddet sonrası müdahalelerde kilit soruların, kavramların ve süreçlerin bazıları, *Bariş Psikolojisi Ansiklopedisi'nde* yer alan başlıklardan toplanabilir (Christie, 2012). Sorular aşağıdakileri içermektedir:

- Özür dileme hangi şartlar altında uzlaşmayı teşvik edebilir?
- Kolektif anıların uzlaşma sürecindeki rolü nedir?
- Gruplararası bağışlama ve uzlaşma nasıl tanımlanır ve ölçülür?
- Karşı gruplar arasındaki iş birliği projeleri, farklılıkları ne derece uzlaştırabilir?
- Hakikat komisyonları, şiddetin failleri ve mağdurları arasındaki uzlaşmayı teşvik ediyor mu?
- Tazminatların uzlaşma sürecindeki rolü nedir?
- Travmanın kuşaklar arası transferini ne tür müdahaleler engelleyebilir?
- Psikososyal müdahalelerin hangi türleri uzlaşmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder?
- Şiddet olaylarının ardından geleneksel iyileşme biçimleri ne zaman yararlı oluyor?

Savaş sonrası ortamda, güvenlik, ekonomik refah, politik açıdan şeffaf ve hesap verebilir kurumlar inşa eden kolektif eylemler (Wessells, 2007) ve gruplararası uzlaşma teşvik edilirken (Nadler, 2012), önemli bir

soru seti, 'zarar vermeme'nin nasıl sağlanacağı (Wessells, 2009) ve şiddete maruz kalmış, bu deneyimlerle baş etmeye çalışan insanlara nasıl yardım edileceği konusuna odaklanıyor. Bariş psikologları için etik sorunlar arasında (a) Batı'daki yardım ajansları için iş yaratırken yardıma ihtiyacı olan insanlar arasında da bağlılılığa neden olan, (b) yerel gelenekleri ve bilgeliği onurlandırmazken evrensel liberal politik felsefeleri teşvik eden, (c) güçsüz kişilere ses vermek yerine yerel seçkinlerin güç yapısını destekleyen bir yeni sömürgecilikten nasıl kaçınılacağı sorunsalı bulunmaktadır (Fontan, 2012).

Son olarak, barışçıl müdahaleler, şiddet içeren bir olayı önlemekte veya hafifletmekte başarısız olduğunda tekrar eden bir şiddet döngüsü (yani zorlu çatışma) gelişebilir ve bu, kuşaklar boyunca sürebilir. Bu zorlu çatışmalar, çatışmanın kişisel, ilişkisel, yapısal ve kültürel özelliklerinde değişiklikler içeren karmaşık bir süreçler dizisi olan "çatışma dönüşümü" gerektiren köklü sorunların bir göstergesidir (Bar-Tal, 2007; Coleman, 2003; Lederach, 2003).

Sosyal adaletten yana barış. Bariş psikologları, barışı sürdürmek için sosyal adaleti devamlı takip etmeyi gerekli gördükleri için, şiddetsiz sosyal adalet hareketleri günümüz bariş psikolojisinin merkezinde yer almaktadır. Arap Baharı son zamanlarda çok dikkat çekerken, Asya'da son yirmi beş yılda gerçekleşen sayısız "halk

gücü” hareketine psikolojik analizler uygulanmıştır: Filipinler’de (1986), Tayvan’da (1986), Güney Kore’de (1987), Tayland (1992), Endonezya (1998), Doğu Timor (2002), Nepal (2006) ve Pakistan’da (2008). Bu ülkeler yağmacı sömürgecilik, kimlik temelli şiddet; medya sansürü, zorla ortadan kaldırma, köyleri yok etme, toplulukları terörize etme ve baskı altına alma için tasarlanmış diğer zulüm yöntemleriyle iktidarda kalmaya çalışan acımasız otoriter rejimler tarafından yıkılmaktadır. Barış psikolojisi perspektifinden şiddetsiz demokratik geçişler birçok seviyede gerçekleşir: Bireyler tarihsel travmalarla boğuşurken, ulusal düzeyde gruplar topluca geçmişine bağlanırlar ve olumlu bir gelecek yaratırlar. Örneğin, diktatörlük karşıtı mücadeleyle ilgili bir anlam oluşturma, yeni demokraside siyasi liderler tarafından yapılır (Montiel, 2010); devlete yönelik duygusal düzenleme, önceleri grupların devleti öfkeyle devirmesi, yeni güç kazanmak ve devlet iktidarını dikkatli ve akılcıca nasıl kullanılacağını öğrenmesi gibi geniş çapta yürütülür (Montiel ve Rodriguez, 2009); geçmiş istismarlarla ilgili ifşalar, hakikat komisyonları veya diğer politik açıdan şeffaf prosedürler yoluyla gerçekleştirilebilir (Hayner ve Ash, 2002); bağışlamaya dair hikâyeler veya anlatılar ile sosyal adalet demokratik büyümeye eşlik eder (Montiel, 2000) ve yurt içinde demokrasiyi inşa etmek için pragmatik stratejiler hayata geçirilmektedir (Montiel, 2006).

Psikolojinin Barış ve Sosyal Adalet

Politikalarına Katkısı

Psikoloji biliminin barış ve sosyal adalete ilişkin politikalara kısmen katkıda bulunabileceğini göstermek fazlaca iddialı gibi görünebilir; çünkü psikoloji disiplini tipik olarak mikro düzeyde analiz yaparken, kamu politikaları makro düzeyde uygulanır (Suedfeld ve Tetlock, 1991). Kuşkusuz, psikolojinin, bireyin bağlamından ayrılmış bir biçimi üzerindeki geleneksel/kadim odağı (Gergen, Gulerce ve Misra, 1996), politika oluşumuna kolayca uyum sağlayamaz. Ancak yine de dünya çapında sosyal adalet ve barış politikaları üzerinde etkili olan, psikolojik olarak bilinçli ilkelerin bazı kayda değer örnekleri vardır. Sosyal adalet, barış psikolojisinde ilgi odağı olmadan önce psikologların katkılarından biri olarak; ABD Yüksek Mahkemesinin, lisansüstü eğitimde ırksal ayrımcılığa karşı, sosyal bilimcilerin ırksal ayrımcılığın zararlı psikolojik etkileri hakkındaki ifadesine dayanan bir kararını örnek gösterebiliriz (Tushnet, 1987). Buna ek olarak, alt mahkemelerde, sosyal bilimcilerin psikolojik açıdan bilgilendirilmiş bilirkişi ifadeleri; ABD Yüksek Mahkemesi’nin, eyalet hukukunun anayasaya aykırı biçimde Siyahi ve Beyaz öğrencilere yönelik ayrı devlet okullarının kurulmasına karar verdiği noktasında yön tayin edici olmuştur (Jackson, 1998).

Uluslararası arenada barış psikologları, gruplararası barışı destekleyen politikaları temin eden yöntemler

geliştirdiler (Fisher, 2005; Kelman, 2005). Örneğin, sorun çözme atölyelerine üçüncü taraflar arabuluculuk eder; bunlar, etkilidirler ve politik şekilde gayiresmi grup üyelerini, özel ve gizli olarak etkileşimde bulunmak için bir araya getirir. Taraflar çatışmayı analiz ederken, varsayımları test ederken, önyargıları düzeltirken, içgörüyü ulaştırırken, kişisel ve gruplararası ilişkileri geliştirirken ve ideal koşullar altında resmi politika yapıcılar tarafından benimsenen politikalar üretirken gruplararası empati teşvik edilir. İsrail-Filistin çatışması bağlamında, sorun çözme atölyeleri, resmi müzakerelere önemli kazanımlar sağlamış ve Oslo Anlaşmalarını üreten siyasi ortama katkıda bulunmuştur (Kelman, 1995, 1997; Rouhana ve Kelman, 1994). Oslo Anlaşmaları; durumu, bir taraf için ulusal kimliğin kazanılmasının diğer taraf için bir kayıp olduğu düşünülen kazananı olmayan bir oyundan, diğerinin siyasi varoluş hakkının karşılıklı tanınmasına dayanan bir ilişkiye dönüştürerek, İsraillilerle Filistin arasındaki ilişkilerin algılanış biçimini değiştirmiştir (Kelman, 2005). Bu nedenle barış psikologlarının yapısal olarak dünya-daki en inatçı zorlu çatışmalara katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Psikologlar ayrıca uzlaşmayı teşvik eden politikalarda da rol oynadılar. Apartheid, Güney Afrika'da yürürlükten kaldırıldığında ve hükümet Beyaz azınlıktan Siyah çoğunluk sistemine geçtiğinde, psikologlar *Khulu-*

mani'ye veya hikâyelerini Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'na anlatan siyasi şiddet mağdurlarının yardım-laşma gruplarına (Urbsaitis, 2009) destek verdi. Zamanla, *Khulumani* (Zulu dilinde "Konuş" anlamına gelmektedir.) grupları siyasi olarak aktifleştirdi ve "gizlilik maddeleri"nin Hakikat ve Uzlaşma Yasası'ndan çıkarılması için baskı uyguladı ve böylece faillerin ve siyasi şiddet mağdurlarının verdikleri ifadeleri kapalı kapılar ardında olmaktan ziyade, halka açık hale getirdiler (Hamber, 2009). Muhtemelen, bu halka açık ifadeler geçmiş zulümlerin yeni kolektif temsiliyle sonuçlanmış ve tarihi revizyonizm olasılığını azaltmıştır. Dahası, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun ardından; araştırma kanıtları gösteriyor ki, Beyazlar ve Beyaz-olmayanlar, karşılıklı iki taraf da karşı tarafa zulmettiğini ne kadar kabul ederse uzlaşma yanlısı davranışlar göstermeleri o denli artmaktadır. Hukukun üstünlüğü, siyasi hoşgörü ve Güney Afrika siyasi kurumlarının meşruluğunun onaylanması için verilen destek bunu yansıtmaktadır (Gibson, 2006).

Sosyal adalet politikaları, 1980'lerde Latin Amerika'nın dört bir yanına yayılan özgürlükçü psikoloji hareketlerinin merkezinde yer almış ve diğer birçok ülkede toplum temelli ve kültürel olarak kurgulanmış özgürlükçü gündemler ve politika değişiklikleri ortaya çıkarmıştır (Montero ve Sonn, 2009). Barış psikologlarıyla toplumsal adaletin temel kaygısını paylaşıırken,

özgürlükçü psikologlar; sosyal adaletsizlikten muzdarip kişilerin bakış açısıyla dışlanma, marjinalleştirme ve baskıya odaklanan felsefi ve toplumsal olarak dönüştürücü bir gündem olan *pratiğe* başvurumaktadırlar (Montero, 2009). Tekrarlı bir eylem ve düşünme süreci yoluyla baskıcı bir toplumun baskın ideolojilerini içselleştiren insanlar, aşağılık duygularıyla birlikte toplumdaki konumlarını eleştirel bir biçimde incelemekte ve böylece kendilerini hâkimiyetten kurtarmaktadırlar (Freire, 1970). Bu şartlar altında, psikologlar (toplumların ayrıcalıklı üyeleri olarak) destekleyici veya eşlik eden bir role sahiptir (Sacipa-Rodríguez, Tovar-Guerra, Villarreal ve Bohorquez, 2009). Özgürleştirici yaklaşımlar; işkence, kayıplar ve cinayet olaylarında hayatta kalanlar ve mağdurlara uygulanmıştır. Örnek olarak; psikologlar Plaza de Mayo Anneleri için psikososyal destek sağlamışlardır (Hollander, 1997) Bu, uzun yıllardan beri her perşembe, kendilerini kaçırılan çocuklarıyla buluşturmaları için askeri diktatörlüğe baskı yapmak adına, Buenos Aires'in merkezinde bulunan Plaza de Mayo'da toplanan ve yürüyüş yapan yaşlı anne ve büyükannelelerden oluşan politik bir harekettir. On yıllar boyunca, yaşlı anneler ve büyükanneleler 30.000 "kayıp" çocuğun battaniyelerini sembolize eden beyaz eşarplarla protestolarını sürdürdüler, ta ki siyasi şiddet uygulayan kişilerin yargılanmasına engel olan kanunun anayasaya aykırı ilan edildiği 2006 yılına dek.

Özgürlük psikolojisinin küresel erişimi, 1960'lı yıllardan başlayarak Siyahların ırkçı temsillerine meydan okuyan "Siyahi Bilinci"n yükselişi ile dünyada kendini göstermiştir. Örneğin, Güney Afrika'da Siyahi Bilinç Hareketi'ne, psikologlar arasında beyazların üstünlüğünün yükselişine olan bağlılıktan, Apartheid'a ve psikolojinin ırkçılığın sürdürülmesindeki rolüne eleştiriye ilişkin bir değişim eşlik etmiştir (Duncan, van Niekerk, de la Rey ve Seedat, 2001). Gerçekten de psikoloji alanı kendini dönüştürmeye devam etmekte ve bugün Güney Afrika'daki Siyahi bilim insanlarının sesleri psikolojik bilgi üretiminde giderek daha fazla temsil edilmektedir (Duncan ve Bowman, 2009). Dahası, Güney Afrikalı psikologların kaygılarını yansıtırken, yetersiz hizmet alan nüfuslar için zihinsel sağlık hizmetlerine erişebilme hakkındaki kritik meseleye, hükümetin İmar ve Kalkınma Programı'nda yürürlüğe girme hükmü verilmiştir (de la Rey ve Ipser, 2004).

Psikologlar, insan hakları alanında, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Lahey'deki Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin politikalarına katkıda bulundular (Anderson, 1999). Psikologlar ve diğer zihinsel sağlık uzmanları mahkemelere, mahkeme huzurunda tanıklık yapacak olan cinsiyete özgü savaş suçlarına maruz kalmış kadınların (eski Yugoslavya ve Ruanda'da) yeniden travmatize olmasını azaltmak adına tavsiyelerde bulundular. Mahkemeler

şahitlerin kimliğini korumaya karar verdiklerinde, sanığın kendisini suçlayan kişiyi bilme hakkı ile şahidi zarar görmemesi için koruma arasındaki dikkatli ve titiz bir düşünme gerektiren zorlu karar konusunda, sosyal damganın potansiyel olarak olumsuz psikolojik etkilerini öne çıkarıp ayrıca göz önüne aldılar (Pieslak, 2004). Psikologlar aynı zamanda, mahkemelerde ifade veren kadınlarla psikososyal dayanışma konusunda bütçe artırmak için bir önerge de hazırladılar. Temel hükümler arasında, kültürel açıdan duyarlı çevirmenlerin bulunması, bu sayede mağdurların kendi ana dillerinde ifade verebilecekleri ve mağdurların yolculukta ve Lahey'e giderken onlara eşlik edecek bir yardımcılarının bulunması yer alıyordu (Anderson, 1999). Tavsiye Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edildi.

Sonuç

Psikologların savaşa *katkısı* yaklaşık yüz yıldır önemli bir düzeyde olsa dahi, son yıllarda barış psikolojisi başlı başına bir güç olarak büyümüştür. Barış psikolojisinde örgütlü şiddetin doğasına ilişkin yeni kavramların yanı sıra kökeni, azaltılması ve önlenmesi de gelişmeye devam etmektedir. Bilimde önemli bir gelişme olmakla beraber barış psikolojisi, dışa kapalı, izole ve tecrit edilmiş bir akademik girişim değildir. Aksine, dünya genelinde barış psikologları, uygulama çalışmaları ve barışı ve sosyal adaleti destekleyen politikaların geliştirilmesi

yoluyla toplumsal dönüşüme yönelik süreçlere katılırlar. Elbette, barış psikologları ve ABD savunma kuruluşunun hedefleriyle daha uyum içinde olan psikologlar arasındaki gerginliklerin sürmesi şaşırtıcı olamaz. Örneğin, şu anda APA'nın sorgulama ve işkence politikası, psikologların sorgu sürecini "güvenli, yasal, etik ve etkili" tutmada kritik bir rol oynadığı ilkesini içerir (Presidential Task Force on Psychological Ethics and National Security, 2005, s. 8). Bunun aksine, barış psikologları "zarar vermeme"yi taahhüt ederken -sorgulamalar sırasında etkili olan durumsal ve sistemik baskılar göz önüne alındığında- barış psikologlarının, bireysel davranışların ortaya çıktığı daha geniş bağlam hakkındaki değerlendirmeleriyle tutarlı bir reçetesi, psikologların ulusal güvenlik sorgulamalarına hiçbir şekilde katılmamalarını tavsiye etmek olacaktır (Soldz ve Olson, 2008). Açıkçası, bunlar, psikologlar savaşa ve barışa katkıda bulunmak için çabalarını sürdürdükçe ortaya çıkacak olan karmaşık değerlere dayalı çatışmaların türleridir.

Kaynaklar

Allport, F. H. ve Lepkin, M. (1943). Building war morale with news headlines. *Public Opinion Quarterly*, 7, 211-221.
doi:10.1086/265615

Allport, F. H., Lepkin, M. ve Cahen, E. (1943, October). Headlines on Allied losses are better morale-builders. *Editor ve Publisher*, 76(41), 11, 48.

Allport, F. H. ve Rhine, R. (1942). High-lightening news that builds morale: A study of the effects of war news upon the reader, 10 October. Box 8910, Folder: "Morale" [Floyd H. Allport Papers, Syracuse University Archives]. Syracuse, NY: Syracuse University.

Anderson, A. (1999). Feminist psychology and global issues: An action agenda. *Women ve Therapy*, 22, 7–21.
doi:10.1300/J015v22n01_02

Armakolas, I. (2011). The 'paradox' of Tuzla city: Explaining nonnationalist local politics during the Bosnian war. *Europe-Asia Studies*, 63, 229–261. doi:10.1080/09668136.2011.547697

Bairdain, E. F. ve Bairdain, E. M. (1971). Final Technical Report: Psychological Operations Studies—Vietnam, Volume I. Washington, DC: Advanced Research Projects Agency.

Bar-Tal, D. (2000). From intractable conflict through conflict resolution to reconciliation: Psychological analysis. *Political Psychology*, 21, 351–365. doi:10.1111/0162-895X.00192

Bar-Tal, D. (2007). Sociopsychological foundations of intractable conflicts. *American Behavioral Scientist*, 50, 1430–1453. doi:10.1177/0002764207302462

Blumberg, H. H., Hare, A. P. ve Costin, A. (2006). Peace psychology: A comprehensive introduction. doi:10.1017/CBO9780511812682

Boehnke, K. ve Shani, M. (2012). Anti-war activism. In D. J. Christie (Ed.), *Encyclopedia of peace psychology* (pp. 5–9). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.

Braithwaite, J. (2010). *Anomie and violence: Non-truth and reconciliation in Indonesian peacebuilding*. Canberra, Australia: ANU E Press.

Bray, C. W. (1948). *Psychology and military proficiency: A history of the applied psychology panel of the national defense research committee*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Burchill, S. ve Linklater, A. (2001). *Theories of international relations*. London, England: Palgrave.

Cantril, H. (Ed.). (1950). *Tensions that cause wars*. Urbana: University of Illinois Press.

Cardona, R. ve Ritchie, E. C. (2006). Psychological screening of recruits prior to accession in the US military. In B. L. DeKoning (Ed.), *Recruit medicine* (pp. 297–311). doi:10.1037/e629562011-017

Casey, G. W. (2011). Comprehensive soldier fitness: A vision for psychological resilience in the U.S. Army. *American Psychologist*, 66, 1–3. doi:10.1037/a0021930

Chandler, R. W. (1981). *War of ideas: The U.S. propaganda campaign in Vietnam*. Boulder, CO: Westview Press.

Christie, D. J. (1997). Reducing direct and structural violence: The human needs theory. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 3, 315–332. doi:10.1207/s15327949pac0304_1

Christie, D. J. (2006). What is peace psychology the psychology of? *Journal of Social Issues*, 62, 1–17.
doi:10.1111/j.1540-4560.2006.00436.x

Christie, D. J. (Ed.). (2012). *Encyclopedia of peace psychology*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Christie, D. J., Tint, B. S., Wagner, R. V. ve Winter, D. D. (2008). Peace psychology for a peaceful world. *American Psychologist*, 63, 540–552. doi:10.1037/0003-066X.63.6.540

Coleman, P. T. (2003). Characteristics of protracted, intractable conflict: Toward the development of a metaframework—I. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 9, 1–37. doi:10.1207/S15327949PAC0901_01

Committee on Armed Services. (2008, November 20). Inquiry into the treatment of detainees in U.S. custody [Report of the Committee on Armed Services of the U.S. Senate]. Retrieved from <http://www.armedservices.senate.gov/Publications/Detainee%20Report%20FinalApril%2022%202009.pdf>

Cornum, R., Matthews, M. D. ve Seligman, M. E. P. (2011). Comprehensive soldier fitness: Building resilience in a challenging institutional context. *American Psychologist*, 66, 4–9. doi:10.1037/a0021420

Cottrell, L. S. ve Eberhart, S. (1948). *American opinion on world affairs in the atomic age*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

de la Rey, C. ve Ipser, J. (2004). The call for relevance: South African psychology ten years into democracy. *South African Journal of Psychology*, 34, 544–552. doi:10.1177/008124630403400403

Deutsch, M. (1973). The resolution of conflict: Constructive and destructive processes. doi:10.1177/000276427301700206

Deutsch, M. (1994). Constructive conflict resolution: Principles, training, and research. *Journal of Social Issues*, 50, 13–32. doi:10.1111/j.1540-4560.1994.tb02395.x

Deutsch, M., Coleman, P. T. ve Marcus, E. C. (2006). *Handbook of conflict resolution: Theory and practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Dittmann, M. (2003, June). Operation hearts and minds: Psychological operations are becoming a regular part of military strategy. *Monitor on Psychology*, 34(6), 32. Retrieved from <http://www.apa.org/monitor/jun03/operation.aspx>

Douvan, E. ve Withey, S. (1953). Some attitudinal consequences of atomic energy. *Annals of the American Academy of Political ve Social Science*, 290, 108–117. doi:10.1177/000271625329000114

Duncan, N. ve Bowman, B. (2009). Liberating South African psychology: The legacy of racism and the pursuit of representative knowledge production. In M. Montero ve C. C. Sonn (Eds.), *Psychology of liberation: Theory and applications* (pp. 93–113). doi:10.1007/978-0-387-85784-8_5

Duncan, N., van Niekerk, A., de la Rey, C. ve Seedat, M. (Eds.). (2001). *Race, racism, knowledge production and psychology in South Africa*. New York, NY: Nova Science.

Eriksson, M., Wallensteen, P. ve Sollenberg, M. (2003). Armed conflict, 1989–2002. *Journal of Peace Research*, 40, 593–607. doi:10.1177/00223433 030405006

Etzioni, A. (1967). The Kennedy experiment. *Western Political Quarterly*, 20, 361–380. doi:10.2307/445410

Faye, C. (2011). Education and democracy: SPSSI and the study of morale in World War II. *Journal of Social Issues*, 67, 12–26. doi:10.1111/j.1540-4560.2010.01680.x

Fisher, R. J. (2005). *Paving the way: Contributions of interactive conflict resolution to peacemaking*. Lanham, MD: Lexington Books.

Fitts, P. M. (1947). *Psychological research on equipment design* (Report No. 19). Washington, DC: U.S. Army Air Forces Aviation Psychology Training Program.

Fontan, V. C. (2012). Decolonizing peace. Doerzbach, Germany: Dignity Press.

Frank, J. D. (1967). Sanity and survival in the nuclear age. New York, NY: Random House.

Freire, P. (1970). Pedagogy of the oppressed. New York, NY: Continuum.

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6, 167–191.
doi:10.1177/002234336900600301

George, A. L. ve Smoke, R. (1974). Deterrence in American foreign policy: Theory and practice. New York, NY: Columbia University Press.

Gergen, K. J., Gulerce, A., Lock, A. ve Misra, G. (1996). Psychological science in cultural context. *American Psychologist*, 51, 496–503.
doi:10.1037/0003-066X.51.5.496

Gibson, J. L. (2006). The contributions of truth to reconciliation: Lessons from South Africa. *Journal of Conflict Resolution*, 50, 409–432.
doi:10.1177/0022002706287115

Gurr, T. R. ve Moore, W. H. (1997). Ethnopolitical rebellion: A cross-sectional analysis of the 1980s with risk assessments for the 1990s. *American Journal of Political Science*, 41, 1079–1103.
doi:10.2307/2960482

Hamber, B. (2009). Transforming societies after political violence: Truth, reconciliation, and mental health. doi:10.1007/978-0-387-89427-0

Harrell, T. W. (1992). Some history of the Army General Classification Test. *Journal of Applied Psychology*, 77, 875–878.
doi:10.1037/0021-9010.77.6.875

Harris, R. A., Proshansky, H. M. ve Raskin, E. (1956). Some attitudes of college students concerning the hydrogen bomb. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 42, 29–33.
doi:10.1080/00223980.1956.9713022

Hayner, P. ve Ash, T. (2002). Unspeakable truths: Confronting state terror and atrocity. London, England: Routledge.

Hoge, C. W., Castro, C. A., Messer, S. C., McGurk, D., Cotting, D. I. ve Koffman, R. I. (2004). Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *The New England Journal of Medicine*, 351, 13–22. doi:10.1056/NEJMoa040603

Hollander, N. C. (1997). Love in a time of hate: Liberation psychology in Latin America. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Hunt, R. A. (1995). Pacification: The American struggle for Vietnam's hearts and minds. Boulder, CO: Westview Press.

Jackson, J. P. (1998). Psychologists, the Supreme Court, and school desegregation, 1952–1955. *Journal of Social Issues*, 54, 143–177.
doi:10.1111/j.1540-4560.1998.tb01211.x

Jacobs, M. S. (1989). American psychology and the quest for nuclear peace. New York, NY: Praeger.

James, W. (1995). The moral equivalent of war. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 1, 17–26. (Original work published 1910). doi:10.1207/s15327949pac0101_4

Janis, I. L. (1972). *Victims of groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascos*. Oxford, England: Houghton Mifflin.

Johnson, B. T. ve Nichols, D. R. (1998). Social psychologists' expertise in the public interest: Civilian morale research during World War II. *Journal of Social Issues*, 54, 53–77. doi:10.1111/j.1540-4560.1998.tb01208.x

Jones, L. V. (2007). Some lasting consequences of US psychology programs in World Wars I and II. *Multivariate Behavioral Research*, 42, 593–608. doi:10.1080/00273170701382542

Katz, D. ve Hyman, H. (1947). Industrial morale and public opinion methods. *International Journal of Opinion ve Attitude Research*, 1, 13–30.

Keene, J. D. (1994). Intelligence and morale in the army of a democracy: The genesis of military psychology during the First World War. *Military Psychology*, 6, 235–253. doi:10.1207/s15327876mp0604_3

Kelman, H. C. (1981). Reflections on the history and status of peace research. *Conflict Management and Peace Science*, 5, 95–110. doi:10.1177/073889428100500202

Kelman, H. C. (1995). Contributions of an unofficial conflict resolution effort to the Israeli–Palestinian breakthrough. *Negotiation Journal*, 11, 19–27. doi:10.1111/j.1571-9979.1995.tb00043.x

Kelman, H. C. (1997). Some determinants of the Oslo breakthrough. *International Negotiation*, 2, 183–194. doi:10.1163/15718069720847933

Kelman, H. C. (2005). Interactive problem solving in the Israeli–Palestinian case: Past contributions and present challenges. In R. Fisher (Ed.), *Paving the way: Contributions of interactive conflict resolution to peacemaking* (pp. 41–63). Lanham, MD: Lexington Books.

Kelman, H. C. (2010). Interactive problem solving: Changing political culture in the pursuit of conflict resolution. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 16, 389 – 413. doi:10.1080/10781919.2010.518124

Kennan, G. F. (1947). The sources of Soviet conduct. *Foreign Affairs*, 25, 566–582. doi:10.2307/20030065

Kimmel, P. R. ve Stout, C. E. (Eds.). (2006). *Collateral damage: The psychological consequences of America's war on terror*. Westport, CT: Praeger.

Klineberg, O. (1950). *Tensions affecting international understanding*. New York, NY: Social Science Research Council.

Kriesberg, L. (2007). The development of the conflict resolution field: Origins, growth, and differentiation. In I. W. Zartman (Ed.), *Peacemaking in international conflict: Methods and techniques* (pp. 25–61). Washington, DC: U.S. Institute of Peace.

Lanouette, W. (2009). Civilian control of nuclear weapons. *Arms Control Today*, 39(4), 45–48.

Lederach, J. P. (2003). *Conflict transformation*. Intercourse, PA: Good Books. Lewis, N. A. (2004, November 30). Red Cross finds detainee abuse in Guantanamo. Retrieved from http://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/30gitmo.html?pagewanted_printve%23038;position_

Lynch, E. C. (1968). Walter Dill Scott: Pioneer industrial psychologist. *The Business History Review*, 42, 149–170. doi:10.2307/3112213

Maier, M. H. (1993). Military aptitude testing: The past fifty years [Defense Manpower Data Center Technical Report 93-007]. Retrieved from http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD_ADA269818

McNamara, R. S. (1983). The military role of nuclear weapons: Perceptions and misperceptions. *Foreign Affairs*, 62, 59–80. doi:10.2307/20041735

Montero, M. (2009). Methods for liberation: Critical consciousness in action. In M. Montero ve C. C. Sonn (Eds.), *Psychology of liberation: Theory and applications* (pp. 73–91). doi:10.1007/978-0-387-85784-8_4

Montero, M. ve Sonn, C. C. (Eds.). (2009). *Psychology of liberation: Theory and applications*. New York, NY: Springer.

Montiel, C. J. (2000). Constructive and destructive post-conflict forgiveness. *Peace Review*, 12, 95–101. doi:10.1080/104026500113872

Montiel, C. J. (2006). Political psychology of nonviolent democratic transitions in Southeast Asia. *Journal of Social Issues*, 62, 173–190. doi:10.1111/j.1540-4560.2006.00445.x

Montiel, C. J. (2010). Social representations of Democratic transition: Was the Philippine People Power One a nonviolent power-shift or a military coup? *Asian Journal of Social Psychology*, 13, 173–184. doi:10.1111/j.1467-839X.2010.01312.x

Montiel, C. J. ve Noor, N. M. (2009). *Peace psychology in Asia*. New York, NY: Springer.

Montiel, C. J. ve Rodriguez, A. (2009). What happens to liberation movements after the dismantling of an authoritarian regime: The Philippine case. In M. Montero (Ed.), *Psychology of liberation: Theory and applications* (pp. 155–172). New York, NY: Springer.

Morawski, J. G. ve Goldstein, S. E. (1985). Psychology and nuclear war: A chapter in our legacy of social responsibility. *American Psychologist*, 40, 276–284. doi:10.1037/0003-066X.40.3.276

Morgenthau, H. J. ve Thompson, K. W. (1985). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York, NY: Knopf.

Munson, E. (1921). *The management of men*. New York, NY: Holt. Murphy, G. (Ed.). (1945). *Human nature and enduring peace*. Boston, MA: Houghton Mifflin.

Nadler, A. (2012). Intergroup reconciliation: Definitions, processes, and future directions. In L. R. Tropp (Ed.), *The Oxford handbook of intergroup conflict* (pp. 291–308). doi:10.1093/oxfordhb/9780199747672.013.0017

Napoli, D. S. (1978). The mobilization of American psychologists, 1938–1941. *Military Affairs*, 42(1), 32–36. doi:10.2307/1986635

Osgood, C. E. (1962). *An alternative to war or surrender*. Urbana: University of Illinois Press.

Pieslak, S. (2004). The international criminal court's quest to protect rape victims of armed conflict: Anonymity as the solution. *Santa Clara Journal of International Law*, 2(1), 2138–2177.

Pilisuk, M. (1998). The hidden structure of contemporary violence. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 4, 197–216. doi:10.1207/s15327949pac0403_1

Presidential Task Force on Psychological Ethics and National Security. (2005). *Report of the American Psychological Presidential Task Force on Psychological Ethics and National Security*. Retrieved from <http://www.apa.org/pubs/info/reports/pens.pdf>

Pruitt, D. G. (2007). Readiness theory and the Northern Ireland peace process. *American Behavioral Scientist*, 50, 1520–1541. doi:10.1177/0002764207302467

Rand, H. P. (1960). Mental conditioning of the soldier for nuclear war. *Military Medicine*, 307, 744–745.

Rothman, J. (1997). Resolving identity-based conflict in nations, organizations, and communities. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Rouhana, N. N. ve Kelman, H. C. (1994). Promoting joint thinking in international conflict: An Israeli–Palestinian continuing workshop. *Journal of Social Issues*, 50, 157–178. doi:10.1111/j.1540-4560.1994.tb02403.x

Russell, R. W. (Ed.). (1961). Psychology and policy in a nuclear age [Special issue]. *Journal of Social Issues*, 17(3).

Sacipa-Rodríguez, S., Tovar-Guerra, C., Villarreal, L. F. G. ve Bohorquez, R. V. (2009). Psychological accompaniment: Construction of cultures of peace among a community affected by war. In M. Montero ve C. C. Sonn (Eds.), *Psychology of liberation: Theory and applications* (pp. 221–235. doi:10.1007/978-0-387-85784-8_12

Schwartz, S. ve Winograd, B. (1954). Preparation of soldiers for atomic maneuvers. *Journal of Social Issues*, 10(3), 42–52. doi:10.1111/j.1540-4560.1954.tb01997.x

Schwebel, M. (1965). Behavioral science and human survival. Lincoln, NE: Universe.

Schwebel, M. (1997). Job insecurity as structural violence: Implication for destructive intergroup conflict. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 3, 333–351. doi:10.1207/s15327949pac0304_2

Seligman, M. E. P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5–14. doi:10.1037/0003-066X.55.1.5

Seligman, M. E. P. ve Fowler, R. D. (2011). Comprehensive soldier fitness and the future of psychology. *American Psychologist*, 66, 82–86. doi:10.1037/a0021898

Seligman, M. E. P., Steen, T. A., Park, N. ve Peterson, C. (2005). Positive psychology: Empirical validations of interventions. *American Psychologist*, 60, 410–421. doi:10.1037/0003-066X.60.5.410

Smith, M. B. (1999). Political psychology and peace: A half-century perspective. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 5, 1–16. doi:10.1207/s15327949pac0501_1

Smith, M. B. (2001). Foreword. In D. J. Christie, R. V. Wagner ve D. A. Winter (Eds.), *Peace, conflict, and violence: Peace psychology for the 21st century*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. Retrieved from <http://academic.marion.ohiostate.edu/dchristie/Peace%20Psychology%20Book.html>

Soldz, S. ve Olson, B. (2008). Psychologists, detainee interrogations, and torture: Varying perspectives on nonparticipation. In A. E. Ojeda (Ed.), *The trauma of psychological torture* (pp. 70–91). Westport, CT: Praeger.

Staal, M. A. ve Stephenson, J. A. (2006). Operational psychology: An emerging subdiscipline. *Military Psychology*, 18, 269–282. doi:10.1207/s15327876mp1804_2

Stagner, R., Brown, J. F., Gundlach, R. H. ve White, R. K. (1942). A survey of public opinion on the prevention of war. *The Journal of Social Psychology*, 16, 109–130. doi:10.1080/00224545.1942.9714108

Staub, E. (2013). Building a peaceful society: Origins, prevention, and reconciliation after genocide and other group violence. *American Psychologist*, 68, 576–589. doi:10.1037/a0032045

Suedfeld, P. ve Tetlock, P. E. (1991). Psychologists as policy advocates: The roots of controversy. In P. Suedfeld ve P. E. Tetlock (Eds.), *Psychology and social policy* (pp. 1–30). Washington, DC: Hemisphere.

Suleman, M. ve Williams, S. (2003). A study of the Jaghori district under Taliban control [CDA Collaborative Learning Project]. Retrieved from http://www.cdainc.com/cdawww/project_home.php

Tajfel, H. (Ed.). (2010). *Social identity and intergroup relations* (Vol. 7). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Tetlock, P. E. (1987). Testing deterrence theory: Some conceptual and methodological issues. *Journal of Social Issues*, 43(4), 85–91. doi:10.1111/j.1540-4560.1987.tb00255.x

Tushnet, M. V. (1987). The NAACP's legal strategy against segregated education, 1925-1950. doi:10.5149/uncp/9780807855959

Urbsaitis, B. M. (2009). Wounded healers and reconciliation fatigue: The search for social justice and sustainable development in South Africa. Saarbrücken, Germany: Verlag.

Varshney, A. (2003). *Ethnic conflict and civic life: Hindus and Muslims in India*. New Haven, CT: Yale University Press.

Vollhardt, J. ve Bilali, R. (2008). Social psychology's contribution to the psychological study of peace: A review. *Social Psychology*, 39, 12–25. doi:10.1027/1864-9335.39.1.12

Wagner, R. V. (1985). Psychology and the threat of nuclear war. *American Psychologist*, 40, 531–535. doi:10.1037/0003-066X.40.5.531

Wallace, M. (2002). Cross-ethnic solidarity in the face of ethnic cleansing [CDA Collaborative Learning Project]. Retrieved from http://www.cdainc.com/cdawww/project_home.php

Waller, D. (2001, October 16). Opening up the PSIOP war: The U.S. goes on the offensive for the hearts and minds of Afghans. *Time Magazine*. Retrieved from http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?%20outfit_pmtvefolder_64vepaper_342

Wessells, M. G. (1996). A history of Division 48 (Peace Psychology). In D. A. Dewsbury (Ed.), *Unification through division: Histories of the divisions of the American Psychological Association* (Vol. 1, pp. 265–298) doi:10.1037/10218-009

Wessells, M. G. (2007). Post-conflict healing and reconstruction for peace: The power of social mobilization. In J. White ve A. J. Marsella (Eds.), *Fear of persecution: Global human rights, international law, and human well-being* (pp. 257–278). New York, NY: Lexington.

Wessells, M. G. (2009). Do no harm: Toward contextually appropriate psychosocial support in international emergencies. *American Psychologist*, 64, 842–854. doi:10.1037/0003-066X.64.8.842

White, R. K. (1966). Misperception and the Vietnam War. *Journal of Social Issues*, 22(3), 1–164. doi:10.1111/j.1540-4560.1966.tb00978.x

White, R. K. (1968). *Nobody wanted war: Misperception in Vietnam and other wars*. New York, NY: Doubleday.

White, R. K. (1969). Three not-so-obvious contributions of psychology to peace. *Journal of Social Issues*, 25(4), 23–39. doi:10.1111/j.1540-4560.1969.tb00618.x

White, R. K. (1984). *Fearful warriors: A psychological profile of U.S.–Soviet relations*. New York, NY: Free Press.

White, R. K. (1986). *Psychology and the prevention of nuclear war*. New York, NY: New York University Press.

Wright, Q., Evan, W. M. ve Deutsch, M. (1962). *Preventing World War III: Some proposals*. New York, NY: Simon ve Schuster.

Yerkes, R. M. (1918). Psychology in relation to the war. *Psychological Review*, 25(2), 85–115. doi:10.1037/h0069904

Yerkes, R. M. (Ed.). (1921). *Psychological examining in the United States Army*. *Memoirs of the National Academy of Sciences*, 15, i–vi, 1–180.

ⁱ *Yazarların notu:* Bu makale; Ekim 2013'te yayınlanan *American Psychologist* dergisinin Barış Psikolojisi konulu özel sayısında yer alan sekiz makaleden biridir.

Makalenin bazı bölümleri, Daniel J. Christie tarafından Güney Afrika'nın Cape Town kentinde düzenlenen Uluslararası Psikoloji Kongresi'nde Bilim Üzerine Konuşmaların Durumu olarak (Ağustos, 2012) ve Pakistan Lahor'daki Uluslararası Uygulamalı Psikoloji Konferansı'nda (Aralık 2012) davet üzerine bir söylev olarak sunuldu. Bu yazının önceki versiyonları hakkında yapıcı geri bildirimlerde bulunan aşağıdaki meslektaşlarımıza içtenlikle teşekkürlerimizi sunarız: Stephan Lewandowsky, Klaus Oberauer, Deborah Winter, Richard Wagner, Linda Tropp, Winnifred Louis, Barbara Tint, Daniel Bar-Tal ve June Tangney.

Bu yazıyla ilgili yazışmalar Daniel J. Christie'ye gönderilmektedir: 351 Hawthorn Bulvarı, Delaware, OH 43015. E-posta: christie.1@osu.edu

Çevirmenin notu: Çeviriye yaptıkları değerli katkılar için sevgili arkadaşım Sercan Karlıdağ ve sevgili hocam Mehmet Karasu'ya çok teşekkür ederim.

Çeviren: Betül Kanık
(Hacettepe Üniversitesi,
Sosyal Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi)

SOSYAL-PSİKOLOJİK BARIŞ ARAŞTIRMALARI¹

Johanna Ray Vollhardt*

Başlangıcından bu yana bir disiplin olarak sosyal psikoloji, gruplar arası ve gruplar içi barış ve şiddetle ilgili pek çok konuyla ilgilenmiştir. Sosyal psikologlar dönemin politik çatışmalarından etkilenerek önyargının, saldırganlığın, gruplar arasındaki çatışmanın veya otoriteye itaatin şiddeti nasıl etkileyeceği konularının yanı sıra, üst düzey hedefler ve gruplar arası temas gibi araçların gruplar arası çatışmayı iyileştirmek ve çatışmanın üstesinden gelmek için nasıl kullanılabilceği konularını da ele almışlardır. Böylece, sosyal psikoloji hem olumsuz hem de olumlu barışın katalizörleri ve engellerini, diğer bir deyişle şiddetin yokluğunu ve sosyal adaletin varlığını göreceli olarak incelemişlerdir (Cohrs ve Boehnke, 2008). Sosyal-psikolojik teoriler, barış psikolojisi ve çatışma çözümünü beslerken; karşılıklı örtüşme ve etki aracılığıyla barış ve çatışmayla ilgili meseleler de sosyal psikoloji içerisinde

“sosyal-psikolojik barış araştırmaları” olarak nitelendirilebilecek önemli miktarda araştırmayı oluşturan sosyal psikolojiyi şekillendirmektedir (Vollhardt ve Bilali, 2008).

Bazı bilim insanları sosyal psikolojinin barış ve şiddeti çalışmak için benzersiz bir donanıma sahip olduğunu bile ileri sürmektedirler. *Kişi × durum etkileşimlerinin* incelenmesi olarak sosyal psikolojinin bildik kavram-sallaştırılması, barış ve şiddetle ilgili psikolojik çalışmalar için gerekli olan bireysel ve toplumsal düzeydeki faktörlerin karşılıklı etkileşiminin analiz edilmesine işaret etmektedir (Pettigrew, 1998). Buna göre, sosyal-psikolojik barış araştırmalarının ele aldığı tipik sorular, şiddeti azatma ve önlemenin yanı sıra, duygusal veya bilişsel değişkenlerin ve durumsal faktörlerin, birlikte şiddeti nasıl etkilediği ve hangi tutum ve davranışların barış ve sosyal adaletle ilişkili olduğu üzerine yoğunlaşmaktadır. (Düşman imajları, sosyal sınıflandırma, insanlıktan çıkarma gibi) bilişsel süreçlerin araçları da sosyal-psikolojik barış araştırmaları kapsamında incelenir ve Pettigrew (1998), sosyal psikolojinin barış ve çatışma üzerine yaptığı çalışmalarla bu aracı süreçlerin sistematik bir şekilde incelenmesinin, “benzersiz bir katkı” (s. 666) olduğuna dikkat çekmektedir. Sosyal-psikolojik barış araştırmaları, sadece analizin mikro (örn., bir kişinin yıkıcı tutumları veya saldırgan eğilimi) veya makro düzeyine (örn., çatışma veya barışa neden

* Clark Üniversitesi Psikoloji Bölümü, ABD, Doç. Dr.

olan toplumsal yapıları analiz ederek) odaklanmak yerine, mikro ve makro seviyedeki analizler arasında köprü kurarak mezo analiz düzeyine hitap edebilmekte ve sosyal meselelerle ilgili tutumların yanı sıra grup içi ve gruplar arası süreçleri içerebilmektedir (Pettigrew, 1998).

Sosyal-psikolojik barış araştırmalarının odağı, zamanın ruhu ve belirli bir yer veya dönemdeki çatışmaların doğası tarafından şekillenmektedir (Christie, 2006). Örneğin, Soğuk Savaş dönemindeki araştırmalar ya hep ya hiç niteliğindeki çatışmalara, caydırıcılığa ve karar verme gibi konular üzerine odaklanmışken, son yirmi yılda etno-politik ve dini çatışmalarda sosyal kimliğin rolü üzerine araştırmalarda artış söz konusudur ve daha yakın zamanlardan itibaren sosyal psikolojide terörizm üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, yirmi birinci yüzyılda etnik kitlesel şiddetlerin sonrasında insan hakları ihlalleri, mağduriyet ve uzlaşma konularına vurgunun artmasıyla bu konular *Journal of Personality and Social Psychology* (Kişilik ve Sosyal Psikoloji Dergisi) (örn. Shnabel ve Nadler, 2008) gibi alanın ana akım dergilerine de yavaş yavaş girmeye başlamıştır.

Sosyal-Psikolojik Barış Araştırmalarında Çalışma Sahaları

Galtung'un olumlu ve olumsuz barış arasındaki ayrımını takiben,ⁱⁱ Cohrs ve Boehnke (2008) daha ileri düzeyde olumsuz ya da olumlu barışı *önleyen* süreçler ve faktörler üzerine yapılan sosyal-psikolojik araştırmalarla (engeller), olumlu veya olumsuz barışı *teşvik eden* süreçler ve faktörler üzerine yapılan araştırmaları (katalizörler) birbirinden ayırmışlardır. Bazı faktörler hem olumsuz hem de olumlu barışa katkıda bulundukları için, bu kategoriler karşılıklı olarak özel kategoriler değildir. Mevcut sosyal-psikolojik barış araştırmalarının çoğu, (1) olumsuz barışa yönelik engelleri, (2) olumlu barışa yönelik engelleri; daha az bilinen, (3) olumsuz barış katalizörlerini ve (4) olumlu barış katalizörlerini ele almaktadır. Psikoloji disiplini olumlu süreçlerden ziyade sorunlara ve olumsuz dinamikler üzerine odaklanma eğiliminde olduğu için bu durum, psikolojinin pek çok alanında benzerlik göstermektedir.ⁱⁱⁱ

Olumsuz Barışa Yönelik Engeller

Olumsuz barışa yönelik sosyal-psikolojik engeller arasında, şiddete neden olan toplumsal ve sosyal faktörlerin yanı sıra grup dinamikleri, kolektif süreçler, duygusal ve bilişsel süreçler ve ideolojiler yer alır. Örneğin, sosyal psikologlar, atıf yanlışlıklarının rolünü, izleyici etkisini, kolektif bellekleri, kolektif mağduriyeti, rekabeti, insanlıktan çıkarmayı, insanlıktan uzaklaştırmayı, sorumluluğun dağılmasını, düşman imajlarını, korkuyu,

militarist tutumları, grup düşüncesini, ahlaki ayrılmayı, milliyetçiliği, (nefret gibi) olumsuz duyguları, itaati, dış-grup yanlılıklarını, gerçekçi grup çatışmasını, sağ kanat yetkeciliğini, sosyal etkiyi ve tehdidin şiddete destek üzerindeki etkilerini çalışmaktadırlar.^{iv}

Ayrıca, sosyal-psikolojik barış araştırmaları, saldırganlık, anti-semitizm, zorbalık, medya şiddeti, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi doğrudan şiddetin özel yönleri ve tezahürlerini tanımlamakta ve incelemektedirler.^v

Olumlu Barışa Yönelik Engeller

Olumlu barışa yönelik engellerle ilgili sosyal-psikolojik araştırmalar, diğer grupların üyelerinin dışlanmasına neden olan bilişsel ve duygusal süreçler ile baskınlık, hiyerarşi, zulüm ve sömürünün meşrulaştırıldığı bilişsel ve duygusal süreçleri incelemektedir. Başka bir deyişle, bu araştırmalar yapısal şiddetin altında yatan psikolojik süreçleri ele almaktadır. Bu, gayrimeşrulaştırma, ayrımcılık, güvensizlik, etnosentrizm, adil dünya inançları, ölümlülüğün belirginliği, olumsuz gruplar arası tutumlar, güç, önyargı, ırkçılık, sosyal baskınlık yönelimi, sosyal kimlik ve sosyal sınıflandırma teorileri, stereotipleme, sistemin meşrulaştırılması, tehdit ve kurbanı suçlama üzerine araştırmaları içermektedir. Sosyal psikolojide önemli sayıda araştırma, bu konulara ayrılmış ki son yıllarda bu sayılar giderek artmaktadır.^{vi}

Olumsuz Barış Katalizörleri

Doğrudan şiddeti hafifleten ve önleyen faktörler hakkında daha az sosyal-psikolojik araştırma yapılmış olmasına rağmen, son on yılda bu konularda bazı değerli strateji ve yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar, zarar vermeyi azaltan (kolektif suçluluk, affetme ve uzlaşma gibi) duygusal hâllerin ve tehlike anında ya da şiddeti durdurma konusunda insanların hareket geçmelerine imkân veren (ahlaki cesaretlendirme gibi) davranışsal eğilimlerin yanı sıra dışlanma ve çatışmayı azaltan (kategorisizleştirme, ırk ayırımına son verme, bütünleyici (bilişsel) karmaşıklık, yeniden kategorilendirme ve üst hedefler gibi) bilişsel süreçleri içermektedir.^{vii}

Olumlu Barış Katalizörleri

Yapısal şiddeti azaltacak, sosyal adalet ve olumlu barışı sağlayacak sosyal-psikolojik süreçler hakkında biraz daha fazla şey bilinmektedir. Buna, daha kapsayıcı toplumsal yapıları ve kaynakların yeniden dağıtılmasını kolaylaştıran süreçler dâhildir. Örneğin, sosyal psikologlar; fedakârlık, kolektif suçluluk, ortak iç-grup kimliği, temas hipotezi, işbirliği, empati, (dağıtımsal, onarıcı ve prosedürel) adalet, üst düzey hedefler, hoşgörü, güven ve evrensel değer yönelimi üzerinde çalışmaktadırlar. Yapısal şiddet ve eşitsizliğin üstesinden gelmeyi ve geçmişte yapılan kötü muamele ve adaletsizliğin giderilmesi için amaçlanan davranışsal eğilimler; özür,

kolektif eylem, toplum yanlısı davranış ve tazminat/te-lafi desteği gibi konular yine sosyal-psikolojik çalışma odağı dahilindedir.^{viii}

Sosyal-Psikolojik Barış Araştırmaları İçin Yöntemsel Kıstaslar

Bu konularla ilgili olarak çokları, kendi kendilerine pra-tik uygulama ve müdahalelere katkı sağlarken, sosyal psikoloji içinde bu konular sıklıkla bağlamdan uzaklaş-tırılmış ve böylece pratik uygulamalardan ve acil sosyal meselelerin çözümünden uzaklaştırılan yollarla ince-lenmektedir. Örneğin, minimal grup paradigması içinde incelenen sosyal kimlik, gerçek grup çatışmala-rını anlama konusunda sınırlı bir değere sahiptir, zira *kendi başına* iç-grup ve dış-grup ayrımı kaçınılmaz ola-rak düşmanlık ve çatışmaya yol açmaz (Christie ve Wessells, 2008). Sosyal kimlik süreçlerinin etno-politik ve dini çatışmalar üzerindeki etkisini anlamak için, di-ğer gruplar tarafında aşağılanma ve mağduriyet dene-yimi yaşayan gerçek yaşam grubu üyeliklerini incele-mek önemlidir.^{ix} Bu deneyimler; anlatılar ve kolektif belleklerin diğer ifadeleri ile aktarılır^x ve bunlar labora-tuvarda incelenen yapay gruplarda olmayan yoğun duygusal tepkilere neden olurlar. Ayrıca barış ve şiddet üzerindeki etkileri anlamak için, tehdit, sınırlı kaynak-lar ve yıkıcı ideolojilerin varlığı ile sosyal kimlik süreçle-rinin etkileşimini incelemek de önemli görülmektedir (Christie ve Wessells, 2008).

Bu nedenle, yukarıda sıralanan konular *otomatik bi-çimde* sosyal-psikolojik barış araştırmaları olarak dü-şünülemez; öyle kabul edilebilmek için bazı kıstasları yerine getirmemiz gerekmektedir. Daha belirgin bir bi-çimde, sosyal-psikolojik barış araştırmaları prototip olarak aşağıdaki ilkelerle karakterize edilir: değer(le-rin) belirginliği (*value-explicit*), bağlamsallaştırılmış (*contextualized*), çoklu analiz düzeylerini içermesi (*inclu-sive of multiple levels of analysis*) ve pratik yönelimli olma (*practically oriented*) (Vollhardt ve Bilali, 2008). Eğer bu ölçütler yerine getirilmezse, konular kavramsal olarak ilişkili olsa da doğrudan barış ve şiddetle alakalı değildir ve bu nedenle sosyal-psikolojik barış araştı-rmalarının merkezinde yer almamaktadır. Sonuç ola-rak, sosyal-psikolojik barış araştırmaları tipik olarak ya-pısal etkilere ve mezo düzeydeki analizlerin yanı sıra, makro düzeydeki analizlere daha fazla önem vermek-tedir (Christie, 2006; Pettigrew, 1998). Dahası, sosyal-psikolojik barış araştırmaları, genel olarak ana akım sosyal psikolojideki durumdan çok daha çeşitli yön-temlerin yanında, coğrafi olarak daha çeşitli örneklem-leri içermektedir. Bununla birlikte, bu tür araştırmalar ana akım sosyal psikoloji dergilerinde de bulunabilir: 2001'den 2005'e kadar bu dergilerin bir örneğinin içe-rik analizi yapıldığında, yayınlanan makalelerin %8'i sosyal-psikolojik barış araştırması olarak sınıflandırıl-mıştır (Vollhardt ve Bilali, 2008). Buna paralel olarak, *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*'de

(Barış ve Çatışma: Barış Psikolojisi Dergisi) bu dönemde basılan makalelerin üçte birinde sosyal-psikolojik çerçeveler ve kavramlar kullanmıştır.

Sonuç

Sosyal psikoloji ve sosyal-psikolojik barış araştırmaları karşılıklı olarak birbirinden yararlanabilir. Barış araştırmaları, sosyal psikolojinin gruplar arasındaki ilişkilerin altında yatan dinamikleri ve bununla beraber barışa veya şiddete etkiye bulunan duygusal, bilişsel ve dursal faktörleri -karşılıklı etkileşimlerinin yanı sıra anlamak için sunduğu teorileri ve kavramları zenginleştirebilir. Buna ek olarak denilebilir ki, barış psikolojisi henüz psikoloji müfredatında, ders kitaplarında ve genel konferanslarda (Christie, Tint, Wagner ve Winter, 2008) belirlenmiş bir konu değilken; sosyal psikoloji köprü oluşturarak, bu konuların meşru bir şekilde alana girişini sağlamıştır. Buna karşılık, bir disiplin olarak sosyal psikoloji, sosyo-kültürel bağlamda sosyal-psikolojik barış araştırmaları vurgusundan yararlanabilir. Bu düşünce, (sosyal) psikologların sorunların kökenlerine daha derin bir seviyede, daha fazla başarı vaadiyle ve politikaya yön verenler ile etkilenen nüfusun ihtiyaçlarıyla daha fazla ilgiyle, inmelerini sağlar (Christie ve Wessells, 2008). Böylece, bu alan daha fazla itibar ve nüfuz kazanabilir ve olumlu toplumsal değişime daha etkili katkı sunabilir.^{xi}

Kaynaklar

Christie, D. (2006). What is peace psychology the psychology of? *Journal of Social Issues*, 62, 1-17.

Christie, D. J., Tint, B. S., Wagner, R. V. ve Winter, D. D. (2008). Peace psychology for a peaceful world. *American Psychologist*, 63, 540-552.

Christie, D. J. ve Wessells, M. G. (2008). Social psychology of violence. L. R. Kurtz (Ed.), *Encyclopedia of violence, peace, and conflict* içinde (ss. 1955-1963). Oxford, UK: Elsevier.

Cohrs, C. ve Boehnke, K. (2008). Social psychology and peace: An introductory overview. *Social Psychology*, 39, 4-11.

Pettigrew, T. (1998). Applying social psychology to international social issues. *Journal of Social Issues*, 54, 663-675.

Shnabel, N. ve Nadler, A. (2008). A needs-based model of reconciliation: Satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 116-132.

Vollhardt, J. ve Bilali, R. (2008). Social psychology's contribution to the psychological study of peace: A review. *Social Psychology*, 39, 12-25.

Ek Kaynaklar

<http://www.socialpsychology.org/peace.htm>

(Sosyal Psikoloji Ağı'daki Barış Psikolojisi bölümü)

<http://www.umass.edu/peacepsychology/>

(UMass Amherst'te barış ve şiddet konsantrasyonu sosyal psikoloji doktora programı)

ⁱ Barış Psikolojisi Ansiklopedisi (The Encyclopedia of Peace Psychology), Birinci Baskı. Daniel J. Christie tarafından düzenlenmiştir. Blackwell Publishing Ltd. tarafından 2012’de yayınlanmıştır.

Metin-içinde ilgili noktalarda verilen referans sözcükleri yine ansiklopedi için verilmektedir.

- ⁱⁱ Anahtar kelime olarak bkz. peace, positive and negative.
- ⁱⁱⁱ Anahtar kelime olarak bkz. positive psychology and peace psychology.
- ^{iv} Anahtar kelime olarak bkz. attribution theory, intergroup conflict and; bystander intervention; collective memories of inter-group conflict; victimhood, collective; cooperation and competition; dehumanization, inhumanization, and naturalization; diffusion of responsibility; image theory; fear, politics of; militaristic attitude; groupthink; moral disengagement; patriotism and nationalism; intergroup hatred: psychological dimensions; affect: origins and targets of hate; emotions in violence and peace, intergroup; obedience to authority; social influence; inter- group conflict, theories of; authoritarian personality; threat, kinds and effects of.
- ^v Anahtar kelime olarak bkz. aggression; anti-semitism, psychology of; bullying; media violence, effects of; racism; xenophobia.
- ^{vi} Anahtar kelime olarak bkz. delegitimization; discrimination; trust and distrust; ethnocentrism; mortality salience in peace and conflict; power: hard, soft, and smart; social dominance theory; social identity theory; stereotypes; system justification theory; threat, kinds and effects of.
- ^{vii} Anahtar kelime olarak bkz. common ingroup identity model; desegregation; cognitive complexity; emotion; forgiveness, intergroup; reconciliation: instrumental and socioemotional aspects; bystander intervention.
- ^{viii} Anahtar kelime olarak bkz. guilt: personal and collective; common ingroup identity model; contact theory, inter-

Çevirmenin notu: Çeviriye yaptığı değerli katkıları için sevgili yol arkadaşım Sercan Karlıdağ’a çok teşekkür ederim.

group; cooperation and competition; deprovincialization; empathy, intergroup: regarding the suffering of others; restorative justice; moral exclusion; social injustice; tolerance for diverse groups; trust and distrust; values, nonviolence, and peace psychology; apologies and forgiveness; activism, psychology of social; prosocial behavior.

- ^{ix} Anahtar kelime olarak bkz. victimhood, collective.
- ^x Anahtar kelime olarak bkz. collective memories of intergroup conflict; collective remembering.
- ^{xi} Anahtar kelime olarak bkz. Activism, Psychology of Social; Affect: Origins and Targets of Hate; Aggression; Anti-Semitism, Psychology of; Apologies and Forgiveness; Attribution Theory, Intergroup Conflict and; Authoritarian Personality; Bullying; Bystander Intervention; Cognitive Complexity; Collective Memories of Intergroup Conflict; Collective Remembering; Common Ingroup Identity Model; Contact Theory, Intergroup; Cooperation and Competition; Dehumanization, Inhumanization, and Naturalization; Delegitimization; Deprovincialization; Desegregation; Diffusion of Responsibility; Discrimination; Emotion; Emotions in Violence and Peace, Intergroup; Empathy, Intergroup: Regarding the Suffering of Others; Ethnocentrism; Fear, Politics of; Forgiveness, Intergroup; Groupthink; Guilt: Personal and Collective; Image Theory; Intergroup Conflict, Theories of; Intergroup Hatred: Psychological Dimensions; Media Violence, Effects of; Militaristic Attitude; Moral Disengagement; Moral Exclusion; Mortality Salience in Peace and Conflict; Obedience to Authority; Patriotism and Nationalism; Peace, Positive and Negative; Positive Psychology and Peace Psychology; Power: Hard, Soft, and Smart; Prosocial Behavior; Racism; Reconciliation: Instrumental and Socioemotional Aspects; Restorative Justice; Social Dominance Theory; Social Identity Theory; Social Influence; Social Injustice; Stereotypes; System Justification Theory; Threat, Kinds and Effects of; Tolerance for Diverse Groups; Trust and Distrust; Values, Nonviolence, and Peace Psychology; Victimhood, Collective; Xenophobia.

MELEK GÖREGENLİ İLE AKADEMİ VE [TOPLUMSAL] BARİŞ ÜZERİNE

Prof. Dr. Melek Göregenli, Türkiye'nin toplumsal meselelerine ilişkin uzun yıllar boyunca çeşitli araştırmalar yürüterek bu meselelerin barışçıl yollarla çözüme kavuşması için hem bilgi üreten hem de ürettiği bilgi üzerinden davranan 'barışa taraf' bir akademisyen.ⁱ

'Barış Psikolojisi' temalı bu özel sayımız kapsamında kendisine toplumsal barışla ve toplumsal barışın farklı yönleriyle ilgili çeşitli sorular sorduk. Şimdi sizleri Melek Göregenli'nin sorduğumuz sorulara verdiği yanıtlarla başbaşa bırakıyoruz.

Size göre barış ne anlama geliyor?

Barış, soyut bir kavram olarak düşündüğümde huzur, sükûnet gibi geliyor ama somutta doğa, insanlar, toplumlar için düşündüğümde adil ve eşit bir dünya, böyle bir yaşama hâli anlamına geliyor; savaşın olmamasından fazla bir şey, adalet ama her canlı için.

Akademinin toplumsal barış konusunda sorumluluğu nedir? Pratik olarak neler yapılabilir?

Modernist anlamda düşünürsem, bilginin dünyayı biçimlendirici işlevi olduğu açısından düşünürsem dahi toplumun bütün kesimlerinin daha iyi bir hayat yaşaması için bilgi üretme sorumluluğu vardır akademinin. Barışın bilgisi, daha çok insanın iyi olma hâliyle ilgilidir, sermayenin, egemenlerin ya da bilgi üretimini finanse edenlerin dışındaki çoğunluğun. Psikoloji özelinde düşündüğümde, bireyden başlayan ve bireyde biten bir iyilik hâlinin bilgisi, sadece barış içinde bir dünya için işe yaramaz değildir bence. Kendisi için de bir anlamı yoktur çünkü böyle bir "birey" yok, yaşamıyor; insan, "birey" olmadan önce de insandı, doğa da insanın onunla kurduğu yıkıcı ilişkiden önce, insandan önce bile vardı ve tarihselliği içinde hep "diğer"iyle ilişki içinde var oldu. Ancak insanı, tarihselliği ve diğerleriyle ilişkisi içinde ve bu ilişkiyi sosyo-politik bağlamında kavramaya çalışan bir bilgi üretim süreci barışa katkıda bulunabilir. Barışı, yani eşitlik ve adaleti bozan neyse ortaya çıkarabiliriz; hiç değişmez gibi görünen toplumsallığın kalıcılığı pekiştiren meşrulaştırıcı mekanizmalarını deşifre edip yeni bir toplumsallığın inşası için görünür kılabiliriz. Doğrudan barışı savunabiliriz, herkes için iyi bir hayatın bilgisini üretmeyi açıkça isteyebiliriz. Akademisyenin tarafsızlığı mitini bozup neye ve nasıl hizmet ettiğini deşifre edebiliriz; akvaryuma dışarıdan bakabilme yetisine dair bir iddia ancak ölmeyi göze almış bir balığın öte-dünya hayali olabilir. Suda

kalarak ısrarla bunu yapabiliriz bazen nefesimiz ke-
silse de.

Türkiye koşullarında toplumsal barışın önündeki baş- lıca engeller ve fırsatlar neler olabilir?

Türkiye aslında dünyanın başka ülkelerine benziyor pek çok açıdan, her ülkenin yaralılarının, bütün dünya-
nın yükünü taşıyanlarının adları değişse de yükleri de-
ğişmiyor: Sömürü, yoksulluk, bedenlerinin hesabını
vermeye zorlanma, dillerinin, tarihlerinin, kültürlerinin
yok edilmeye çalışılması, yerlerinden edilme, savaş,
sürgün ve insan eliyle üretilmiş daha pek çok kötülük.
Kürt meselesi, Ermeni meselesi, yoksulluk, insanların
bedensel, cinsel, cinsiyetle ilgili var oluşlarına yönelik
baskılar vb. kimi geçmişte kimi hâlâ süren sayılamaya-
cak kadar çok ölüm, acı ve kötülük üreten sistemik bir
kötülüktür söz ediyoruz. Gerçek bir barışın önündeki
engel tek kelimeyle bütün bunları ve fazlasını üreten
sistemdir, kapitalizm ve onun aldığı binbir sömürgeci,
baskıcı, faşizan görünüm. Bu kapkara şemsiyenin al-
tında mikro iktidarlar tarafından üretilen, ev-içlerinde,
okulda, fabrikada, sokakta, kent planlamalarında, her
yerde sistemi yeniden üreten hiyerarşik ilişkilene-
me hâli. Engel açıkça budur, fırsat da bu yapıyı bozan, de-
şifre eden ve doğrudan başka bir hayatı kurmaya dola-
yısıyla barışı kurmaya çalışan her düzeyde ve biçimde
yaşama pratiği, akademik bilgi üretme ve bilgiyle ha-
yatı anlamaya çalışma çabası da dâhil.

Genel bir anlatımla sosyal bilimlerin, özelde ise sosyal psikolojinin toplumsal barışa katkısı olabilir mi? Olursa, nasıl?

“Barışa katkı” doğru bir tanımlama, hatta “barışın in-
şasına katkı” diyebiliriz; “katkı”, çünkü akademinin ve
akademisyenin doğrudan böyle bir gücü yoktur. Fakat
yaygın akademik bilgi üretme sürecinin ve ortaya çıkan
bilginin, barışı bozan sistemin inşası sürecine doğru-
dan katkısını düşündüğümüzde aslında bu bilgi üreti-
min doğasına ilişkin her düşünme ve eyleme hâli, bu
süreci sorgulanabilir hâle getirip verili “bilgi”nin doku-
nulmazlığını sarsacağı için yararlıdır, yani eleştirel ba-
kış. Ötesinde ise doğrudan yukarıda söz ettiğim barışı
sistemik olarak bozan kalıcı yapıları ortaya çıkaran ve
sorgulanabilir hâle getiren, başka yaşama biçimlerinin
bilgisine ulaşmaya çalışan akademik çabalardan söz
edilebilir. Sosyal bilimlerin modernist iddialarının içe-
riği, vazettiği insan ve toplum formunun yerine yeni bir
hayat formu koymak mümkün, eğer modernist bir iddi-
ayı yeniden -başka bir içerikle- üreteceksek ya da bir
yanında “barış”ın evrensel bir arzu olarak diğer ya-
nında farkların görünür ve eşitlik içinde tanınır olabil-
diği yeni bir dünya hayalinin inşa edilmesi yolunu, “bi-
lim” alanı dışındaki toplumsal güçlerle birlikte aramak
da mümkün. Ben, ikincisini tercih ediyorum. 😊 Çünkü
insanlığın hâlâ ve sanırım uzun zaman da, iyiye ve ba-
rışa dair “evrensel”lere dolayısıyla bir nevi yukardan,
bilimlerin de katkısıyla “kurulacak” bir hayatın ilkele-
rine ihtiyacı olduğunu düşünsem de, “herkes için

iyi”nin tarifiinin otoriter ve donuk-değişmez olma potansiyelini de açıkça görüyorum, bu ortak iynin tarifi olabildiğince çoğunluklar tarafından yapılsa da bu risk hep var, tarih bunu gösteriyor.

Olgu-değer ilişkisi bağlamında barışa taraf olmanın bilimsel objektifliğe olası etkileri nelerdir?

Bilimsel bilginin diğer bilgi üretme süreçlerine göre ya da insan üzerine düşünme çabalarına göre -örneğin sanat- “objektif” olduğu iddiası, bilimsel yöntemin bize ürettiğimiz bilgiyle ilgili hesap verilebilirlik ayrıcalığını sağladığı için gerçekçidir, ama imkânsızdır da. Özellikle sosyal bilimlerin bu objektiflik iddiasını geçerli kılmak için doğa bilimlerini taklit etmesi konusunda çok şey biliyoruz; doğa -fizik, matematik- bilimleri açısından bile artık çok sorgulanabilir olan bu iddia, sosyal bilimleri kendi başlangıç hedeflerini bile gerçekleştiremez hâle getirmiştir. Psikolojinin bilgi üretme sürecinde “barışa taraf olmak”tan başka seçeneği var mı? Nereden bakarsanız bakın, objektif, subjektif hatta benim sıklıkla yaptığım gibi “eklektik”, savaşa taraf olan bir bilgi üretmeyi savunamazsınız. Anaakım bilgi üretme süreci daha kötü bir şey yapar, işlevi daha görünmez olduğu için daha kötü: Barışı bozan adaletsiz ve eşitsizlik üreten hayatı normalleştirir ve bu “normal”i tarif etmekle kalmaz, başka bir seçeneğimiz yokmuşçasına rıza üretimi sürecine doğrudan katkıda bulunur; katlanılabilir bir dünya mümkündür, açık savaşlar nasılsa

beyazları, orta sınıfları, egemen millî kimlikleri, heteroseksüelleri, bütün dünyanın egemenlerini etkilemeyecek kadar görece “uzaklarda” olup bitiyor. Olgu-değer ilişkisini anlatan makalemde anlatmıştım ayrıntılı, yöntem yeniden üretilebilir; bilim insanının tarafsızlığı bir “mit”, hatta kocaman bir egemen yalanıdır; bilimsel bilgi de her şey gibi meta değeri olan bir değişim ve düzenleme aracıdır, o zaman tek soru var cevap vermesi gereken her yurttaş gibi bilim insanının da: Benim yerim neresi, bu ülkeye ve dünyaya dair derdim nedir? Pek çok sosyal bilimci ve evet psikoloji akademisyeni bu soruları sormuyor kendisine, sorma ihtiyacı duymadan ürettiği şeyin *bilgi* olduğunu düşünerek yaşayıp gidiyor ya da işiyle hayatını ayırıyor, bölünmüş benlikler. © Derdi olanlara -içi genç insanlara- önerim şu olabilir, her yaptığımız çalışmada, şimdi bu ortaya çıkardığımız bilgi -sonuç ve tartışma bölümlerinde yazdığımız hani- hayatta nereye değdi, neyi değiştirmekte anlamakta etkisi var, kimin işine yarayabilir diye sormaları, buna “ekolojik geçerlilik” deniyor. Yoksa “literatürdeki önceki çalışmalarla tutarlılık arayışı” bizi bir çevre ülkesi bilimcileri olarak hiçbir “objektif” yere götürmez. Sosyal bilim bilgisinin objektifliğini sağlayan, araştırdığı “sosyal”le ilişkilene biçimidir, onu ne kadar kapsadığı ile ilgili, dert bu olduğunda içinde bulunduğumuz çağda yöntemle ilgili sonsuz imkânlarla da karşılaşmak ve yenilerini icat etmek mümkündür.

ⁱ Melek Göregenli, lisanüstü çalışmalarını Ege Üniversitesi'nde Çevre Psikolojisi alanında tamamladı. Çevre Psikolojisi, Kùltürlerarası Psikoloji ve Politik Psikoloji alanlarında çalışmaları bulunuyor. Bu alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde yayınlanmış çok sayıda kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Şiddet ve İşkence'nin meşrulaştırılmasının sosyal-psikolojik arka planını anlamaya yönelik İzmir ve Diyarbakır'da yapılmış alan araştırmalarına dayanan çalışmaları yayınlanmıştır. Son dönemde, muhafazakârlığın sosyal-psikolojik dinamiklerini ve gruplararası barış süreçlerini temel alan çalışmalar sürdürmektedir.

‘BARİŞ, SİZİN İÇİN NE İFADE EDİYOR?’

Aydın Bayad

İçinden geçtiğimiz tarih ve coğrafya şüphesiz ki barış kavrayışımızı belirlemekte ve değiştirmektedir. Benim kişisel deneyimimde örgütlü bir kötülük karşısında uğruna bedeller ödenen toplumsal bir mücadele; farklılık ve çeşitliliğimizi çatışmalardan arındırarak birarada yaşayabilmemiz için yeniden ve yeniden emek vermemiz gereken bir ortak zemindir barış. Çok uzak olmasına rağmen yanibaşımızda olduğunu hissettiren bir birlikteliktir benim için.

Melek Göregenli

Barış, soyut bir kavram olarak düşündüğümde huzur, sükûnet gibi geliyor ama somutta doğa, insanlar, toplumlar için düşündüğümde adil ve eşit bir dünya, böyle bir yaşama hâli anlamına geliyor; savaşın olmasından fazla bir şey, adalet ama her canlı için.

Eda Erdener

İnsanoğlunun, barışı tanımlayabilmek, deneyimleyebilmek ve sürdürebilmek için, karşılıklı olan savaşı kullanmak zorunda oluşu ne tuhaf bir paradokstur! İçsel barışı sağlamak adına zihninizle savaşırsanız, sizi çevreleyecek barışı sağlamak içinse, savaşı çıkaranlarla... Bu savaş, kendini direniş olarak gösterse dahi, kimi zaman bir devletle, kimi zaman bir şirketle, kimi zaman bir diktatörle, kimi zaman bir otorite figürüyle bir savaşın içine çekilirsiniz. Savaşı çıkaranlarla aynı yöntemleri kullanmamayı tercih ettiğiniz durumlarda dahi, dilinizle, kaleminizle, eyleminizle, hatta sessizliğinizle bir direniş ve mücadele pratiği geliştirmeye zorlanırsınız. Barışı düşünmek, kurgulamak dahi, eylemek kadar yorucu olabilir. Ben bu nedenle, barışın hep bir özet, ana rahmindeki bebeğin tam hatırlamadığımız huzuruna bir imrenme olarak kalmaya mahkûm olduğunu ve insanoğlu yaşadıkça bir ütopya olarak kalacağını düşünüyorum. Zıttı olmadığından, “barış” diye bir kavramın da olmayacağı nice ütopyik yaşamlara!

Merve Fidan

Sait Faik'in deyimiyle "insanların dünyaya bulduğu çare"dir, barış. Bu çare, ancak kimsenin kimseyi seçtiği ya da seçmediği hiçbir kimliği yüzünden yargılamadığı ya da yaralamadığı bir yaşamda bulunabilir bence. Barışa olan inancım, insanın özünde kötü ve kavgacı olmadığına olan inancımın yanında, insanlık tarihi boyunca insanların, karşılıklarına çıkmış olan sorunları çözerken her zaman yıkıcı olmadığı ve uyum içinde, diğerini yok etme güdüsü olmadan da yaşama iradesi koyabildiği tarihsel gerçekliğinden gelir. Bu yüzden de barış, ancak nasıl başarılabileceği konusunda emek ve mücadele verebilecek olan insan topluluklarıyla birlikte gerçekleştirilmesi mümkün bir şeydir.

Özgen Yalçın

Barış düşüncesi, kaynağını evrimsel süreçte edinilen ahlaki duygulardan alır ve insanların toplumsal barışın sağlanması için taraf olma yönünde bir eğilimleri vardır. Bu yönelimin geliştiği diğer bireysel ve toplumsal dinamikler, barışın sağlanması sürecini kesintiye uğratabilir. Bu nedenle, barışın sağlanması için duygular gerekli olsa da yeterli değildir ve barış, uzun vadeli toplumsal iyiliğe ulaşma yönünde, kullanılan araçları sürekli gözetken akıl yürütmelere de gereksinim duyar. Bu yönüyle barış, var olan ya da icat edilen üstünlüklerin başkalarına dayatılma süreçlerini besleyen ve bu süreçlerde kendilerini sürekli, yeniden inşa eden toplumsal (örneğin, iç-grup yanlılığı) ve bireysel (örneğin öz-çıkarın her koşulda önceliği) dinamiklere karşı durmayı gerektiren ahlaki bir yükümlülük olarak tanımlanabilir.

Sevda Bulduk

İnsan hayatı haktır, kutsaldır. Hayat hakkını, bir diğer insanın sonlandıramaya hakkı yoktur. Türümüz, kendi elleriyle yarattığı şiddetten kendini korumak için, başka türlerin keşfetmediği bir şeyi; barış kavramını keşfetti. Bu keşif, tartışmasız bir biçimde önemli ve kıymetlidir. İnsan hayatının kitlesele bir şekilde son bulmasını sağlayabilecek silahları tasarlayanların yaptığı işi meşrulaştırmamak, bu işi sürdürme yönünde cesaretlendirmemek için, ülkemiz için, insanımız için, insanlık için barış...

* Bu gösterim aşağıda künyesi verilen makalelerden elde edilen bulguların bir kısmından hareketle oluşturulmuştur:

ψ Sarrica, M. (2007). War and peace as social representations: Cues of structural stability. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13(3), 251-272.

④ Sarrica, M. ve Wachelke, J. (2010). Peace and war as social representations: A structural exploration with Italian adolescents. *Universitas Psychologica*, 9(2), 315-330.

FLANKES

V FOR VENUS

www.vforvenus.com

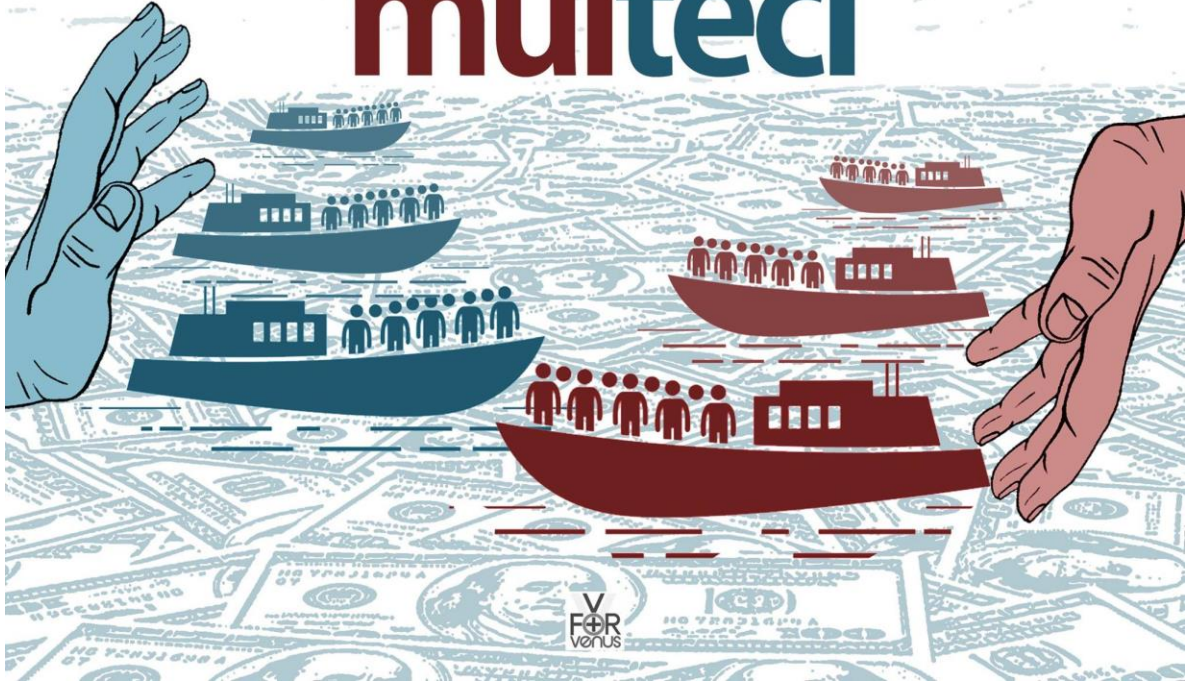
BARİŞ:

Barışma işi. Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla elirltilmesinden sonraki durum, sulh, hazar. Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç. Barış içinde yaşamak. Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam

www.ontodergisi.com

insan takası
2016

KÖLENİN YENİ ADI mülteci

Sevemediğimiz için
bir seks yaşamı var.

KISIRLAŞTIRMAYA HAYIR

KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİN YARDIM ARAMA DAVRANIŞINA ETKİSİ

Merve Erbay*

Nazlı Balkır Neftçi**

Son yıllarda hızla artan sanayileşme, göç ve kentleşme, çok kültürlü toplumsal yapıların ortaya çıkmasına neden olmuş, Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkeler ve metropoller yoğun göç bölgesi hâline gelmişlerdir. Göç ile ait olduğu kültürden farklı bir yerde yaşamını sürdürmek, kişiler için çoğu zaman zorlayıcı bir yaşam deneyimidir. Göç edilen kent veya ülkenin kültürel değerleri ve gelenekleriyle göçmenlerin ait olduğu toplumun kültürel yapısı çoğu zaman benzerlik taşımamaktadır. Bu durum, kişiler arası ilişkiler, toplumsal kurallar, kamu hizmetlerinin kullanımı gibi pek çok konuyu içeren adaptasyon süreci ile birlikte birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir (Rios, 2008). Pek çok çalışma, adaptasyon sürecinde yaşanan stres ile depresyon ve anksiyete gibi ruhsal

bozukluklar arasında ilişki bulmuştur (örn. Bhugra, 2003). Avrupa’da yaşayan Türk göçmenlerle ilgili yapılan çalışmalar da bu savı desteklemektedir. Örneğin, Levecque, Lodewyckx ve Vranken (2007), Belçika’da yaşayan Türkiye ve Fas kökenli göçmenlerin anksiyete ve depresyon semptomlarının, Belçikalılardan ve diğer Batı Avrupalı göçmen gruplarından daha şiddetli olduğunu bildirmişlerdir. Benzer bir biçimde, Almanya’da yaşayan Türk hastaların, Alman hastalara göre psikolojik semptomlarının daha şiddetli olduğu ortaya çıkarılmış, bununla beraber en sık görülen hastalıkların ise depresyon ve anksiyete olduğu raporlanmıştır (Tydecks, Temur-Erman, Schouler-Ocak ve Fydrich, 2009). Diğer taraftan, göçmenlerin, ruhsal bozukluklar anlamında yüksek risk grupları olmasına rağmen, ruh sağlığı hizmeti veren sağlık kurumlarına daha az başvuruda bulunduğu, tedaviyi daha sık yarıda bıraktıkları ve tedaviye uyumlarının daha düşük olduğu bildirilmiştir (Haasen, Lambert, Yagdiran ve Krausz, 1997).

Herhangi bir sebeple psikiyatrik yardım almanın ertelenmesi ya da reddedilmesi, kişilerin doğru tanıyı alması ve uygun tedaviye yönlendirilmeleri konusunda önemli bir engel oluşturmaktadır. Ruhsal hastalıkların tedavi edilmemesinin getirdiği ekonomik yükü toplum üstlenmekte, hastalığın getirdiği bakım gereksinimi ise

* Işık Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Araş. Gör.

** Işık Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Yard. Doç. Dr.

sıklıkla hasta yakınları tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca, hastaların ve hasta yakınlarının yardım arama konusundaki olumsuz tutumları, günlük işlevselliğin devamı açısından da önemlidir. Hasta ve hasta yakınlarının yardım arama konusunda sergiledikleri kaçınma davranışlarının araştırılmasının sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve kaynakların etkin bir biçimde kullanımı açısından kritik bir nokta olduğunu söyleyebiliriz.

Yardım arama, kişilerin, sağlıklı ve iyi oluş halinin korunması ve hastalık riski yaratan durumların en az düzeye indirilmesi amacı ile profesyonel ya da profesyonel olmayan kaynaklardan destek talep etmesidir (Saint Armault, 2009). Herhangi bir sebeple, kişinin kendisi ile ilgili yolunda gitmeyen bir durum (semptom) dikkatini çektiği an, yardım arama davranışının ilk basamağını oluşturmaktadır (Farkına varma: *Yaşadığım bu durum normal mi?*). Problem yaratan durumun anlamlandırılması ikinci aşamadır (Etiketleme: *Bu durum ne anlama geliyor?*). Problemin farkına varılması ve ne olduğunun belirlenmesinin ardından, gelişen olağan dışı duruma nedensel atıfta bulunulur (Problemin değerlendirilmesi: *Bu durumun sebebi ne olabilir?*). Son olarak ise sorun yaratan konu ile ilgili çözüm alternatifleri değerlendirilir (Tedavi hizmetlerinin seçimi: *Bu durumu çözmek için neler yapılabilir, kime başvurulabilir?*).

Psikiyatrik hastalıklarda yardım arama davranışını etkileyen başlıca faktörler: Hastalığın şiddeti, semptomların ne kadar süredir var olduğu (süresi), daha önce yaşanmış olan olumlu/olumsuz sağlık hizmetleri deneyimi, tedaviye ulaşılabilirlik, tedavi maliyeti, sosyal damgalanma vb. durumlardır. Bunların dışında kişilerin hastalık deneyimini ve yardım arama davranışını şekillendiren en önemli faktörlerden birisi içinde bulunulan kültürdür (Kleinman, 1978). Kültür, kişilerin sağlıkları ile ilgili yolunda gitmeyen durumu fark etmelerinden, tedavi için alternatif çözümleri değerlendirmelerine kadar geniş bir çerçevede yardım arama davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kişilerin belirtileri ne şekilde ifade ettiği, ifade ettiği belirtilere hangi anlamları yüklediği yaşadığı kültürün değerleri ve inançları ile uyumludur. Örneğin; Bazı kültürler psikolojik belirtilerin farkına varılması konusunda daha duyarlıdır, küçük psikolojik değişimlere önem atfedilir ve bu değişimlerin üzerinde durulur. Bazı kültürlerde ise bedensel duyumların ifadesi daha ön planda kalırken psikolojik farkındalık daha düşüktür (Saint Armault, 2009). Bu durum, kültürün önemli bir parçası olan dil ve anlatım özelliklerinde de görülebilir. Örneğin, Batı Avrupa dillerinde bedensel ve psikolojik duyumların ifadesinde keskin bir ayrım bulunurken, Türkçede duyguların mecazî olarak daha çok bedensel temsiller aracılığı ile ifade edildiği görülmektedir (kalp yarası, dil yarası gibi) (Nickel ve ark, 2006).

Semptomların bedensel ya da psikolojik olarak ifade edilmesinden bağımsız olarak kişinin sağlık algısı ve hastalık deneyiminde temel iki kategori bulunmaktadır. Kişiler, hastalıklara içinde bulundukları toplumun sosyokültürel yapısına uygun bir biçimde “normal” ve “anormal” olarak iki kategoride anlam yükleyebilmektedir. Kişilerin neyi normal, neyi anormal olarak değerlendirmesi gerektiğine olan inançları ve hastalık kavramına dair algıları, içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısı ile şekillenir. Bedende ya da zihinde fark edilen olağan dışı durum, birlikte yaşanan grubun diğer üyeleri ile kıyaslanır; referans alınan grupta benzer durumun görülme sıklığı yüksek ise durum normal olarak kabul edilir. Herhangi bir toplumda, hangi ruhsal değişimlerin anormal kabul edildiği, psikiyatrik bozuklukların sebepleri ile ilgili inançlar, bu bozuklukların çözümüne yönelik yardım arama davranışları ve tedavi ile ilgili tutumlar o bozukluğun görülme sıklığını ve klinik tablosunu etkilemektedir. Normal ve anormal olanın kategorize edilmesinde, tıp ve sosyal bilimlerde olan gelişmelere bağlı olarak Batı kültürlerine ait hastalık kategorilerinin diğer kültürlerle adapte edildiği görülmektedir. Ancak geleneksel kültür yapılarında tanı gruplarına dâhil edilemeyen pek çok hastalık tanımlanmıştır. Bu noktada tanı ve sınıflandırma sistemlerinin, hastalıkları ve semptomları temel alarak sınıflandırması sebebi ile kültüre gömülü olan deneyimleri zaman zaman gözden kaçırdığı söylenebilir. Ruhsal bo-

zuklukların kavramsallaştırılmasında Doğu ve Batı kültürleri arasındaki farklılıklar üzerinde duran Kleinman’a (1978) göre öncelikle kişinin, yardım arama ve tedaviye uyum sürecini anlamak adına, kendi hastalığı ile ilgili düşüncelerini ve hastalığını nasıl algıladığını incelemek gereklidir. Bir ruh sağlığı çalışanı ancak hastaların açıklayıcı modellerini ortaya koyabildiğinde belirtilerin başlama şekli, süresi, hastalığın seyri, hastalığın nedenleri ve tedavisi ile ilgili geniş kapsamlı yorum yapabilecektir. Açıklayıcı model (Kleinman 1980), hastanın, hastalığın nedeni, hastalığın ciddiyeti, hastalığın seyri, tedavi beklentisi ve hastalığın hayatını nasıl değiştireceği konusundaki algısıdır. Kısacası; o hastalığın hasta için ne anlama geldiğidir. Açıklayıcı modelin temel süreçlerinden birisi de hastalığın nedenleri ile ilgili inançlardır. Açıklayıcı modeller, tarihsel ve sosyopolitik yapılar olduğu kadar hastalıkla ilgili genel kültürel inançlarla da uyumludur; pek çok çalışmada ruhsal bozukluklarla ilgili nedensel atıfların Doğu ve Batı kültürlerinde farklılık gösterdiği bildirilmiştir (Marsella ve White, 1982). Batı olarak adlandırılmayan kültür alanındaki geleneksel toplumlar ve alt gruplarda; ruhsal bozukluğun nedeninin daha çok spiritüel güçlere ve kişiler arası ilişkilere atfedildiği, endüstrileşmiş Batılı kültürlerde ise bireye yüklendiği görülmektedir (Marsella ve White, 1982). Buna ek olarak, geleneksel toplumlarda dinin, hastalık deneyimi ile ilgili algıyı şekillendirmede önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır (Litt-

lewood ve Lipsedge, 1997). Türkiye'nin kırsal bir kesiminde gerçekleştirilmiş bir araştırmada ruhsal hastalıkların nedenlerinin güçlü bir biçimde dinle ilişkilendirildiği ve organik nedenlerden çok cin çarpması, büyü, nazar değmesi gibi durumların ruhsal hastalıklara sebep olarak görüldüğü bildirilmiştir (Öztürk ve Vamık, 1971). Benzer bir biçimde Avusturalya'da yaşayan Türk göçmenlerin hastalıklara yükledikleri nedensel atıfların doğal sebepler ve doğaüstü sebepler olarak iki kategoride yorumlanabileceği net bir biçimde görülmüştür; bulgulara göre doğal sebepler (stres, enfeksiyon, organ hasarı gibi) daha yaygın olmasına rağmen, doğaüstü güçlere olan inançlar (kader, büyü, nazar vb.) batı kültürü etkisine rağmen sıklıkla görülmektedir (Minas, Klimides ve Tuncer, 2007).

Hastalığın nedenlerine dair inançlar, aynı zamanda tedavi için alternatif çözüm arayışını da etkilemektedir (Hall ve Tucker, 1985). Örneğin, batıl inançların (kader, nazar, büyü vb.) hastalık nedeni olarak daha sık görüldüğü toplumlarda, tedavi arayışında tıp dışı uygulamalara olan eğilimin de daha fazla olduğu görülmüştür (Razali, Hasanah, Aminah ve Subramaniam, 1998). Foulks, Persons ve Merkel (1986) ise hastalıklara tıbbi sebepler atfeden kişilerin daha çok medikal kaynakları tedavi alternatifleri olarak değerlendirdiklerini ve tedaviye uyumlarının, hastalık nedenini tıbbi olmayan sebeplere atfeden kişilere kıyasla daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir.

Psikiyatrik bozukluklarda semptomların gelişimi, bu semptomların sağlık çalışanlarına aktarılması ve yardım arama davranışı kültürel özelliklerden ciddi bir biçimde etkilenmektedir. Psikiyatrik bozuklukların, yurt dışı ve yurt içi göçmen gruplarında görülme sıklığı daha yüksek olmasına rağmen ruh sağlığı hizmetlerine başvurma oranları bu gruplarda yerli nüfusa göre daha azdır ve tedaviye uyum daha düşüktür. Dolayısıyla, çok kültürlü yapılarda, gitgide artan etnik ve kültürel çeşitlilikle birlikte sağlık hizmetlerine erişim ve etkin tedavinin bu gruplara uygulanması konusunda kültürel özelliklerin göz ardı edilmesi birtakım sorunları ortaya çıkaracaktır. Bu bağlamda, baskın kültür içerisinde azınlık nüfusu olumsuz etkileyen koşulların iyileştirilmesi ve etkin tedavi hizmetlerinin geliştirilebilmesi için hastalıkların ortaya çıkışı ile tanı ve tedavi sürecinde kültürel etkilerin göz önünde bulundurulması gerekliliği vurgulanabilir. Hastalık gruplarının kültüre özgü değerlendirilmesi, klinik uygulamalardaki uygun tanı ve tedavi konusunda yaşanan problemlerin belirlenmesine yardımcı olacaktır. Kültüre uygun çözüm önerileri çerçevesinde; örneğin, semptomların ifadesinde sıklıkla bedensel yakınmaları tercih eden kültürlerde, psikolojik belirtileri gözden kaçırmamak adına, bu belirtilerin var olup olmadığını açık bir biçimde sormak klinik tabloyu ortaya çıkarma konusunda işlevsel olabilir. Hastanın şikâyetini kültürel özellikleri çerçevesinde ortaya çıkarmak toplumsal ve kişisel damgalamanın önüne geçecektir (Yeung ve Kam, 2005). Öte yandan, kolektivist

kültürel değerleri benimsemiş olan hastalarda tedavinin olumlu çıktılarını artırmak ve tedaviye uyumu yükseltmek amacı ile içsel çatışmalarla birlikte kişi-toplum çatışmalarına değinmek ve aileleri de terapi sürecine dahil etmek önemlidir. Bu durum, geleneksel ve kolektivist kültürel değerlere sahip göçmen hastalarda, psikososyal tedavinin işlevselliğini vurgulamaktadır. Kişisel, ailevi ya da toplumsal anlaşmazlıkları ihmal ederek, yalnızca medikal tedavinin uygulanması bu hastalarda tedavi için istenen sonuçların ortaya çıkmasını geciktirebilir. Hastanın biyomedikal, psikososyal, dini ve geleneksel açıklayıcı modellerinin ortaya konması da tedavi planı için önemlidir. Ruh sağlığı çalışanlarının biyopsikososyal bakış açısına sahip olmalarının yanı sıra kişinin, inançları ve kültürel pratiklerine uygun hareket etmeleri tedavinin etkinliğini artıracaktır. Son olarak, ruh sağlığı hizmeti sağlayan servisler ve birinci basamak tedavi merkezleri arasındaki iletişimin güçlendirilmesi, özellikle kültürel olarak azınlık durumunda bulunan hasta gruplarında, psikiyatrik hastalıkların farkına varılması ve tedavisi konusunda kolaylaştırıcı olabilir.

Kaynaklar

Bhugra, D. (2003). Migration and depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica Supplementum*, 418, 67- 73.

Foulks, E. F., Persons, J. B. ve Merkel, R., L. (1986). The effect of patients' beliefs about their illness and compliance in psychotherapy. *American Journal of Psychiatry*, 143, 340- 344.

Haasen, C., Lambert, M., Yagdiran, O. ve Krausz, M. (1997). Psychiatric disorders among migrants in Germany: prevalence in a psychiatric clinic and implications for services and research. *European Psychiatry*, 12, 305- 10.

Hall, L. E. ve Tucker, C., M. (1985). Relationship between ethnicity, conceptions of mental distress and associated with help seeking psychological help. *Psychological Reports*, 57, 907-916.

Kareem, J. ve Littlewood, R. (1992). Intercultural therapy: themes, interpretations and practice. *Blackwell Scientific Publications: Oxford*.

Levecque, K., Lodewyckx, I. ve Vranken, J. (2007). Depression and generalized anxiety in the general population in Belgium: A comparison between native and immigrant groups. *Journal of Affective Disorders*, 97, 229- 239.

Kleinman, A. (1978). Concept and model for the comparison of medical systems as cultural systems. *Social Science and Medicine*, 12(2B), 85- 93.

Kleinman, A. (1980). Patients and healers in the context of culture. *University of California Press: Berkeley*.

Littlewood, R. ve Lipsedge, M. (1997). Aliens and Alienists. *Ethnic Minorities and Psychiatry*, 3rd ed., Routledge: London.

Marsella, A. J. ve White, G. M. (1982). Cultural conceptions of mental health and therapy. Boston: Reidel.

Minas, H., Klimidis, S., Tuncer, C. (2007). Illness causal beliefs in Turkish immigrants. *BMC Psychiatry*, 7, 34- 44.

Nickel, M., Cangoez, B., Bachler, E., Mülhbacler, M., Lojevski, N., Müller- Rabe, N., ... Nickel, C., (2006). Bioenergetic exercises in in-patient treatment of Turkish immigrants with chronic somatoform disorders. A randomized controlled study. *Journal of Psychosomatic Research*, 61, 507- 513.

Öztürk, O. M., Vamık V. D. (1971). The Theory and Practice of Psychiatry in Turkey. *American Journal of Psychotherapy*, 25, 240- 271.

Razali, S., M., Hasanah, C. I., Aminah, K., Subramaniam, M. (1998). Religious- sociocultural psychotherapy in patients with anxiety and depression. *Australian and New Zeland Journal of Psychiatry*, 32 (6), 867- 872.

Ríos, P. D. (2008). Migration and psychopathology. *Annuary of Clinical and Health Psychology*, 4, 15-25.

Saint Arnault, D. M. (2009). Cultural Determinants of Help Seeking: A theoretical model for research and practice. Theory for Research and Practice. *Research and Theory for Nursing Practice*, 23 (4), 259- 278.

Tydecks, S., Temur-Erman, S., Schouler-Ocak, M. ve Fydrich, T. (2009). Mental disorders, mental distress and social support among a sample of Turkish immigrants in two general practitioners' offices in Berlin. *Z. Med. Psychol*, 18, 101-107.

Yeung, A., S., Kam, R. (2005). Illness beliefs of depressed Asian Americans in primary care. Georgiopoulos, A. M. ve Rosenbaum, J. F. (Ed). *Perspectives in Cross- Cultural Psychology* içinde. Lippincot: William & Wilkins.

JOSEF K.'YI ANLAMAK

Asmin Güneş Karakaş*

Ressam, Josef K.'ya üç olasılıktan bahseder: “Ne tür bir aklanma tercih ettiğinizi sormayı unuttum. Üç olasılık var: Gerçek aklanma, sözde aklanma ve sonsuza dek sürüncemede bırakma.”

Hangi suçtan yargıldığını bile bilmeden işini gücünü bir kenara bırakıp, tüm vaktini ve enerjisini Dava'sına ayırmak zorunda kalan Josef K., temize çıkıp eski hayatına dönebilmek için başta avukatlar olmak üzere, mahkeme üzerinde etkisi olabilecek herkesle görüşmeye çalışır; dinler, düşünür ve değerlendirir. Ressam Titorelli bu kişilerden sadece biridir.

Kafka, en başta kendisinde bulunan varoluşçu kaygıları ve kapana kısılmışlık hissini Dava romanında Josef K. üzerinden, çok akıcı olmasa da adeta yaşatarak anlatır. Nitekim, okurken bende de bu kaygıların ve hislerin canlanmasının yanı sıra, içinde bulunduğum

ortamda aslında her an ne kadar Josef K.'ninki ile özdeş durumlara tanık olduğumu farkettim.

* * *

Türkiye'yi hakettiğinden fazla sevmeme rağmen, yaşam standartının düşüklüğü, ayrımcılıklar, can güvenliğinin olmaması, yıllardır barış ortamının ne yazık ki bilinçli olarak sağlanamaması, mesleğimi icra edememem ya da ettiğimde emeğimin karşılığını alamamam gibi, ülkemden kaynaklı sebeplerin yanı sıra, dil becerimi geliştirmek ve yüksek öğretim derecesi almak amaçlarıyla, (çektüğimin ilk iki haftası içinde tükenen) iki yıllık bir borç altına girerek New York'a gittim.

New York gerçekten çok güzel ve pek çok yere kıyasla daha çok imkân sunan bir yer. Ancak bu imkânlar uluslararası öğrencilere, turist vizesiyle gelenlere ve kaçaklara, yani vize bitiş tarihinde ülkeden çıkış yapmayarak kalmaya devam edenlere, öyle kolaylıkla sunulmuyor. Hatta onlar için yaşam orada daha ziyade bir *mücadele*. Orada yeşil kart sahibi ya da vatandaş değilseniz, hayat gerçekten çok zorlaşıyor. Okul paraları iki-üç katına çıkıyor, ev ya da oda bulma ihtimali düşüyor, Türklerin yanında çalışmak mecburiyeti doğuyor. Kaçak çalışmaktan bahsediyorum elbette. Şayet zengin bir aileden gelinmiyorsa çalışmamak ne yazık ki mümkün değil. Doların yükselişi de malum.

* Psikolog

Velhasıl, kafalar nasıl yasal olurum sorusuna yoğunlaşıyor. Olamazsam ne kadar daha böyle dayanırım? Türkiye'ye dönsen orda ne yapacağım? Kaçak olanlar ya yakalanırsam ve sınır dışı edilirse korkusuyla yaşıyor. Sınır dışı edilmek demek on yıl boyunca ABD'ye giriş yapamamak demek, ciddi bir durum anlayacağınız. Ülkenizdeki tüm kaosa, asla bitmeyen huzursuzluk ortamına dönmek demek. Öğrenciler derse-niz, illegal çalışırken ya baskın olursa diye tereddüt ediyor. İşten ayrıldığında, daha bir gün "oh be bugün çalışmıyorum," diyemeden iş bulamazsam nasıl geçinirim, kiramı nasıl öderim ve dönmek zorunda kalırım dertleri, düşünceleri başlıyor. Hiçbir çalışan hakkına sahip olunmadığını özellikle belirtmek isterim. Örneğin, paranız ödenmezse şikayet edebilme, hakkınızı arama gibi bir durum söz konusu değil. Yasal çalışan değilsiniz çünkü. Ettiğiniz anda kendinizi de ele verirsiniz.

New York'ta yaşıyorum denilince pek çok kişi için bu rüya gibi olsa da, şu şartlar altında New York aslında yaşanmıyor. Yani en azından buna yaşamak denmiyor. Hep işe gitmek, okula gitmek, bir gün izin gününde çamaşır yıkamak, temizlik yapmak ödev yapmak zorunda kalınıyor. Bu yazı kişisel deneyimlerim üzerinden şekillendiği için okul vurgusunu özellikle yapıyorum, zira okula gitmezseniz de sınır dışı edilirsiniz. Çünkü öğrenci vizesi ile ordasınız. Devamsızlık, okul bunu bildirdiği ve yakalandığınız anda sınır dışı sebebidir. İşler

böyle olunca da, "yaşamak" için yasal olmanın yolları aranıyor. İşte, Dava'yı okurken ressamın Josef K.'ya davadan aklanmanın üç olasılığını açıkladığı bölümde Josef K.'nın hissettiklerinin ne kadar Amerikan vatandaş olmayıp Amerika'da yaşayan insanların hisleriyle örtüştüğünü adeta kafamda yanan bir ampul ile farket-tim.

Eskiden de böyle miydi bilemiyorum ama Trump başkanlığa geldiğinden beri 'dava'mızın sonucunun ne olacağını daha fazla merak eder olmuştuk. Sürekli sınır dışı edilmişlerin, ülkeye vizesi olduğu hâlde daha kapıdan girememişlerin hikâyelerini duyuyorduk. Nitekim ben de en son girişimde polis ofisinde iki saat sorgulandım. Bütün hayatını yasalara, kurallara göre yaşamış bir aileden gelip, yine bütün hayatını kurallara uyararak, her işini doğrusu, yolu yordamı neyse one göre yapan, okulda kopya çekmesi gerektiğinde bile elleri titreyen, korkudan kafasını kaldıramayan bir insan olarak ömrü hayatımda maruz kalmadığım, katil, hırsız ne bileyim, hortumcu muamelesi gördüm... Sebebi ise öğrenci olduğum hâlde çalışmış olma ihtimalim. Bir şekilde tam ispat edemedikleri için ülkeye girmeme izin verildi; ama günlerce üzerimden atamadığım bir stres oluşmuştu. Düşünsenize, hayatınız boyunca örnek insan statüsünde yaşıyorsunuz, sonra bir anda kendinizi yabancı bir dilde köşeye sıkıştırılmaya çalışırken, bir tek tepenizde yanan lamba eksik bir hâlde buluyorsunuz. Üstelik hakikaten de yanlış bir şey yapmamış-

sınız! Yani teknik olarak yapmışsınız ama kötü niyetle değil, mecburiyetten. Mecbur bırakılmış-sınız. Tam da bu noktada ressamın olasılıklarının benim ve benim gibilerin 'dava'sının olasılıkları ile karşılaştırmasını yapma isteği duyuyorum.

* * *

Tekrar edelim. Ressam Josef K.'ya üç olasılıktan bahseder: "Ne tür bir aklanma tercih ettiğinizi sormayı unuttum. Üç olasılık var: Gerçek aklanma, sözde aklanma ve sonsuza dek sürüncemede bırakma."

Ressam Titorelli, gerçek aklanmanın en iyi seçenek olduğunu söyler ancak peşi sıra, hiç kimsenin bunu garanti edemeyeceğini de sözlerine ekler. Suçsuzluk ön koşuldur; ancak suçsuz olduğu kanıtlanarak aklanan herhangi bir sanık davası da olmamıştır. En azından ressamın bildiği yoktur. Bu olasılık, imkânsız temsil eder aslında. Tıpkı bu saatten sonra ABD topraklarında doğmuş olmanın, "zamanında dedemler gelip yerleşmişler, biz de burada doğduk," demenin imkânsız oluşu gibi. Josef K. gibi biz de bu ilk olasılığı hemen elemiş olduk. Ama yine de ressamın, "benim tanık olmamış olmam, bu şekilde aklananların olmadığı anlamına gelmez," diye özellikle belirttiğini göz önüne aldığımızda, lotodan yeşil kart çıkma ihtimalini ya da bir Amerikalı ile aşk evliliği yapmayı da gerçek aklanma içine alabiliriz. Ya en imkânsız ya da çok düşük ihtimalli olasılıkları barındırır bizim davamızda.

İki çözüm daha var demiştiniz diye hatırlatır Josef K.: Sözde aklanma ve sürüncemede bırakma. Ressam, bu iki çözüm arasındaki farkı şöyle açıklar. Sözde aklanma, büyük ama kısa süreli bir çaba; sürüncemede bırakma ise küçük ama sürekli bir çaba ister. Örneğin, Amerika vatandaşlığı olan biriyle evlenirseniz, ki burada para karşılığı sahte bir evlilik yapmayı kastediyoruz, bir nevi sözde aklanmadan söz edebiliriz. Ressam sözde aklanma derken, dilekçelerin yazılmasını, suçsuzluğun ifade edilmesini, tek tek alt düzey yargıçlarla görüşülmesini ve suçsuzluğun bu yargıçlarca kabul edildikten sonra serbest bırakmalarını kapsayan bir süreçten bahseder. Daha sonra dava üst düzey yargıçlara aktarılır ancak özgürlük verildiği için üst düzey yargıçların ne karar vereceğinin çok da bir önemi yoktur. Önemli olan, o an serbest bırakılmış olmaktır. Ciddi bir emek sarf edilerek, her ne kadar tamamen aklanmış sayılmasalar dahi, davalılar en özgür hissettikleri döneme girerler. Sahte evlilikle gelen süreç de çok benzer aşamaları içerir. Aynı şekilde ciddi emek sarf edilerek evlenilecek uygun bir aday bulunur, para konusunda anlaşılır. O miktarda bir para için öncesinde en az bir-iki yıl gece gündüz çalışılır. Daha sonra evlilik gerçekleşir ve inandırıcılığı artırmak adına sosyal medyaya fotoğraflar yüklenir, ortak bir geçmiş hazırlanır, mülakat provaları yapılır. Kaçaklık durumu sona ermiştir ya da okula gitme mecburiyeti ortadan kalkmıştır... Belli bir süreden sonra başta çalışma izni olmak üzere sırasıyla yasal

olma yolunda ilerlenir. Bu dakikadan sonra vatandaş olmanın çok da bir önemi yoktur. Çalışma izni alınmıştır ve korkulacak hiçbir şey kalmamıştır. Çoğu kimseler hakikaten vatandaşlığın peşine düşmezler bile. Hâlâ göçmen statüsündelerdir, yani aslında davaları devam eder, ama genel anlamda sorun ortadan kalkmıştır ve 'sözde aklanmış'lardır. Gelgelelim bu seçenek de hâlihazırda ilişkisi ya da evliliği olan insanlar için uygun olamıyor.

Bu olasılığa, yüksek öğretimde aşırı emek ve para harcayarak, mezuniyet sonrasında gelen bir yıllık çalışma izniyle bir süre idare etmeyi de ekleyebiliriz. Bu durumda en azından okul parası ödeme zorunluluğu ortadan kalkar ve mesleki işler yapma imkânı veren bir yıllık bir yasal çalışma süreci başlar.

Son olarak, sürüncemede bırakma olasılığına bakalım. Ressam bu olasılığı, davayı hep ilk aşamada tutmak olarak tanımlar. Sözde aklanma kadar büyük bir çaba gerektirmez ama daha çok dikkat etmeyi gerektirir. Tam olarak bu olasılığın şu durumlara tekabül ettiği söylenebilir: Statü kaçaklık ise kurallara aykırı davranışlarda bulunmadan, polis araması olabilecek yolculuklardan, mekânlardan kaçınarak dikkatli bir yaşam sürmeye ya da öğrencilik ise statü, izinsiz çalışmaya devam edip var olan vizeyi korumak adına bir okula gerekli ya da gereksiz (genelde gereksiz ve ucuz) kayıtlı olmaya devam ederek bir yaşam sürme.

Sözde aklanmanın sürüncemede bırakmaya göre avantajlı yanı, tüm o senaryolara, yüksek ücretli okullara ya da evliliklere gerek olmamasıdır. Hatta öğrenci statüsünden kaçaklığa düşmüşse (herhangi bir okula devam edilmediği hâlde ABD'de kalmaya devam etme) okul parası da vermeden yaşamaya devam edilir. Mantık, yakalanmamak üzerine kuruludur. Yakalanmadığın sürece sorun yoktur.

Josef K. -*spoiler!*- kitabın sonunda hiçbir şeyi çözemedi, belirsizlikler içinde, iki adam tarafından bıçaklanarak öldürülür. Buradaki kilit noktalar, esasında kendi kendini mahkum ettiği bu belirsizlik ile tüm yaşamını doldurması, hayatının, tek amacının bu dava olduğu bir yöne evrilmesi ve bu süreçte umutsuzluk, umutsuzluk ve hatta geçmişte elde ettiği iyi ilişkileri ve başarılı işini kaybetme tehlikesi ile başa çıkma mecburiyetidir. Tıpkı ABD'de kalabilmek adına girilen bu stresler, tek amacın bu olması, aileden-dostlardan uzak, çoğu zaman hak edilmeyen muamelelere maruz kalarak yaşam mücadelesi verilmesi gibi. Tek bir fark vardır. O da Josef K.'yı bu noktaya kendisi getirmiştir, bizi ise başkalarının kararları.

İnsan bu noktada *değer mi* diye sorguluyor. Tabii ki burada ülkesinde resmen ve fiilen savaş olan, örneğin Suriye vatandaşlarını kastetmiyorum. Hayatta kalmak için hayatlarını tehlikeye atmak zorunda olanlardan bahsetmiyorum. Ne yazık ki benim *çile* diye anlattığım

bu süreç, onlar için cennet ortamı olabilir. Deyim yerindeyse neresinden tutsanız elinizde kalıyor.

Ben de kendi küçük dünyamda, bir süredir, var olan vizemin iptali ve master kabulüme rağmen yeni vize alamamam nedeniyle içinde bulunduğum depresif ruh hâlinin nedeninin en temelinde *devlet sınırları* olduğu sonucuna vardım. Sorun bireysel gibi duruyor ama değil.

İşte tüm bu koyulan sınırlar; birilerinin kuralları, parası, kazancı, çıkarı. Tüm bu devlet, millet, ırk, savaş, barış, toplum kavramları... Bireydeki sorundan yola çıktığınızda neden olarak bu saydıklarımın nasıl algılandığına ve uygulandığına varıyorsunuz, ilginç. Olmasaydı, olmazdı sonucuna. Her neyse, düşündükçe sonsuza uzuyor ama bil ki seni anlıyorum Josef K., seni anlıyoruz. Çok farklı noktalardan geliyoruz belki ama seni anlıyoruz.

*Dergide yayımlanan yazıların
bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu
yazarlarına aittir.*

İletişim

ontodergisi@gmail.com

Takip Adresleri

(Erişim için simgelerin üzerine tıklayınız.)

www.ontodergisi.com

